Galeni

1530

2568/

A XVIII. D 27

L, 6918
18
Ofs

Lier
45 Sw fr
7/may/28

51932

Ex musaeo francisci josephi Dubreuil patrui in nostrum transiit et amoris et affinitatis signum non mediocre

CLAVDII GALENI PERGAMENI DE CRISIBVS LIBRI TRES, NICOLAO LEONICENO INTERPRETE, AD GRAECI EXEMPLARIS FIDEM RECOGNITI.

L 6918

(Importati)

66 ff.

PARISIIS
APVD SIMONEM COLINAEVM.
1530.

GALENI DE CRISIBVS LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

SIue ſubitam in morbo mutationem,ſiue ad meliorem ſtatum inclinationē ſolam,ſiue eam quæ antecedit agitationem,ſiue integram omnē morbi ſolutionem,ſiue eam tātum quæ bona ſit,criſim velit quis appellare,non eſt mihi de his niſi obiter hoc in loco diſtinguere propoſitum: ſed potius quo pacto hæc omnia quiſpiam optimè præſagiat,percenſere inſtitui. Optimum autem prænotionis eorum principium,quod etiam futuri vigoris in morbo ſummi. Sic autem appellatur vehemētiſſimum totius ægritudinis tempus.

CAPVT II.

SVnt enim omnia eius tempora quatuor numero,principium, incrementum,ſtatus,& declinatio. Quædam vero ægritudines ob earum malignitatem,atq; ob ægrotantis imbecillitatē,ſtatim in tempore acceſſionis hominem occidunt:ſicut & quædam aliæ in ipſo vigore. An vero etiam in declinationis tempore aliquis morbus poſſit occidere,non ſine ratione quæſitū eſt. Sed de hoc procedente ſermone determinabitur. Has autē quatuor partes quidam vniuerſæ ægritudinis tempora appellant. Eandem autem ob cauſam tempora vocant vniuerſalia,vt quæ à particularibus differant,in quæ ſingulæ acceſſiones diuiduntur. Definiuntur autem non dierum (vt quiſpiam exiſtimauerit) numero. Neq; enim fieri poteſt vt morbus qui in quatuor diebus ſit finiturus,æqualia habeat tempora partium cum eo qui vſq; ad quadrageſimum diem debeat extendi. Et omnes quidem hucuſq; conſentiunt. Quomodo autem iudicare atq; diſtinguere huiuſmodi tempora oporteat,non etiam in hoc omnes inuicem concordant,ſed nonnulli quidem,ſi anticipent aut ſubſequantur acceſſiones,conſyderant:hi vero ad earum longitudinem reſpiciunt:alij ad magnitudinem,quam etiam vehementiam nomināt. Quidam & hæc ipſa,remiſſiones præterea conſyderāt. deinceps inuicem altercantur,quum liceat quæ diximus omnia coniungere,ac præterea quæ dicētur vniuerſa. hac enim via vix quiſpiam exquiſitam faceret præſentis temporis coniecturam. Si vero quidpiam ex his indiſcuſſum relinquatur,tantum præcognitioni nocebit, quantum vel magnitudinis,vel virium,quod prætermittitur,obtinebit.

CAPVT III.

NVnquid igitur morbus augeatur,non ex eo tantum coniecturari oportet,quòd acceſſiones anticipēt,ſed etiā earum longitudinem oportet annotare,& magnitudinem quoque ac morem:qui cum ſymptomatibus ſi contingat,vel ſine his euenit, ſicut etiam in intermiſſione & declinatione,hæc eadem exiſtimo conſyderanda. Voco autem intermiſſionem quando febris in quietem deſierit.

Declinationem, omnem eius partem quæ vigorem ipſum ſubſequetur vſq; ad ſecundæ acceſſionis principium. Nam anticipatio ſola per ſeipſam non eſt ſufficiens ſignum incremēti: quod ſæpe morbi proprietatem conſequitur potius quàm eius incremētum: quum & quartanæ & tertianæ & quotidianæ febris quidam circuitus vſque ad integram ſolutionem ita anticipare viſi fuerint. Conſueuerūt autem medici, tales febrium figuras, anticipantes nominare: ſicut alias vocāt tardantes, quæcunque ſtatim ab initio, futuri temporis aliquid poſterius aſſumunt. Sed & in his plus quàm proportio exigit, vel anticipare, vel ſubſequi: alterū incremēti, alterum declinationis indiciū eſt: ſimpliciter autē anticipare vel ſubſequi, neutrius. Oportet autem non ſolùm aduertere nunquid ſecunda acceſſio conſuetam anticipauerit horam, nunquid etiā longitudo temporis eadem, aut magnitudo æqualis, aut quæ nunc adeſt, ſit malignior aut ſimplicior. Hæc ipſa etiam ſunt in intermiſſionibus & declinationibus inſpicienda. Longitudinem quidem temporis facile eſt cognoſcere. Magnitudinem vero, quam & vehementiam vocant, & morem, quem etiam modum appellant, tum ex propria morbi ſpecie, & ex accedentibus ei ſymptomatibus, ea quę propriā ipſius complent naturam, contemplando: veluti ſi cōtigerit in pleuritide, ad lateris dolorē pungentem reſpiciēdo, & febrem acutam, & tuſſim, & ſpirandi difficultatem. tum ex ipſis quæ ſuperueniunt ſymptomatibus, ſi multa, ſi diuturna, & valida, atq; maligna etiam extiterint: aut contrà, pauca, ac breuis temporis, & parua, & ſimplicia fuerint. Sic & intermiſſionis ac declinationis tempus, ſi longius præcedente, vel breuius, aut tolerabilius, vel minus tolerabile, aut ſi quod ex acceſſione ſymptoma remanſerit, aut omnia ceſſarūt. Si ex ijs quæ diximus adſint peiora, morbus augetur manifeſte. Si vero meliora, declinat. Sit enim vt acceſſio conſuetam anticipet horam, longior etiam fiat atq; vehemētior, maligniorq;, & cum multis prauiſq; ſymptomatibus inuadat, ſit etiam vt declinationis tempus breue fiat, neq; omnino facilè, neque omnino caſuum acceſſionis expers: neminem futurum arbitror qui de huiuſmodi ægrotantibus quæret nunquid morbus in eis ad magnitudinem creſcat. Rurſus vero fiant his omnia cōtraria, tardet acceſſionis initium, longitudo autem eius ac magnitudo minor exiſtat: ceſſet etiā malignitas, & ijs qui ſuperueniūt caſibus, minoribus ac ſimplicioribus factis, vel neq; omnino ſuperuenientibus, intermiſſione etiam vel declinatione toleratu facili ac longa ſuccedente, omnéſque acceſſionis caſus auferente. Nam & hæc manifeſtiora ſunt declinationis indicia, ſicuti priora augmenti. Cum vero quæ ad acceſſiones duas pertinent, æqualia fuerint: morbū conſiſtere demonſtrant. Nunquid igitur plus quàm erat opportunum, à nobis eſt dictum? aut aliquid ab Hippocrate prætermiſſum, vbi docet quo pacto quiſpiam ex circuitibus inueniat ægritudinis incrementum? Ait enim acceſſiones eſſe inuicem conferendas. Si celerius fiant vel non, nihil aliud oſtendit niſi vtrum acceſſio horam conſuetam anticipauerit, vel tardior facta ſit. Illud autem, ſi ad longius tempus vel non, nunquid longum perdurauerit tempus, an breue. Magis vero & minus, reliqua omnia quæ à nobis explicata ſunt, in ſe comprehendit. nam & magnitudinem, & morem ipſius morbi, & ſuperuenientes etiam caſus, eorumq; inſuper numerum, in eo quod dicitur magis ac minus, comprehendi exiſtimes. Sic & ipſius declinationis, vt quæ ſit totius acceſſionis pars, magis ac minus ex eiſdem reperies intētionibus. Incrementi autem & aſcenſus & augmenti (his enim omnibus nominibus ſecūdum ægritudinis tempus appellant)

ſi celerius fiat acceſſio,ſi longiori tẽpore duret,ſi magis etiam,indicia ſunt,ſicut his cõtraria declinationis ſigna oſtẽdunt, ſi videlicet tardius fiat acceſſio,ſi breuiori tẽpore duret,ſitq́ꝫ omnino præcedente debilior. Vigorem vero ſeu ſtatũ indicãt ſi in eiſdẽ permaneãt. Et quidem ſæpe in morbis nullũ ſenſibile tẽpus inuenitur huiuſmodi,ſed habẽte adhuc quarta(ſi ita cõtigerit)acceſſione indicia augmẽti,quinta ſuperueniet acceſſio,declinationis principiũ,quoniã videlicet ſtatus momẽtaneus extiterit,adeò vt nemo quum adeſſet agnouerit:ſed vt exquiſite dinoſcatur,primũ declinationis tẽpus ſit neceſſariũ. Simile quiddam accidit in morborũ augmentis. Nam ſæpe prior acceſſio principiũ ſimul habuit & aſcẽſum & vigorẽ,ſcilicet in prima ſui parte principiũ,deinde aſcenſum,poſtremo vero ſtatum ſeu vigorẽ. deinde ſecũda acceſſio manifeſte videtur declinare. Sed pręſente quidem ſecũda acceſſione, tunc demum cognoſcere qualis fuerit illa quæ præceſſit,præter id quòd vnuſquiſq́ꝫ medicus id facere poteſt,rem etiã magni momẽti in vſu medicinæ deſtruit,præcognitionem ſcilicet,de qua plenius in libris de arte curatiua diximus. Generoſi autẽ medici,atq́ꝫ arte Hippocratica digni eſt officiũ,futurum ſtatũ præcognoſcere,cum omnẽ victus rationẽ ad ipſum inſpiciẽs inſtituat. Eadem ratione principiũ morbi atq́ꝫ augmentum,non vbi iam perfecta ſunt,ſed multo antea,præſtabat agnoſcere.

CAPVT IIII.

Videotamen plurimos medicorum neq́ꝫ præſentis etiam principij notitiam habere,ſicut apprime admirabilem Theſſalum,qui in principijs reprimere iubet,etiam ſi morbus fuerit adſtrictus pro ſui natura egẽs relaxatione. Quo pacto vero quiſpiã ipſum principium agnoſcat,tanquã rem notiſſimã,dicere prætermiſit. ſed hoc non paruã habet dubitationem. Nam ſi primũ exquiſite aduentum pro principio morbi totius ſtatuere oportet,indiuiſibile erit,atque ſine tempore. ſi vero primam acceſſionem,ſcimus hanc aliquãdo & eius augmẽtum & ſtatum in ſe ipſa comprehendere. præter id quod extra omnẽ rationẽ eſt,vt qui in ſeptem ad ſummũ diebus morbus finiri debet,& qui ad menſem extendi,omneſq́ꝫ qui in medio tempore terminãtur,ſolam habeant primã pro principio acceſſionẽ. Sicuti enim neq́ꝫ omnes morbi augmẽtum,aut ſtatum,aut declinationem æqualis habent tẽporis,eodem arbitror modo neq́ꝫ principiũ. Neq́ꝫ tamen ſi quiſpiã primã acceſſionem præterierit,iam poterit principiũ circunſcribere. Nam ſi ſecũda ſtatim ſubſequatur quæ habeat augmenti indicia,& poſt ipſam tertia & quarta,& ſic aliæ deinceps omnes:qui primã omiſerit acceſſionem tãquam non principiũ,vel omne tempus medium vſq́ꝫ ad ſtatum,diceret eſſe principium,atq́ꝫ ita omnino tolleret aſcenſum:aut vbi primo finiret principium,non haberet exprimere. Quænam eſt huius dubitationis medela? ſi quidem velint quæ ſunt ab Hippocrate ſcripta perdiſcere,facilis atq́ꝫ expedita eſſet iſta doctrina. nunc vero præter id quòd quæ ſunt ab Hippocrate optime tradita,nolũt addiſcere:illa quæ ignorãt,damnare conãtur. Sed impoſſibile quidem eſt imperitis inuenire medelam, nobis vero perfacile. Inquit enim: Acceſſiones & conſtitutiones,morbi oſtendunt,& anni tempora,& circuituum inuicem incrementa. Quod quidem morborum conſtitutiones,quandam veluti eorum formam nominat,ſecundum quam ex talibus & tantis conſtituuntur vniuerſalibus temporibus,minima quiſpiam coniectura cõprehenderet. Nam cum in primo epidemiarum libro antea dixiſſet, Sunt autẽ ſpecies,modi &

» conſtitutiones & acceſſiones harũ quarũlibet febrium: deinceps ſubiungit: Statim » enim cõtinua veluti incipiens floreſcit, ac viget, & plurimũ ad difficilius attollitur. » circa autẽ criſim, & ſimul cum criſi, extenuatur. eſt autẽ cum incipit veluti mollis ac » latens: inſurgit autẽ atq; acerbatur ſingulis diebus, circa criſim autẽ ſatis emicat. Ex quibus verbis manifeſte oſtẽdit ſe qualemcunq; ex totius morbi temporibus compoſitionem, morbi conſtitutionẽ nominare. Quo igitur modo, morbi, & anni tempora, & circuituum adinuicẽ incrementa, vniuerſalia tẽpora morbi cõmonſtrabũt? Nam hoc erat quod quærebamus, an quartana febris inuadẽs nõ haberet acceſſionẽ primam, principiũ: ſicut neq; exquiſita tertiana vſq; ad diem ſeptimũ ſuum poſſet principiũ extendere. eodẽ pariter modo & de alijs morbis iudicãdum. Nam febris ardens, & morbus lateralis, & inflãmatio pulmonis, Græci καῦσον, πλευρῖτιδα, περιπνευμονίαν vocant, breuis temporis habent principiũ. Morbus autẽ comitialis, & articularis, & coxendicum & renũ dolores, longi tẽporis. Sic quidem à morbis ipſis. » A tẽporibus autẽ anni, hoc modo: Aeſtiuæ quartanæ magna ex parte breues ſunt, » autumnales vero longæ, & præſertim quæ ad hyemem protẽduntur. Sic & omnis morbus alius æſtate quidem breuiorẽ, hyeme vero diuturniorẽ habet motum. & principiũ ſic æſtate breuius, hyeme vero lõgius habebit. ſimilem quoq; ſeruabit in alijs temporibus proportionẽ. Siquidem anni tẽpora morborum conſtitutiones prænunciant. Acceſſionum autẽ incrementa hoc modo, ſi accelerãt vel nõ, ſi longius durant vel non, & ſi maiores ſunt vel non. nam ſi hęc omnia coniunxeris, ad exquiſitam cognitionẽ propius accedes. Si vero nihil ex iſtis animaduertẽs, putas poſſe morbi principium cognoſcere, nunquam prope accedes ad veritatem.

CAPVT V.

NVnquid igitur hæc ad exquiſitam temporum morbi ſufficiunt cognitionem? Nequaquam, ſed habent aliquid quidem artificioſæ coniecturæ: tantũ vero ab exquiſita ratione deficiũt, quantũ id quod nihil omnino eſt ſuperant. Quid vero illis additũ, exquiſitam faciat præcognitionẽ, ſi totum leges aphoriſmũ, intelliges, » in quo ita ſcribitur: Morbi autem, acceſſiones & conſtitutiones » oſtendunt, & anni tempora, & circuituum adinuicem incremẽta, ſiue quotidie, ſiue » alternis diebus, ſiue in longiori tẽpore fiant. Sed & ex ijs quæ mox apparẽt: veluti » in laterali morbo ſi ſputum ſtatim appareat, incipientem morbum facit breuiorẽ. » ſi vero poſterius, longiorem. Et vrinæ, & alui excrementa, & ſudores vel bene vel » male finiturum, & longum vel breuem futurũ morbum cum apparuerint, cõmon» ſtrabunt. Hæc quidem ab Hippocrate in Aphoriſmis ſcribuntur. In primo autẽ libro Epidemiarum omnes inquit coctiones vbiq; eſſe opportunas, & bonos iudi» ciarioſq; abſceſſus oſtendere. Deinde ſubinferẽs inquit: Coctiones celeritatẽ iudi» cij, & ſecuritatem ſanitatis oſtendunt. Sed coctiones hæ quidem omnes ijs adſunt quæ coquuntur. Quæ'nam igitur hæc ſunt? Non alia ſanè quàm illa quæ mox apparentia nominauit. Nam quæ propria ſunt morbi accidentia, ſimul cum morbo inuadunt, atq; incipiunt: reliqua vero omnia mox apparẽt. Inuadunt igitur vnà cum morbo laterali & febris acuta, & lateris dolor pungenti ſimilis, & tuſſis, & difficilis anhelitus. Mox apparent autẽ quædam vt ipſi morbo propria, nonnulla autem vt cõmunia omnibus febricitãtibus. Propria quidem ipſius morbi, primum quidem

ſi nihil educatur cum ſputo,quod ſufficiens eſt morbi coctione carentis indicium. Secundo autem,ſi educatur quidem, ſed non bonum. Eſt autem & hoc duplex. vnum quidem quod ſolùm caret coctione.alterum vero quod etiã prauum exiſtit. Ab his vero omnibus id quod coctum eſt ſeparatur,quod etiam propriè ſputum appellant. Neq; enim quod ſanguineum eſt ac bilioſum atq; ſpumoſum,ita nominamus,ſed potius expuitiones vocamus. Cum vero neq; ſanguini,neq; bili pallidæ vel nigræ cõmixtum fuerit,id quod tale fuerit,iam ſputũ vocamus. Quando igitur hoc ſtatim apparuerit, morbum facit breuiorem. cum vero nullo modo educitur, aut crudum,indicat morbũ in longius debere protẽdi. Si quid autẽ prauum expuitur,periculum imminere ſignificat. Si quid autẽ malignum fuerit,mortẽ minatur. Quid igitur ſit ſputũ,nunc non eſt opus exponere. Quæ vero propriè expuitiones nominãtur,ex his quæcunq; ſubflauæ, & ſubruffæ,& ſubpallidæ,& ſubſpumoſæ,& tenues exiſtũt,ſolam cruditatẽ ſignificant,nullum vero inſigne malum prænunciãt. Quæ vero ſine alia cõmixtione ſunt flauæ ac ruffæ,craſſæ atq; ſpumoſæ,& virides, viſcoſæ,atq; rotundæ,atq; his etiã magis nigræ,ſunt prauæ. Conſyderandum etiam quis ſit eorum eductionis modus. Nam ſi facilè expuantur,conſtat quidem bonas eſſe,contrarias vero malas. Et quid oportet nos plura dicere? cum poſſimus verba quæ in libro de præcognitione ſcribuntur,apponere? Sputum oportet in omnibus doloribus qui ſunt circa pulmonem ac latera, celeriter expui ac facilè,cõmixtumq; videri vehementer flauum ſputo. Neq; in dubio eſt,quòd hoc loco Hippocrates ſputum vocat id quod ſecũdum naturã ſe habet,cui flauum admixtũ eſſe oportere inquit. Verbum autẽ illud vehementer,nonnulli quidem neq; omnino adiungunt, quidam vero ad commixtum referunt,vt ſermo vterq; ita ſe habeat,cõmixtumq; vehementer ſputo,videri flauum:vel flauum vehementer,cõmixtum ſputo. Sed prior ſenſus eſt artificioſior. Semper enim omniũ motus inæquales,& eorum quæ plurimum diſtant complexiones,damnat Hippocrates. Experiẽtia quoq; ita eſſe probatur: neq; etiã ratio dubia eſt: nõ tamen eam nunc explicare foret opportunũ. Quod autẽ verbum illud vehemẽter,ad cõmixtum relationem habeat,ex ijs etiam patet quæ ſubiunguntur. Si enim (inquit) multo poſt doloris principiũ expuatur flauum,vel ruffum,vel multam excitãs tuſſim,vel non vehemẽter cõmixtum,peius efficitur. Videtur enim in hoc loco Hippocrates quæcunq; in ſecundo ſermone dicũtur,ijs opponere quæ in primo dicebantur. verbo quidem celeriter,id quod multo poſt principiũ doloris expuitur. verbo facilè,illa,multã excitãs tuſſim. illis vero, mixtũ videri flauum vehementer ſputo,impermixtũ ſimpliciter,ac ſolum flauum, tum quod ex vtriſq; cõmixtum eſt,colore ſcilicet ſputi naturalis,& flauo vel ruffo, non tamen vehementer. Sed & poſt hæc ſubiungens manifeſtius dicet,ſuam adhuc mentem aperiens,his verbis: Nam flauum impermixtum exiſtens,periculoſum. Impermixtum eſt autẽ id quod ſputo non cõmiſcetur. album autem,& viſcoſum, & rotundum,inutile. Deinde rurſus paulatim ad difficiliora ſermone progrediẽs: Malum autem quod viride eſt valde,& ſpumoſum. Ac deinceps addit: Si vero ita ſit impermixtum, vt etiam nigrum appareat,omni alio peius eſt. Ex proprijs quidem morbi lateralis ita diſtinguere oportet. Sed præterea inſpicienda ſunt omnia quæ ſunt morbis acutis cõmunia,quæ deinceps connumerat,ita ſcribẽs : Sunt autẽ hæc bona,facilè perferre ægritudinẽ,bene ſpirare,& eſſe doloris expertem,& ſputũ facilè expuere,corpus totũ æqualiter calidum eſſe,& molle,& ſitim nõ habere: vri-

nas autem,& alui excremēta,& ſomnos,& ſudores,quemadmodum ſcriptum eſt, ſingula bona eſſe percipere. Hæc itaq; bona ſigna. Quæ autē eorum inſtrumentorū quibus vis ſpirandi eſt demādata,ſint propria,& quæ præterea omnibus alijs morbis acutis cōmunia exiſtant,continuatim deinceps inuicem ſcripta ſunt. Atq; ipſis adiungens ſubinfert: Mala autem ſunt his cōtraria,difficulter perferre morbū,ſpiritum magnum eſſe,ac crebrum,non ceſſare dolorem,vix ſputum expuere,vehementer ſitire,corpus inæqualiter ſentire calorem,& ventrē quidem ac latera calida eſſe vehementer,frontem autē ac manus frigidas,& pedes frigidos: vrinas vero,& alui excrementa,& ſomnos,& ſudores,quemadmodum ſcriptum eſt,ſingula hæc mala eſſe cognoſcere. Scriptum autē eſt de his in eo volumine quod prognoſticon inſcribitur,in quo ſimilem huic ipſe tradit doctrinam,qualem & nunc in ſputis. ſicuti enim in his hoc quidem eſt coctionis ſignum,hoc vero cruditatis,hoc autem mortis:& quod coctionis eſt ſignum,ſi in principio ſtatim appareat,propere ſalutem ſubſecuturam oſtendit:quod autem cruditatis,morbum in longius tēpus extendi debere:ſignum autem exitiale,hominem moriturum ſignificat:& ſi valde exitiale fuerit,cito:ſi vero remiſſius extiterit,in longo tēpore:eadem in vrinis ipſis & alui excrementis,& reliquis omnibus de quibus eſt ſermo futurus,diſtinctio eſt adhibēda. etenim hæc omnia,nōnulla quidem coctionis,nonnulla vero cruditatis, & quædam etiā mortis indicia ſunt. Nigrum enim ſputū,præter id quod crudum eſt,etiam mortem portendit. Sic & vrina nigra nō cruda ſolum,ſed etiā letalis eſt. Eſt autē ſimpliciter crudum,quod albū eſt ac tenue, quod aquoſum nominamus.

CAPVT VI.

RVrſus igitur ad aphoriſmū redeamus,in quo ita ſcribitur: Acceſſiones autem & cōſtitutiones,morbi oſtendunt,& anni tempora,& circuituum adinuicem incrementa, ſiue quotidie fiant, ſiue alternis diebus,ſiue longius tempus intermittant. Sed & ex ijs quæ poſtea apparuerint,coniecturam accipere oportet: velut in morbo laterali, ſi ſputum ſtatim morbo incipiente appareat, breuem futurū ſignificat. ſi vero poſterius,longiorem. & vrinæ etiam,& alui excrementa,& ſudores,& bonam & malam criſim habituros,& cito vel tarde finituros morbos,cum ſuperuenerint,indicant. Nam hæc omnia liquidò ſunt eorum quæ in prognoſticis ſcribuntur,cōpendium:cum antiquus author ſola capita quæ in libro particulatim ſcribuntur,in aphoriſmos tranſferre tentauerit. Quęnam igitur ſunt hæc capita? Sæpius enim repetere mihi videtur melius,vt qui mētem velit adhibere,diſcat & morbi principium cognoſcere,& futurum ſtatum præuidere. hoc eſt, vt ipſe dicit,formā morbi,& naturam temporis,& acceſſionis circuitus,& quæ in morbis mox apparent. Erit autem mihi ſermo in eodem exemplo,adhibita breui diſtinctione de nominibus,quibus,vt par erat,veteres vtebantur ad ſolum mentis conceptum explicandum,quum omni ſtudio incumberent ad exquiſitā rerum cognitionem. Iuniores vero ferè omnes circa nomina ſuam conterūt vitam,minime de rebus ſoliciti. Principium igitur morbi & primū inſultū indiuiſibilem primæ acceſſionis,veluti nunc quoddam,ſine latitudine vocant. Sed etiam aliquod tēpus latum,quod etiam in ipſo nunc obſeruamus,quando dicimus nunc eſſe hyemem vel æſtatem,vel aliquod aliud tēpus. Quòd igitur in nullo ſermone tali,qualis eſt

is quem antea ſcripſimus aphoriſmus,& multi alij qui poſtea dicētur,principium vocet Hippocrates primum illum & indiuiſibilem morbi inſultum, vnicuique liquet. Quomodo enim circa morborũ principia conſyderãdum ſi ſtatim morbus vigeat,in eo ſignificatu dictum quiſpiam poſſet arbitrari? Vel illud: Incipientibus morbis,ſi quid mouẽdum videtur,moue: conſiſtentibus vero,melius eſt conquieſcere? Vel, In principio morbi facies talis erit? Nam facies illa demortua de qua iſta dicuntur,neque illo exquiſite principio morbi vnquam fieri potuiſſet. Eodem modo cum dicitur: In acutis morbis raro,& in principijs vtendum purgationibus: de principio intelligitur quod ad tẽpus latum extenditur. Multo magis cum ſcribitur: Circa principia & fines omnia debiliora,circa ſtatum fortiora. Neque in alio ſenſu dictum eſt: In quorum morborum principijs nigra bilis vel infra vel ſupra exierit, mortale. Eodem modo in libro de ratione victus quæ ſeruatur in acutis morbis in connumeratione illorum vehementium accidentium ſubintulit: Hæc autem ſi in principijs appareant,vehementiſſimũ delirium oſtendunt: vt plurimũ autem moriuntur. Eodem modo ſe habet etiam in aphoriſmo de quo paulo ante facta eſt mentio,vbi inquit: Veluti in laterali morbo ſi ſputum ſtatim appareat in principio,morbum oſtendit breuiorem. Neq; enim primum exquiſite inſultum hoc loco ſignificat,tum quia huic ſenſui rerũ natura repugnat,tum quia dicere non potuiſſet,poſt appareant. Quomodo enim different ab ijs quæ ſimul inuadunt, illa quæ exquiſite eiuſmodi habent principium inuicẽ cum vniuerſo morbo? Poſt apparent autem quædam ſtatim in prima die,quædam in ſecunda,quædã in tertia, quædam in quarta,quædam quum proceſſerit morbus.

CAPVT VII.

PRincipium vero ſecundum latitudinem communi quadam & prompta imaginatione in qua nullũ eſt artificium, in prima acceſſione continetur. Atque idcirco quædam ſtatim quum incipiunt,ſtatum accepiſſe dicuntur: quemadmodum in primo epidemiarũ vbi inquit: Statim enim continua eſt quæ incipiens floreſcit ac viget. Nam verbum id,incipiẽs,hoc loco non dicitur de vero morbi tempore, alioqui repugnaret ei floreſcere atq; vigere, ſed de eo quod ſubſequitur principium, exquiſite dictum,quod,vt plurimũ, ad tertium extenditur diem. Omnino enim febris hęc vbi principium illud indiuiſibile fecerit,deinde hoc pacto proprium recipit ſtatum,quędam in prima die,quędam in ſecunda,non tamen in primo inſultu primæ acceſſionis poſſet aliqua febris habere ſtatum. Sed ſiue in primo die ſiue in ſecundo iſtum habeat,atq; hinc vſq; ad integram ſolutionem extendatur,nullum ſenſibilem alterius acceſſionis inſultũ accipiens, hæc ſtatim ab initio proprium habuiſſe ſtatum diceretur. Et hoc eſt quod ab Hippocrate dicitur: Statim enim cõtinua eſt quæ incipiens floreſcit ac viget. Tale igitur eſt: Si ſputum in laterali morbo ſtatim pòſt apparuerit in morbi principio,eum facit breuiorem. id eſt antequam ſecunda acceſſio inuaſerit. adhuc enim lateralis morbus diceretur incipere,non ſolum quando huiuſmodi acceſſio aſcẽſum habeat vel ſtatũ, ſed in tota declinatione,atque omnino antequam ſecunda inuadat acceſſio,quæ vt plurimum in laterali morbo tertio fit die. Quodcunque igitur coctionis ſignum poſt apparuerit,breuem & ſalutarem morbum futurũ oſtendit. Tale quidem eſt

ſputum quod in morbo laterali apparet. Nam cuiuſq; partis in corpore ſuperfluitas, eam quæ illi ineſt diſpoſitionem oſtendit, ſi cocta quidem fuerit, ſalubrē: cruda autem, ægram. Ita igitur & illa ſcripta ſunt: Alui autē excremēta optima ſunt, quæ mollia ſunt, & cohærentia, & quæ eandem exitus horam ſeruant quam in ſanitate habuerūt. Quantitas vero eſſe debet pro ratione cibi qui aſſumitur. Nam ſi exeūtia talia fuerint, ventrem inferiorem ſaneſcere indicant. Et ſputū quoq; cum fuerit exquiſite ſimile illi quod aduenit ſanis, integram ſanitatē inſtrumētorum quibus vis ſpirandi eſt demandata, ſignificat. Si quo modo autem impediatur, atq; à naturali receſſerit habitu, tantum ea læſa eſſe demonſtrat, quātum ipſam formam naturalem amiſerit. Quod vero illi quod ſecundum naturam, eſt maxime contrarium, exiſtit crudum: magnamq; oſtendit membrorū patientium imbecillitatem. Quod vitioſæ cauſæ aliquod ſignum habuerit, quemadmodum nigrum, pernicioſum hoc eſt. Ita etiam in vrinis ſe res habet. Nam & hæ quæ ſanis ſimiles ſunt, venoſum inſtrumentorum genus ſatis robuſtum eſſe demonſtrant. quę vero crudiores ſunt, eiuſdem imbecillitatem ſignificant. Quæ vero maxime ſunt ſanis cōtrariæ, hæ quidem omnino ſunt crudæ, & maximam indicant imbecillitatem venoſi generis vniuerſi. Quæcunq; vero & ſuperantis cauſæ prauitatem oſtendunt, veluti nigræ, hæ ſunt penitus exitiales. Hæc igitur tria ſignorum genera propriā cuiuſq; membri coctionem ſignificant: ſicuti inferioris ventris excrementa, quę ſecundum naturam ſe habuerint. Venoſi vero generis, vrinæ. Inſtrumentorum autem quibus ſpiramus, ſputa. ſicuti vero hæc, locorum ipſorum ex quibus excernuntur, indicia præbent: eodem vt arbitror modo, & vrinæ renū & meatuum per quos vrina defluit, & veſicæ, & penis. Sed vrinas quidem quæ in harum partium morbis accidunt, in Aphoriſmis ſeparatim Hippocrates ſcripſit. quæ vero acutis accidūt ægritudinibus, in prognoſticis: quoniam hic liber, vt iam ſæpius oſtēdimus, de ſolis eſt morbis acutis. Et cum in eodem libro compleuiſſet omnem de vrinis ſermonem, poſtea in fine ſubiunxit, Non decipiaris autem ſi veſica quopiam vitio affecta, aliquam ex his vrinā reddiderit. Neq; enim totius ſignum, ſed ipſius per ſeipſum. Sicuti igitur veſicæ meminit, facto in ea ſermonis exemplo: ita & renes, & vaſa deferentia vrinam, & penem ſubaudire oportet. Maxima autē ad hæc demonſtratio ſunt quæ ab ipſo in Aphoriſmis ſunt ſcripta. Sicuti enim veſicæ, ita & renū ægrotantium ſigna cōſcribit. Quibus, inquit, in vrina craſſa, fruſta carnis parua, aut veluti capilli exeunt, ijs à renibus excernuntur. Hæc igitur tria ſignorum genera, vt dixi, ſingula quæq; coctionis præbent indiciū. Vrinæ quidem, eius quæ fit in venis. excremēta autem, eius quæ in ventre. ſputa vero, eius quæ in ſpirandi inſtrumētis. Neque vnquam vſu contingit quin bonum aliquod magnum oſtēdant coctionis indicia. Sanguinis autem profluuiū, & ſudores, & tumores qui iuxta aures fiunt, & reliqui defluxus, ſi in tempore quidem fiāt opportuno, prodeſſe poſſunt: intempeſtiua autem, nihil iuuāt. Quo fit vt mihi videatur hæc eadem innuere in libro de humoribus, vbi ſcribit, Decernētia non ſtatim appareant. Etenim non hæc tātum, ſed difficultas anhelitus, & demētia, & lachrymæ, & vigiliæ, & graues ſomni, & tenebræ obortæ oculis, & hallucinationes, & vētriculi faſtidia, & cordis capitiſq; dolores, reliqui've caſus atque dolores qui ſingulis partibus corporis eueniunt, exigunt diſtinctionem, & quando iuuent, & quando noceant, & quādo nō modo nihil proſint, ſed etiam ſigna ſint deteriora. Quemadmodum igitur principij voca-

bulum,nullum determinatum tempus ſignificabat, eodem arbitror modo neque id verbum ſtatim.tantã vero temporis latitudinem obtinet,quantam & principij nomen.Liquet autẽ quòd etiam ſæpius pro ilicet,aduerbio ſtatim,vtimur:veluti in eo dicto videtur vſus Hippocrates. Inſunt autẽ modi & conſtitutiones ſingulis hiſce febribus.ſtatim enim continua floreſcit ac viget.nam hoc verbum ſtatim nihil ſignificat quàm ilicet:quemadmodum,vt arbitror, in libro de ratione victus quæ in morbis acutis ſeruatur,vbi ita inquit: Niſi ergo quiſpiam curet quantum decet,ſufficientem eſſe modum huiuſmodi ſorbitionis ptiſanæ, ſæpius nocebit. quibus enim cibus ſtatim obſeratus fuerit,ijs ſi quis ſtatim ſorbitionem dederit. Id verbum ſtatim,tale aliquid ſignificat. Sunt autem eius verbi ſignificatus quàm plurima exẽpla & apud omnes alios Græcos,& maxime apud Hippocratem. Ad alterum autem tranſgrediamur.Quum enim inquit:Signa decretoria non ſtatim appareant. hic ſtatim quàm primum ſignificat, hoc eſt in principio morbi. Non ſunt autẽ eadem decretoria,& quæ coctionis indicia dicũtur.non enim fieri poteſt quin iſta omnino vel bene vel male decernant. At vero coctionis ſigna ſalutẽ quidem hominis,non tamen per criſim omnino, futuram oſtendunt.Neque enim ſi ſubitam in morbo mutationem intellexeris,neqꝫ ſi pręcedentem perturbationem, neceſſario coctionis ſigna horum aliquod erunt,cum illud accidere poſſit,vt morbus in longiori tempore paulatim coctus,ad integrã deueniat ſolutionẽ.Oſtendetur autẽ & in ſequentibus adhuc manifeſtius,quomodo differãt omnia decretoria ſymptomata à coctionis ſignis.Nunc vero hoc tantũ oſtẽdiſſe ſufficiat, Coctionis quæ in ſpirandi inſtrumentis fit,ſputa: eius vero quæ in venis,vrinas:illius autem quæ in ventre,excrementa,ſigna ſtatuere oportet. Et in febribus omnibus,quoniã venoſi generis ſunt paſſiones (nam & arterias in hoc genere comprehendimus) ad vrinas præcipue attendere oportet.In ijs autem qui laterali morbo afficiuntur, primum quidem ſputa,ſecundo loco vrinas: quoniam is morbus omnino cum febribus iungitur. In paſſionibus autem ventris,ſi ſine febre fuerint,ſola excremẽta inſpicere oportet.ſi autem cum febre,etiam vrinas.

CAPVT VIII.

PRoprium igitur vniuſcuiuſqꝫ morbi principiũ, coctionis ſignis determinatur.Differt autem ab eo quod ſecundum latitudinem principium dicitur,quod nullũ habet artificiũ,quod vltra tertiũ diem non extẽdi intelligitur:ſicuti etiam in libro prognoſticorũ manifeſtiſſime oſtẽditur. Nam cũ antea dixiſſet, Si in principio morbi talis fuerit facies,poſtea ſubiũgit:Si antẽ longior morbus fuerit quàm triduanus,aut quatriduanus:principiũ ſecũdum latitudinẽ manifeſte nobis oſtẽdens vſqꝫ ad tertium diẽ extendi. Verum autẽ vniuſcuiuſqꝫ morbi principium,quod etiam partẽ ipſius eſſe diximus,vſqꝫ ad multos quaternarios extẽdi contingit.tunc enim primum finitur,cum coctionis ſigna apparuerũt. Reliquum vero deinceps tẽpus vſqꝫ ad ſtatũ,iam alterũ tempus eſt,quod augmẽtum & aſcenſus nominatur.Deinde poſt hæc ſtatus,qui eſt vehemẽtiſſima totius morbi pars. Vltima vero omnium eſt declinatio.Coctionis igitur ſigna(ſępius enim quę vtilia ſunt repetere conuenit) nunquam male apparent:decretoria autem eſt vbi male. neqꝫ enim in augmentis,neque in principijs,ſed in ſtatibus illa apparere conuenit.

De ijs quidem quæ in augmentis ac ſtatibus apparent,poſtea dicemus. Iam vero de ijs quæ videntur in principijs,dicamus:illud prius ad memoriā reuocātes,quod in reliquo ſermone qui ſequitur,duo principij ſignificata prętermittentes,& primi inſultus qui ſine latitudine eſt,& alterū primæ acceſſiōis,de ſolo tertio diſſeremus, videlicet cruditatis.nam & huius artificioſa quædā cognitio,& plurimū oſtendere natura aptum eſt.Neq; igitur ſudores,& vomitus,& alui excremēta,neq; tumores poſt aures,neq; profluuia ſanguinis ſi hoc tempore appareant,vnquam per criſim ægritudines finierūt.Hæc igitur iam etiam veluti cauſæ,morbos finire creduntur. Quæ vero veluti horum ſigna ſunt indicatiua,deliria exiſtunt,atque vigiliæ,& ſomni graues,& dolores,& lachrymæ,& difficultates ſpirandi,& tenebræ oculis obortæ,& quæcunq; ſimilia. Etenim hæc ſi abſq; coctionis ſignis apparuerint,ſunt peſſimarum diſpoſitionum indicia.Hæc igitur quæ vniuerſa videtur veluti cauſæ & ſigna criſis,nō ſtatim appareāt,hoc eſt nō in primo morbi tēpore,quando omnino nulla adeſt coctio. Reliqua autē tria quæ coctionem oſtendunt ſigna,etiam ſi in prima protinus acceſſionis hora apparuerint,ad bonum apparent.

CAPVT IX.

RVrſus repetentes dicamus. Hæc vniuerſalia morbi tempora ex morbis ipſis primū coniecturari oportet quantum extendi debeant, deinde ex anni temporibus, & circuituum proportione, & præter hæc omnia ex poſt apparentibus, in quibus prima & præcipua ſunt ſigna, ex quibus circunſcriptum exquiſite poſſis principium agnoſcere.Ex hoc autem futurum ſtatum coniectura artificioſa,quam paulo poſt aperiemus,agnoſces.Voco autem cōiecturam artificioſam,quę prope ad veritatē acceſſerit.Sicuti igitur non habetur exquiſita principij cognitio antequā incipiat aſcenſus,ita neq; aſcenſus antequā ſtatus inuadat. Exercitandum eſt & hoc in loco,vt ingruentē ſtatum cognoſcamus,deinde vt præcognoſcamus. Quoniā vero & horū omniū dux eſt Hippocrates,æquū eſt vt hoc in loco eius verba exponentes,ſermonem tranſigamus. Præſtat vero fortaſſis,antequam aggrediamur hæc facere,pauca quædam eorum quę nuper diximus,apponere.quod enim prius tanquam morbi partem principium inuenire quęrebamus, vtrum æqualis ſit temporis in omnibus morbis,aut in ſingulis proprium tempus habeat(de quo diximus Theſſalum delirum illud inueniſſe pręceptum,Oportet in vnoquoq; morbi principio adſtringere,etiam ſi morbus ex conſtricta fuerit cōmunitate) primus omnium Hippocrates diligentiſſime oſtēdit: non tamen quid ille dicat intelligunt,ob enarrationis breuitatem. Impræſentiarum autem ſufficiat ex vno dicto priſci authoris mentem explanare. Nam & alia, niſi quis omnino indiligens fuerit,ſimili modo quiſpiam inueniet.In medium autem adducemus iſtum aphoriſmum:Cocta medicari & mouere,non cruda,neq; in principijs,niſi furerēt. quod verbū proprie de animalibus dici conſueuit quæ ad coitū rapiuntur. tranſlatum autē eſt ad eas quæ properant & celeriter mouentur ægritudines,& præcipue quum laborantis ſenſus ab inordinata humorum & ſpirituum agitatione iritatur. Nam in his tātum quiſpiam rationabiliter pharmaco vteretur,quum per ſe habet adiuuantem ad facilius attrahēdum,ſuperabundantium humorū motum: quemadmodum qui præter id quod omnino crudi ſunt, cum ſtabiles etiam & fixi ſint,

purgantium medicaminum tractibus difficulter obediũt. Sic etiam illa dicta ſunt. Quicunque inflammationes ſtatim in principio morborum ſoluere tentant, de eo quidem quod intentum eſt atque inflammatum, nihil adimunt. neque enim cedit cruda adhuc paſſio. quæ vero morbo reſiſtunt, & ſana ſunt, colliqueſcere faciunt. Sed harum rerum contẽplatio ad eos pertinet libros in quibus de curandi arte tractatur. Quod vero Hippocrates vocet principium totum illud tempus morbi in quo omnino crudus eſt, iam liquet. Nam cum antea dixiſſet quòd cocta pharmaco purgare oportet, ſubiunxit, Non cruda, neq; in principijs: ac ſi principium exiſtat, quando crudus incoctuſque eſt morbus.

CAPVT X.

QVomodo igitur (nam rurſus repetẽda ſunt quæ prius cũ de ipſis loqueremur omiſimus) terminum aliquem quiſpiam ita manifeſtum præfiniet vltimæ parti aſcẽſus, quẽadmodum fini principij? Quomodo aliter quàm ſtatus indicia inſpiciẽdo? Dicit autẽ & hęc Hippocrates in vno quidẽ ſermone: In principijs quidem omnia ſũt imbecilliora, in ſtatu verò fortiora. In altero vero, hoc, Vbi quidem peracutus eſt morbus, ſtatim extremos labores habet. Quomodo igitur hoc ipſum cognoſcimus, quòd nunc fortiſſima ſit ægritudo, & maximas habeat acceſſiones? Si enim ſimul atq; ex toto debeat fieri tranſmutatio, (quod per criſim impræſentiarum dicemus terminari) principium criſis, vltimũ aſcenſus terminum eſſe ſtatuẽdum eſt. Si vero paulatim, ad eas quæ fiunt in periodis acceſſiones eſt attendendum. Si enim celerius, & longiori, & magis (vt ipſe dicebat) fiant, liquet morbum ad ſtatum aſcendere, atque augeri: ſicuti cum ad contrarium mutatio ſubſequitur, ceſſat atq; declinat. Contingit autem nonnunquam duas acceſſiones, vbi maxime factæ fuerint inuicem æquales, ſtatus tẽpus circũſcribere: nonnunquam vero vnã omnibus alijs pręcedentibus reliquiſq; ſequẽtibus eſſe maiorẽ. Ad tres autem extẽdi acceſſiones ſtatus tempus, in morbis acutis non admodum accidit. In diuturnis vero, non modo ad totidem, ſed longe plurimas. Ita quidem cognoſcere oportet tempora vniuerſalia, aut cum fiunt, aut nuper facta. ſed quæ futura ſunt, alio modo.

CAPVT XI.

QVi vt magis clareſcat audientibus, neceſſe eſt prius dicere de alui excrementis, & de vrinis, ſicuti etiam prius diximus & de ſputis. Alui igitur excrementum optimum (ait Hippocrates) eſt molle, atque coniunctum, quod ea hora exierit qua tẽpore ſanitatis conſueuerat. quãtitas vero eius ſit pro ratione cibi aſſumpti. Hoc eſt, ab ipſius conſiſtentia, & quantitate, & tempore excretionis, facit dinotionem. Quia vero inferiorem ventrem ſanum oſtendunt huiuſmodi excrementa, idcirco ſubiungens inquit. Tali enim exiſtente exitu, inferior venter ſanus erit. Nunc vero inferiorem ventrem vocat ad differẽtiam thoracis. Propterea igitur neque coloris meminit excrementi, quoniam non magnam vim habet ad inferioris ventris diſpoſitionem indicandam. Nam quòd id excrementũ ſit bene concoctum, ſufficiunt indicia prædicta, quòd videlicet ſit molle, atque coniunctum, &

non anticipet tempus naturale,neq; poſterius exeat:& eius quantitas ſit pro ratione ciborum aſſumptorum.Sicuti vero ſi hæc omnia adſint,omnino coctum eſt,ita non etiam ſi horum aliquid nō adſit,omnino incoctum eſt. fieri enim poteſt vt hic quidem venter circa proprium opus robuſtus ſit,ſed vel propter vehementem adiacentium partium caliditatem exugatur atque exiccetur quod bene concoctum fuerit,aut ſimili proportione humidius quàm oporteat egeratur. Quod quidem molle & coniunctum eſt,concoquendi vim validam eſſe liquidò oſtendit,ac digeſtionem optime fieri,ac præterea nullam ventris partibus inflammationem ineſſe. Si cui vero id verbum læue prætermiſſum eſſe videtur,nam quod bene concoctum ſit,id protinus etiam læue eſſe oportet:hic non recte diſcernit.Nam quod coniunctum eſt,fieri non poteſt quin etiam læue ſit.nam vnitum oportet eſſe in partibus omnibus,& veluti vnum exiſtere exquiſite. ſi vero aliquæ quidem eius partes integræ & aſperæ & duræ viderētur,aliquæ autem humidæ & aqueæ,quommodo hæ forent ſimul iunctæ? Nam hoc pacto adinuicem diſſoluerentur,& aſperæ quidem & duræ partes ſeorſum conſiſterent,humidæ autē tanquam aqueæ & tenues adhuc remanentes non poſſent ſolidis alligari,neque vllam per ſe cum illis habere cōmunionem:circumfluentes vero vndequaque,inæquale,neque vllo pacto coniunctum facerent excrementum.Quod quidem tale eſt(dico autem molle atq; cōiunctum) omnino ventris ſanitatem oſtendit:ſed ſimul etiam illud indicat(vt dixi)nullum ex ijs quæ circumiacent membris,aliquo modo pati,& digeſtionem optime fieri. Nam vbi ipſa non integre fieret,omnino humidum eſſet excrementum. Si vero excretionis ſeruetur tempus quod fuerat in ſano corpore,ex eo liquet neq; coctionis tarditatem adeſſe,neq; vllam potētiæ vel retinētis vel expellentis imbecillitatē. nam ſi tardius quàm oporteat excernatur,coctionis tarditas,aut motus quo per inteſtina defertur,oſtenditur. ſi autem citius,potentiæ retinentis debilitas.neque enim id euenit propter robur alteratricis:cum fieri non poſſit vt qui ægrotat,acute præſertim,ventrem habeat robuſtiorem quàm ſanitatis tempore: cum bene cum eo agatur,ſi non multum ſit imbecillior. Si vero cum aliquo morſu celeriter exeat, id ex iritatione quapiam contingit,neq; robur aut imbecillitas aliqua exinde ſignificatur.Sed ſi ſine morſu aut aliquali accidente in tempore opportuno excernatur, tres ventriculi vires vigere demonſtrat,alteratricem,retentricem,& expultricem. Quòd vero quatuor ſunt vires in qualibet noſtri corporis parte,alibi oſtendimus: neq; nunc oportet aliquid horum ita incidētium demonſtratione perdiſcere:quoniam de his ſingulis ſeparatim ſcripſimus. Reliquum eſt igitur vt oſtendamus oportere alui excremēta quæ emittuntur,ad ea quæ intus aſſumuntur,ſeruare proportionem.Excrementum igitur molle,atq; coniunctū,& quod horam qua excernebatur ſanitatis tempore,ſeruat,niſi etiam ſeruauerit ad ea quæ intus aſſumūtur conuenientem proportionem:aliqua eius pars intra cæcum,& id quod vocatur colon inteſtinum,retinetur,aut in alijs tenuibus inuolucris. Non eſt autem hoc neq; ſicuti ſignum,neq; ſicuti cauſa bonum.ſicuti ſignum quidem,quoniam vim expultricem nominatam ac propulſoriam debilem eſſe ſignificat.ſicuti cauſa autē,quoniam ibi quædā ſuperfluitates intus remanent,quas potius emitti oportebat:adeo vt quod habet hæc omnia prædicta ſigna excrementum,firmiter indicet inferioris ventris ſanitatem. Quod ſi ex his vllum deficiat,nonnunquā ipſius vētris aliquem affectum ſignificat,aliquādo autem digeſtionem eſſe offenſam,aut aliquod circun-

ſtantium organorũ non eſſe ſanum,aut aliquod accidens obtinere,ſicuti & in morſu dicebatur. Quodnam igitur erit exquiſite ſecundum naturam ſe habens excrementum? Quod neque in ventre,neq; in circunſtantibus organis aliquod erratum eſſe ſignificat. Tale autẽ eſt quod præter ea quæ prædiximus omnia,etiam illa duo recipit quæ Hippocrates ipſe ſcribit deinceps in hunc modum: Subruffum autem erit,& non admodum fœtidum. ſi enim ruffum purũ, vel nullo modo ſubruffum extiterit, ſed etiam ſecundum ciborum colorem, alterũ duorum ſignificat, ſcilicet plus ruffæ bilis in ventrem defluere,aut nihil omnino. Horum vero primum quidem ſi circa initia fiat,bilioſiorem morbum oſtẽdit. ſi vero declinationis tempore, corpus integre expurgari. De his quidem in ſequentibus exquiſitius dicemus. Incertum autem excrementum eſt tenue,& aſperum,& humoris expers,& quod ex cibis ſeruat qualitatem. Secũdum præter hæc eſt excremẽtorum genus,quod non ex ciborum fit diſpoſitione, ſed ex confluẽtibus ad vẽtrem ex toto corpore ſuperfluitatibus,quod aliquid poteſt indicare,veluti id quod paulo antea purũ ruffum dicebamus. Sed hoc quidem, quãdo ruffæ bilis humor impermixtus & multus ad vẽtrem fluxerit,exiſtit. viride autẽ,eſt eruginoſæ bilis indiciũ,ſicuti nigrũ,vel atræ bilis,vel ſanguinis in eo loco peruſti. Si autẽ veluti liuidum quoddã in excremento apparuerit,vbi nõ fuerit tale aliquid intus aſſumptũ,partiũ infernarũ validũ frigus ac velut mortificationẽ indicat. Si vero pingue,vbi nõ fuerit tale aliquid aſſumptũ, pinguis colliquationis eſt ſignũ. quinetiã viſcoſum,niſi & hoc ex cibi natura tale ſit, colliquationis eſt indiciũ. Sed quod quidẽ pingue eſt,ex pinguedine fit liquefacta. quod vero viſcoſum,ex ipſis ſolidis animalis partibus cõtabeſcẽtibus: quare multo grauius. Et quidem quod vehemẽter fœtet,ſi etiam hoc ex cibo non accidat,vehemẽtem putrefactionem oſtendit. Vt autem ſummatim dicamus,in omnibus niſi pro cibi qualitate talia fuerint excrementa,ita oportet affectionẽ cõſyderare: adeo vt ſicubi hoc taceatur,ſubintelligere tamẽ oportet. Et quæcunq; ab Hippocrate in prognoſticis dicũtur,ita dicũtur: ſemper diſtinguẽtibus nobis ſi quid ob aliud aliquod,nõ propter ægritudinẽ fiat. Reliquũ eſt vt de ſtridente & ſpumoſo & vario dicamus. Stridẽs quidem,ab eo qui inſit ſono cum excernitur,nominatur. Indicat autẽ ipſum excremẽtũ,flatũ cum tenui humiditate habere permixtũ,organa autẽ in vnũ coacta,atq; in anguſtũ reſtricta. Spumoſum vero fit (ſicuti etiam in exterioribus accidit) cum ſcilicet aliquis flatuoſus ſpiritus tenui humiditate cõmixtus efferueſcit. Primũ,immoderatæ caliditatis corpus colliquãtis,ſecundum vero eſt inæqualis perturbationis effectus. Varium autem,varijs corpus affectibus obnoxiũ oſtendit. ob hoc igitur,& diuturnum,& malignum exiſtit. multi enim affectus ad coctionem longiori indigent tempore,periculumq; afferunt paſſioni æquale. Nam ſimplex affectus facilius concoquitur,& minus eſt quàm multiformis periculoſus. Sic quidem de excrementis iudicare oportet.

CAPVT XII.

DEinceps de vrinis dicamus. Ex his igitur illa optima eſt,quę vrinę ſanorũ ſimillima. Quæcunq; vero non eſt talis,ſimpliciter incocta eſt,vel præter hoc & pernicioſa. Coctum igitur & incoctũ nomine quidem ſunt vnũ,ſicuti & genere: plurimã vero in eo quod magis aut minus,differẽtiam habent. His igitur etiam manifeſtiſſimos

terminos tentemus apponere,quibus quod eſt in medio ſecernatur. Quæ quidem optime cocta,in ijs qui ſupremum ſanitatis obtinent gradum,cõſyderare oportet. talis enim eſt ſubruffa,& ſubflaua,magiſq; ſubruffa,vel ſubflaua:ſtatim vero & hęc mediocrem craſſitatem habet. Nam quæ ſe ipſa craſſior eſt atq; tenuior,coctionem imperfectã ſignificat. Siquidem altera nõdum in humorem cõuerſa eſt,altera vero nuper conturbata eſt. Hoc autem intelligere licet ex ijs quæ tenues ac puræ excernuntur,poſthac vero vel remanẽt ſemper tenues,aut paulo poſt cõturbantur: quoniam vtręq; coctione carẽt. eo autem differũt,quòd altera nondum cõcoqui cœpit, altera vero quoniam flatuoſi cuiuſdam ſpiritus perturbatio permiſcetur,veluti nouis vinis adhuc ferueſcentibus. Nam cum triplex ſit vrinarũ turbidarũ differentia, quia vel cum tales mictæ fuerint,paulo poſt reſident,vel ſemper ſimiles permanẽt, vel puræ quidem minguntur,poſtea vero cõturbantur:praua quidem ex dictis tertia,bona autẽ prima,media vero inter vtranq; ſecunda:quoniã quæ ſtatim quidem reſidet,parum aliquid inæqualis turbulẽtiæ ſupereſſe demõſtrat. quæ vero ſemper manet ſimilis,vigere adhuc quæ eſt in ſanguine agitationem oſtendit. Quæ vero extra conturbatur,debet incipere concoqui. quare & longiori tempore,& virtute forti indiget ad coctionem. Sed quæ turbulenta mingitur,ſtatimq; ſubſidentiam bonam habet,morbum haud ita multo poſt concoquendum ſignificat:atq; idcirco melior. Medio autẽ loco ſe habet ſecunda.nam ea quę ex vigente fit cõturbatione, quantum malitia differt ab ea quę adhuc futuram perturbationem ſignificat,tantũ ſuperat eam quæ iam quieſcentem obtinet. Quæ vero ad ſummum incocta eſt,hæc omnia vincit. Eſt autem aquoſa exquiſite,neq; iam concocta,neq; turbulenta,neq; futura,ſicuti quæ paulo poſt perturbatur, ſed veluti deſperatæ coctionis accidens hæc venoſę naturę paſſionem ſignificat. Quum vero etiam ſtatim mingitur in vas vrinarium,vocatur à nonnullis ὕδερος hæc paſſio,alij διαβήτην, quidam vero alius antiquus vrinæ profluuium nominauit.ſed de nominibus alibi cõſyderatur. Verum hæc paſſio talis eſt, qualis circa aluum leuitas inteſtinorum, extinctio(vt diceret quiſpiam)vtriuſque virtutis,& retentricis,& alteratricis. At hæc inter omnes vrinas crudas peſſima exiſtit:ſed poſt ipſam eſt aquoſa:quæ,quãtum quidem ad cruditatem attinet,priori ſimilis eſt:ſed quia nullum aliud malum cõmonſtrat,minus perniencioſa. Illa enim non modo virtutis alteratricis,[ſicuti alba & tenuis] ſed & retentricis imbecillitatem ſignificat,hæc autem alterius ſolius alteratricis. Quanto autem plures inſtrumẽtorum cuiuſq; generis actiones & vires impeditæ fuerint, aut ex toto perierint:tanto deterior eſt morbus. Atq; idcirco peſſimum eſt vrinæ profluuium,quoniam duplex eſt vitium. Praua autem ſufficienter eſt,quæ tenuis & alba eſt,ſicuti aqua.nã ſimplex quidẽ eſt diſpoſitio, ſed vltimæ eſt imbecillitatis indiciũ. Huic proxima eſt altera vrina,quæ in multis apparet morbis, vt videatur mixtam habere formam vini tenuis atq; albi. Eius autẽ generatio eſt ex ea quam nuper diximus alba & aquoſa,vt quę paucum liquorẽ ex bili ruffa ſuſceperit. Nam & ſi exterius in aquam puram aliquid parum ipſius bilis inieceris, talis tibi aqua repræſentabitur. Hæc quidem vrina proxime accedit ad crudã. Poſt hanc eſt ſubpallida. Pallida vero iam & ſubruffa eſt. Si enim in aquam inieceris vel rubidi coloris parum,vel ruffi multum,ſimile tibi videbitur. hæc vero,quantum ad colorem attinet,cõcocta eſt. Oportet autẽ tãtum eam diſcedere ſua craſſitudine ab aquoſa, quantum colore,ſiquidem bene concoqui debeat. Optima autem omnium vrina,

ſubruffa ac ſubflaua eſt: quemadmodum & antea diximus: veluti ſi etiã extra tale quid facere velles, partem ſanguinis ſubtiliorem atque ſeroſam, ac bilem ruffam aquæ permiſcens. Sermone autem non poſſum exprimere mixtionis quãtitatem, ſed vel ab altero oportet addiſcere de optima vrina, aut per te ipſum experiẽtia percipere qualis ſit vrinæ ſecũdum naturam ſe habẽtis forma, eam in ſanis corporibus perquirendo. Nam cum adhuc coquitur ſanguis, vrina quæ mingitur, læuem & æqualem & albam ſubſidentiam ac multam facit: iam vero perfecta coctione color quidem vrinæ intenditur, minus autem ſubſidet. Et ſi longiori poſt hoc tempore hominem à cibo prohibueris, videbis ipſam fieri continuo magis ruffam. Nam & in commentarijs de potentijs naturalibus oſtendebatur, quicquid alimenti ſupra modum calefit, & præſertim ſi pingue fuerit, & dulce, verti in amaram bilem. Quoniam verò & flauam & ruffam & pallidam nominant huiuſmodi bilem, plenię ſunt medicorũ libri in quibus hoc vel illo modo appellatur, ſicuti in quibuſdã indifferenter: melius eſt hoc in loco illud rurſus annotare, vt exactius quis dicta aſſequatur, quòd ruffus color ad flauum proxime accedit. in hoc autem differunt, quòd alter magis ad albũ, alter ad ſplendidum vergit. Nam & amara bilis aliquãdo ruffa apparet, aliquando flaua, ſæpius autem & pallida tibi videtur eſſe. Si quidem albior & turbulẽtior facta ſit, ruffeſcit. Si vero ſplẽdens ſit & purior, flaueſcit. Nam quod veluti ruffum eſt, ſi ſplendorẽ aſſumat, bilem reddit flauiorẽ. Quantum verò flauo ruffum eſt albius, tantũ illo pallidum. quanto rurſus minus album eſt flauum quàm ruffum, tantũ flauo rubicundum: quia & ſanguinis color nonnunquã flauior exiſtit, nonnunquam rubicundior apparet. vnde & ſanguinem ipſum aliquando flauum, aliquando rubrum dicunt. Nunquam vero ſanguis maxime flauus eũdem habet cum bile ad ſummum etiam flaueſcente colorem: ſed eſt illa quidem flauior, ſanguis vero rubicundior. nam qui apprime flauus eſt color, medius eſt exquiſite inter bilem atq; ſanguinem, quum ſecundum naturam ſe habuerint. quare ſi vterq; humor in ipſo coniungatur, nũquam fiet exquiſite flauus, ſed ſe ipſo tamen magis flauus. Hæc igitur cauſa eſt vt appellationes cõfundantur. Quãtum autẽ ad vſum refert, facillimũ inuenire eſt quòd vrinarũ quæ ſecũdum naturã ſe habent, terminus eſt in optime ſanis corporibus primũ coctionis ſanguinis tẽpus. & qui hanc fuerit cõtemplatus, deinde veluti regulam aliarum vrinarũ ſibi ſtatuerit, quæ nam ipſam mutãt diſpoſitiones, facilè inueniet. nam ſi colorem exquiſite ſeruauerit, ſubſidentiam verò albam, & læuem, & æqualem, & multam fecerit, ſic quidem erit coctionis etiam ſignum: plus autem de humore qui crudus nominatur, euacuari demõſtrat. Præterea & in pueris omnibus ferè, & perfectam ætatẽ habẽtibus qui otioſam vitã degũt, aut quouis alio modo pleni ſunt, ſatis multã habẽt vrinæ ſubſidentiã, quoniã in his omnibus plus eſt de inconfecto & crudo humore. his quidem propter deſidẽ vitã, illis verò propter ſatietatẽ: pueris verò & ob ſatietatẽ, (voraciores enim ſunt) & ob id etiã quòd vna vẽtriculi operatio non poteſt duobus ſimul ſufficere, augẽdo ſcilicet atq; alendo. antequã ergo in ipſo ſufficienter alimentum decoquatur, ipſum ad ſe corpus trahit, atq; hinc fit vt plurimum crudi humoris coaceruet. Hæc quoq; cauſa eſt vt ijs qui ex otio & repletione febricitant, ſi ſanitati reſtitui debẽt, neceſſario plurimum ſubſideat: cõtrà, ijs qui ex inedia & labore, rubidæ quidem & bilioſæ vrinæ. ſoluitur enim morbus prius q̃ aliquid ſubſideat, plerũq;. ſufficit enim in his & nebula, & ſuſpẽſio bona. talis autẽ eſt alba & læuis, & æqualis. nam & ex ipſis ſa-

nis qui multum laborant,& pauciori cibo veſcuntur,ſunt vrinæ bilioſiores. quare neq; ſimpliciter Hippocrates vituperauit vrinam ruffam,ſed quando ſimul cum » ruffedine habuerit ſubtilitatẽ. Ita igitur inquit: Donec ruffa fuerit vrina ac tenuis, » morbũ crudum ſignificat. Liquet autẽ quòd neq; aliquid ſubſidet huiuſmodi vrinis.neq; enim contingit vt quæ tenuis ſufficienter fuerit,vel ſi multo tẽpore quieta ſteterit,aliquam recipiat ſecretionẽ,adeò vt craſſior pars quæ in ipſa pendebat,ſubſideat,tenuior verò ſuperferatur. nam hoc ſolum aduenit ijs quæ aliquam craſſitudinem habẽt. Non tamen ſi etiam mediocriter craſſa fuerit,& breue quicquã quod ſubſideat habuerit,iam cocta erit. Si enim vel farinæ hordei craſſiori, vel folijs,vel furfuribus ſimiles ſubſidentias habuerit,vel nigras,vel liuidas,vel fœtidas,præter id quòd quæcunque tales ſunt,cruditatem habent,etiam alioqui ſunt pernicioſæ. Nam farinæ hordeaceæ craſſiori ſimiles,duarum ſunt diſpoſitionũ indicia,grandis ſcilicet colliquationis,& caliditatis æſtuoſæ,quę ſanguinem adurit. At quæ folia repræſentant,ſunt vaſorum partes ſuperficiales,quæ ſcilicet omnino ſunt reſoluta,ac contabuerunt. Ita & furfureæ: præterquam quòd hæ craſſiores ac minores ſunt: folijs autem ſimiles latitudinem ac tenuitatẽ maiorem obtinent. Nigræ verò ſubſidentiæ vel excedentem caliditatem atq; igneam oſtẽdunt,vel ex frigiditate vehementi extinctionem. Sic enim & extrinſecus noſtri corporis partes nigro affici colore videmus,partim ſcilicet ex nimio calore,vt qui ſe ſoli expoſuerunt:partim ex vehementi frigore,& veluti morte earum,quemadmodum in ſenibus,aut quibuſcunq; alijs ſupra modum refrigeratis. Ipſarum itaq; vrinarum color niger,atq; etiã earum quæ in ipſis attolluntur aut ſupra vehuntur nebulis,ad eaſdem cauſas refertur,calorem ſcilicet immoderatũ,aut mortificationem ex refrigeratione vehemẽti. Peſſima igitur eſt omnis vrina denigrata,adeò vt neminem vnquã ſeruatũ viderim ex ijs qui talem vrinam minxerunt.Minus verò pernicioſa,ſi ſolum id quod ſubſidet,nigrum fuerit:atq; adhuc minus,ſi ſolum id quod in medio iacet:ac multo minus etiam ſi nebula.Color verò viridis fit in tranſitu ad nigrum,& quoddam veluti principiũ nigri. Nam ſi morbus malignus fuerit,& vomitibus, & alui excremẽtis, & vrinis viridibus poſtmodum nigræ ſuperueniũt. Color autem liuidus eſt tantũ frigiditatis effectus: odor verò grauis,putrefactionis. Quòd ſi veluti oleum mingatur,colliquationis eſt ſignum.Tales quidem vrinæ prauæ ſunt.Quæ autem bene coloratæ ſunt,& ſubſidentias habent albas,& læues & æquales,aut nebulas quaſdã, aut ſuſpenſa ſimilia,omnes vrinas bonitate pręcellunt,& præſertim in quibus ſubſidentia læuis fuerit.Secundum bonitatis obtinent locum,in quibus ſuſpenſa talia ſunt: tertium,in quibus nebulæ. Hæc igitur coctionis ſigna ſunt. Reliqua verò omnia partim cruditatem,partim perniciem portẽdunt. Nam quæ alba eſt ac turbulẽta,cruditatem. At quæ farinæ hordei craſſiori,aut folijs,aut furfuribus ſimilia habet,quæ nigra,aut viridis,aut liuida eſt,aut oleaginea & fœtida,perniciem ſignificat. Quæ autẽ ſubruffa,aut ſubflaua eſt,adhuc autem tenuis:quà quidem tenuis, cruda exiſtit:quà verò talem habet colorem,iam coquitur. eſt autem media inter eas quæ ſunt exquiſite crudæ,& coctæ: ſicuti & quibus quædam alba ſunt & læuia quæ ſupra efferuntur,diuulſa verò,& minime continua. Hoc verò etiam in ſubſidentibus contemplari oportet,ſi non modo alba ſint & læuia,ſed ſi omnino æqualia,& quia in nulla parte diuulſa ſint,& quia omni tempore talia ſint. nam ſi alternatim mingatur pura in ſubſidentibus,ſemicoctum eſſe morbũ oſtendit.De hiſce

igitur omnibus admirabilis Hippocrates primus omnium quos ſcimus,optimè docuit,& quo pacto in viris quidem & mulieribus nigræ vrinæ peſſimæ ſunt, in pueris autem aquæ ſimiles. nam in his magis cõſuetæ craſſiores,in perfectis autem magis ruffæ. quod verò maxime contrarium eſt conſuetis,pernicioſum. Sed & de ſubrubentibus vrinis, & ſtatim habentibus ſubſidentiam ſubrubentem,ac læuem, rectè dixit quòd ſunt quidem ſatis ſalutares, ſed diuturniores ijs quas paulò antè ſemicoctas nominaui. Sanguinis enim ſeroſa ſuperfluitas iſtas intingit. Oportet autẽ non modo hanc,ſed etiam aliquid ruffæ bilis admiſceri. Si verò calor naturalis adeò eſt imbecillis,vt neq; ruffam generet bilem,neq; ſanguinem exquiſitè coctum, ſed adhuc ſero ſimilẽ,atq; humidum:quòd quidem ad ſui coctionẽ tempore egeat, eſt manifeſtum. quod verò hæc diſpoſitio ſine periculo ſit,materiæ natura cõmonſtrat:quæ neq; tenuis,aut aquæ ſimilis eſt,neq; integrè craſſa,ſed neq; acris quidem, aut putrida,optima verò exiſtens,& prope naturam ſanguinis.

CAPVT XIII.

SEd poſtquam de vrinis,quantũ ad præſentia erat neceſſarium, omnino dictum eſt:reliquum eſt vt dicamus,quod polliciti ſumus facere,præcognitionẽ ſtatus atq; aliorum temporũ morbi. Ergo ſi vnum aliquod ex his ſignis aut etiam plurium collectio firmiter indicare poſſet id quod futurum eſt,neq; ipſe Hippocrates dixiſſet artem longam,neq; noſtri temporis medici admirarentur ſi ad cognitionem medicinalem hæc omnia ſufficerent. Quoniam vero neq; ſignum vllum ita fidele eſt,vt exquiſite oſtendat ſingula ex futuris tẽporibus: ſed neq; quæ ſecundum concurſus quoſdam ſigna ſunt complicata,ſola poſſunt experientia iudicari,(multi enim numero hoc pacto concurſus fierent,adeò vt nemo eos poſſet enumerare,neq; obſeruare,neq; memoria tenere)idcirco neceſſarium eſt ſigni cuiuſq; naturam exquiſite conſyderare,ſi quis vult recte præcognoſcere:vt ex vi vniuſcuiuſq; præcognitionem faciat. Neq; enim quæ plurima ſunt,illa omnino paucioribus ſunt potentiora. Sæpe enim ſignum vnum forte multis debilibus fidelius exiſtit. Hæc igitur admirabilis dicebat Hippocrates in libro præcognitionum: Signa ediſcentem omnia,iudicare vires eorum,inuicem cõparantem. Quare & rationabiliter ſecũdum vires eorum tradidit diſciplinam,non ſimpliciter,deinceps bona ſigna connumerans,deinde rurſus mala,annotans autem in appellationibus vniuſcuiuſque naturam, pernicioſum & graue nominans,& grauius & grauiſſimum,& minus graue, & magis graue. Sic & prauum & prauius & prauiſſimum,& mortiferum quoq; per Iouem, & malum ſimpliciter, nonnunquam vero valde adijciens vtrique ſignorum generi,vt ijs quæ nunc dicta ſunt,& ijs quæ praua ſunt,aut bonum aliquòd oſtẽdunt. Nam & in illis hoc quidem optimum dicit,hoc vero bonum ſimpliciter,hoc autem magis,hoc vero minus. Tale vero eſt & quod dicit bonum valde,& magnam habere vim ad ſalutem. Nonnunquam vero nihil ex his addens,quòd temporis indicium erit,& longæ ſolutionis,tantummodo meminit,nobis,vt arbitror,de hiſce omnibus ratiocinandum relinquens,quæ neque omnino praua ſunt,neq; penitus extra periculũ,ſed cum vi quidem forti,ſalutaria: cum debili autem,periculoſa. Hæc igitur non ſolùm legenda ſunt in Hippocratis libris,ſed & memoranda ſæpius,atq; obſeruãda in ægrotantibus. Nam ex cõtinua

inſpectione exquiſitam eorum poteſtatis habemus notitiam. Semper autē mente reuoluere oportet ac cōſyderare quæ'nam ſunt ſigna optima, quæ peſſima, & quę in medio confinio horum veluti gradus quoſdam habētia, nonnulla quidem optimis, nonnulla vero deterrimis proximiora, & quæ quidem minus, quæ vero ſunt magis proximiora vel remotiora, & quæ'nam exquiſite media ponenda ſint inter bona & mala ſigna. Deinde conſyderandum quæ'nam ſemper mala ſint, & quæ continuo bona, & quæ'nam in totius morbi temporibus permutētur, quum aliquando bona fiant, aliquando mala, & nonnunquam fida, nonnunquam vero infida. Etenim hoc „ ab Hippocrate dictum eſt admiratione dignum, quod ijs qui non ſecundum ra„ tionem leuiores facti ſunt, neque credendum eſt, neq; pertimeſcendum valde quæ „ praue venerunt contra rationem. Quod niſi quis nouerit, nequaquā poterit manifeſte pręcognoſcere: ſed aliquādo inſtāte criſi nihil à vulgari quopiam differre videbitur, ſed ſimul perturbabitur ac cōpaueſcet de futuris: nonnunquā vero exiſtimās liberatū eſſe à morbo ægrotantem, atq; ei victus libertatem permittens, magni alicuius mali occaſionem afferet. omnino autē malevictum inſtituet, futurum ſtatum non præcognoſcēs. Niſi quis enim ad hūc reſpiciens ſtatū, ab initio victus modum adhibuerit: fieri non poteſt quin magnum malum aliquod afferat ægrotanti.

CAPVT XIIII.

HAec igitur iam nos dicamus, quemadmodum propoſuimus, ſingula per genera diuidentes. Et primum quod ſignorum omnium triplex eſt differētia tranſigamus, deinde ſingulorum vires, poſtmodum quo pacto quiſpiā morborum tempora præcognoſcat. Triplex quidem ſignorum omnium natura qualis ſit, mihi antea dictum eſt: ſed nihil deterius eſt nunc repetere, quod nonnulla quidem cruditatis, nonnulla vero coctionis, quædam mortis, quædam ſalutis ſunt ſigna. Hæc quidem duo ſunt genera. Tertium autem & aliud genus eſt, quod criſibus adiacet. Coctionis igitur & cruditatis ſigna, alui excrementa, & ſputa, & vrinas ſtatuere oportet. Mortem autem atq; ſalutem portendentia ſunt quæ vnà cum iſtis excernuntur, & quæ per totum apparent corpus, de quibus latius in libro pro„ gnoſticorum Hippocrates ſcribit. Quantum ad criſes attinet, aliquid quidem valent nonnulla ex his: eſt tamen proprium atq; præcipuum eorū genus: quod totum in ſequentibus explicabimus. At cruditatis & coctionis ſigna ſemper ſtabilem habent poteſtatem, ſiue ſtatim in primo die, ſiue in ſtatu apparuerint. Huiuſmodi autem morborum ſigna tripertita ſunt. nam quædam, vt ſupra dicebatur, in vrinis & alui excrementis & ſputis apparent, quædam in diſpoſitione totius corporis inueniuntur, quædam in animalibus & naturalibus videntur operationibus. hæc vero non omnia fidelia ſunt in omnibus morbi temporibus. ſed deinceps ipſa diuidemus. Criticorum autem accidentium duplex quidem natura eſt: quoniam aliqua ſunt tanquam cauſæ & ſigna, aliqua tanquam ſigna ſolùm. Infida vero eſt vniuerſa eorum natura, & contraria ſignificans in diuerſis morborum temporibus. In his autem totum eſt præcognitionis ſtudium. ſed in alio quidem tempore ſecundum aliam diſpoſitionem critica ſunt, ſecundum verò aliam aliquam diſpoſitionem, vel morbi tempus, accidentia vel ſigna praua fiunt, critica verò neque omnino ſunt. de hiſce verò ab Hippocrate etiam ſæpius dictum eſt. Sufficit autē impræſentiarum

vnius dicti ex ſecũdo epidemiarũ libro meminiſſe. Decretoria quæ non decernunt, quædã mortalia ſunt, quædã verò difficulter decernũt. Hoc verò haudquaquã ineſt coctionis aut cruditatis ſignis, ſed ex his ſingulum vnũ factum atq; idem ſemper: vt verbi gratia vrina quæ bene colorata eſt, & albam & læuem & æqualem habet ſubſidentiam, coctionis eſt ſignum. Tenuis autem, & quę nullam ſubſidentiam habet vrina, ſemper eſt cruditatis ſignum. Et quæ quidem coctionem ſignificat, bona eſt ſemper. quę verò cruditatẽ, non bona, ſi quidem eorũ quæ prius diximus, recordamur. Si tamen capitis dolorem, aut dementiam, aut vertiginem, aut difficilem anhelitum, aut anxietatem, aut grauem ſomnũ inſpexeris: nihil in his ſtabile, neq; bonum neque malum poteris præcognoſcere: ſecundum eandem rationem neque ſudores vel vomitus, aut ventris aut vrinæ multum profluuium, aut ſanguinem de naribus, vel de vulua, vel de hæmorrhoidibus emanãtẽ, aut parotidas, alioſq; defluxus. Hæc enim omnia & decernentia & non decernentia ſunt, ſecũdum duplicem modum, aut quia nullo modo decernunt, aut quia male. Nam colli dolor, vel temporum grauitas, vel tenebræ obortæ oculis, atq; vertigines, & capitis dolores, & lachrymarum inuoluntarius effluxus, facieſque vnà cum oculis rubens, aut labrum agitatum, vel vigiliæ aliquæ, vel ſomnus grauis, ſunt tantum ſigna criſis aliquando, ſicuti & creber anhelitus, quem ἆσθμα Græci vocãt, & quædã anxietas vel difficultas anhelitus, & præcordiorum ſuſtractio, & ſtomachi faſtidiũ quoddam, vel nauſea, & æſtus, & ſitis vehemẽs, & ſtomachi dolor, & non poſſe recũbere, & delirare atq; exclamare. fiunt igitur & hæc iam imminentis criſis indicia. Alterũ genus non ſolum ſignorum decretoriorum, ſed etiã cauſarũ obtinet vicem. Sunt verò hæc, vomitus, & excremẽta alui, & multitudo vrinarum, & ſudores, & ſanguinis fluxus è naribus, & parotides, atq; defluxus. Contingit autem neq; in primis accidentibus quę tantũ ſunt ſigna criſis, neq; in ſecundis, quę & ſignorum & cauſarum vim habẽt, criſim ex neceſſitate ſequi. Alterum verò genus eſt ſignorũ ſimul atq; accidentiũ, quod neq; decretorium nominatur, quoniã neq; oſtẽdit, neq; facit criſim: neq; omnino fidum eſt ſicuti coctiones, neq; infidum ex toto, ſed eſt inuenire inter ea quædã bona ſimpliciter, quædam autẽ mala. atq; hæc quidem eſſe talia, vt plurimũ omnibus ineſt. Fortem igitur habere animum, atq; ad ea quæ offerũtur, bene ſe gerere, bonũ. Bonũ etiam facilis anhelitus, & facilis tolerantia, & pulſuum bonitas, & facies ſimillima ſanis, decens accubitus, & totius corporis æqualitas, & quæcunq; alia Hippocrates in prognoſticis ſcribit. his contraria, mala, hoc eſt intolerantia, pulſuũ malitia, & ſpirandi difficultas, quæ maxime frigido ſpiritu efflato fit: atque alia multa quæ in prognoſticis ab Hippocrate dicta ſunt definiẽte ſigni cuiuſq; potentiã. Quæcunq; enim ſimpliciter bona & mala nominat, ſæpius talia exiſtunt.

CAPVT XV.

AT quæ ab eo optima & peſſima dicuntur, & quibus præſertim adiunxerit id verbum κάρτα, talem vim habẽt, quòd ſemper vnũ quoddam oſtendunt, aut raro non indicant. Hac igitur exiſtente inter ſigna differẽtia, ſi quidem impoſſibile eſt diſtinguere quãdo ſigna decretoria criſim oſtendunt, vel quando ea quæ decernunt accidentia, bonam aut malam afferũt criſim: fruſtra ea verba pronunciaſſet Hippocrates. His qui non rationabiliter leuius ſe habent, non oportet

» fidere,neq; vereri multùm mala quæ fiunt præter rationẽ. fruſtraq; nos de criſibus tractare inſtituiſſemus. Si vero neq; aliud quicquã ex omnibus,neq; hęc ab Hippocrate fruſtra dicta ſunt,erit omnino aliquod ſignũ fidũ,quo id quod ſecũdũ rationẽ eſt,ab eo quod præter rationẽ,ſeparatur. Sed quid'nam hoc ſit,libẽter audirẽ ab ijs qui veterẽ negligũt medicinã. nos enim credimus verũ id eſſe,quod ab Hippocrate dicitur,ꝙ coctio,criſis celeritatẽ,& ſalubrẽ ſecuritatẽ ſignificat: cruda autem,& incocta,& in malos cõuerſa abſceſſus,criſium defectum,aut vehementes labores,aut mortes,aut eorũdẽ malorũ reuerſiones. Vnde & principij tẽpus,ſicuti etiã diximus antea,diſtinguimus. Illi autẽ nullum nobis principij tẽpus dederunt: atq; ob id nequeũt diſtinguere quãdo exitialiter quiſpiã ſe male habet vel delirat imminẽte iam criſi: at ſimiles vulgaribus ſunt,neq; quem finẽ ea quæ fiunt ſint habitura prænoſcẽtes,neq; quid facere oporteat inuenientes. Sed de his quidem etiam mox dicetur.

CAPVT XVI.

QVomodo vero etiam ſi nõdum adſint vniuerſalia morbi tẽpora, quiſpiã ipſa prænoſcere queat,cum maxime ad vſum artis ſit neceſſariũ,hoc iam trãſigemus. Propoſitũ enim eſt ſtatim à primo die ſaltem tantũ cognoſcere,quòd vel in primis quatuor diebus, vel in ſecũdis decernetur. Nam vtrũ in decimoquarto vel vigeſimo die illud fiat,nondũ liquet: verũ ex hoc haud magna ſequitur in victus ratione mutatio,queẽadmodũ ſi quarto vel quinto die criſis affutura eſſet, ac talem aliquis victũ inſtitueret,qualis,ſi quadrageſimo die morbus finiri deberet, inſtitueretur. hoc enim maxime eſſet abſurdum. Et quicunq; medicus primo vel ſaltem ſecũdo die non præcognoſcit morbũ qui extra primum ſeptenariũ nequeat extẽdi,hunc permultum erraturum ſit veriſimile. Si igitur ſemel vel bis tali errore delinqueret,venia dignus foret. Si vero putet nullã eſſe futuri ſtatus præcognitionem,hic nec minimã medicinæ artis partem eſt aſſecutus. Ego vero tantũ abſum vt quod futurum ſit,penitus incognitũ putem: vt ſæpe de eo certiſſimã haberi ſcientiã exiſtimem. Quid enim ſi aliquis primo ſtatim die nullũ habẽs ſignũ periculoſum, verum inſuper omnia ſalutaria,acute quidem febricitet,vrinam autẽ mingat bene coloratã,ac mediocriter craſſam? an non in propatulo eſt medico qui in artis operibus eſt exercitatus,hunc in primis quatuor diebus criſim habiturum? & eo magis ſi nebula aliqua vel ſuſpenſio optima ibi afforet,atq; etiam tanto plus ſi bona ſubſidentia? Sed hoc quidem breuiter dictum eſt,non tamen breui tẽpore diſci poteſt. omnia enim & bona & mala ſigna cognoſcere oportet,qui id certiſſime ſit præco- » gniturus,quemadmodum horũ habens ſcientiã aiebat Hippocrates: Et mitiſſimæ » febres,quæ cum ſignis ſecuriſſimis fiunt,quarto die finiunt,vel prius. at quæ mali- » gnitate excellunt,&cum ſignis grauiſſimis accidunt,quarto die occidunt,vel antea. Mites quidem nominans contrarias malignis: & quòd neutræ quartum tranſcendunt diem,ſed hæ quidem omnino ſoluuntur,hæ vero interficiunt,oſtẽdens. Sicuti igitur quę omnia habet ſigna tutiſſima febris acuta,in primo periodo decretoriorũ dierum ſolutionẽ habet: ſic quæ iſti proxime adiacet,diẽ ſeptimam nõ tranſcendet. Sed quæ'nam eſt hæc? Illa videlicet cui non omnia ſunt tutiſſima ſigna. Dictum igitur eſt & antea ꝙ non idem ſit ſuperlatiue & ſimpliciter dicere quicquam. non igitur ſecurum & ſecuriſſimum,neq; malignum & maligniſſimum,neq; graue &

grauiſſimum,eandem vim habent.Sit iam à primo ſtatim die febris acuta,ſed non ſupreme,ſimpliciſſimaq́;,& cum tutiſſimis ſignis,quam Hippocrates mitem nominat:ego hanc clarioris doctrinæ gratia ſimplicem voco,fugiens ambiguitatem. hęc febris ad ſecundum quaternarium progredietur. Nunquid vero vel quinto die vel ſexto vel ſeptimo finietur,procedente ſermone determinabitur.Eodem modo maligna,& cum grauibus facta ſignis.Nam & hæc quãtum abeſt à maligniſſima & cum grauiſſimis ſignis adueniente,tãto & mortem afferet tardiorẽ.Si quis ſimplices & ſimpliciſſimas,& malignas ac maligniſſimas febres diſtinguere neſcit:neq; ſi recte aut ſecus de his Hippocrates dixerit,vnquã poterit experientia perpendere. Quòd ſi neq; ſignorum vires intelligat,ſed ſimpliciter opinetur hæc quidem bona, illa vero mala tantummodo eſſe:adhuc magis tanquam vetulæ cantilenam quæ ab Hippocrate ſcripta ſunt leget. Ego quidem talibus ab his cõmentarijs cenſeo abſcedendum. At qui libros prognoſticos Hippocratis accurate legerunt, iſtis deinceps verba faciam.In primo quidem die(ſic vero me vbiq; intelligas,totũ ex die & nocte tempus in viginti ac quatuor horas partitum accipientem)vrina quidem ſit exquiſite aquea,febris vero debilis. hæc ergo in longum tempus protrahetur. ſed quantum hoc erit,in primis diebus cognoſci non poteſt, neque cognitu vtile eſt. Nam cuius gratia tali egemus præcognitione,iam id habemus, victus ſcilicet formam conuenientẽ conſtituere,cum ſtatus poſt plurimos dies ſit ſubſecuturus.Singulis quidem quaternarijs ſigna diligenter obſeruãs,atq; ipſum ſtatus tempus,exquiſitam conſequi poteris cognitionem. Oportet enim (inquit) à primo die conſyderare,& in ſingulis quaternarijs adiectis animaduertere:neque te latebit quo ſe morbus conuertet. Hęc quidem etiam in ſequentibus,pluribus,ac diligentius exequemur. Ad primi vero temporis præcognitionem(quod principium vocant)in quantum extendetur tẽpus,iam magnum aliquid oſtenſum eſt in primo die fuiſſe acceptum. quod ſequẽti die adhuc manifeſtius eſt diſtinguere.ſimiliter enim & febre & vrinis manẽtibus,non ſolum quòd nõdum morbus ad aſcẽſum peruenerit, dicere poſſumus,ſed quòd neq; ante ſeptimum diem ſit incepturus.Didiciſti enim quòd extreme cruda eſt aquoſa vrina.Quare nõ ſolum præſens iam principij tempus internoſcere datur,verùm etiam ſæpius præcognoſcere quo finietur.

CAPVT XVII.

IN his quidem adeò diuturnis ſufficienter eſt tempus longum,in peracutis extreme anguſtum. nam ſi ſtatim in prima die in vrinis appareat aliquòd ſignum coctionis,iam hic principium trãſgreſſum eſt. Nunquid igitur neq; omnino incepit? vel hoc quidem impoſſibile? Neq; enim fieri poteſt vt morbus aliquis proprium ſtatum recipiat non præcedente principio aut aſcenſu. Extreme breue vtrunq; horum tẽporum ſæpius fieri cõtingit,adeò vt in primo die morbus ad ſtatum perueniat. Ita igitur acuti principij ne præcognitionẽ quidem finis inquirere oportet,ſed ſatis putare ſi dum adeſt cognoſci poſſit,& quum quàm primum ad aſcenſum conuertitur,manifeſte deprehendatur. Eſt autem cõmunis talium principiorum,atq; aſcenſuum cognitio,cum primis acceſſionis partibus. Idem enim & eius & vniuerſi morbi principium atque aſcenſus. Nam neque ipſa ſtatim incipit à ſtatu. Hoc enim non modo nemo vnquam vidit,ſed neque etiam

cogitatione aſſequi poteſt febrē videlicet acutā,ſtatim in primo inſultu ſummo in vigore cōſiſtere,ac ſi fulmine foret homo percuſſus.Quomodo igitur in primo die febris ad ſtatum perueniſſe cognoſcetur? Quomodo aliter,quàm ſi ſtatim habuerit ſigna coctionis? Tale enim quiddam accidit circa humorum crudorum coctionem,quale etiam inflāmatis partibus aduenit. Ita autem & de his quodam in loco inquit Hippocrates:Circa puris generationes,dolores ac febres contingunt,magis quàm vbi iam eſt generatum.Quemadmodū igitur iam ſuppurata inflāmatione, febrem in ſummo vigore conſiſtere non contingit,aut dolorem obuiare: eodem modo neq; ſi quicquā in vrinis ſubſidat exquiſite optimum. Nebula quidem ſola aut quibuſdam bonis ſuſpenſionibus factis,ſtatus tempus nōdum adeſt,ac multo magis cum hæc ipſa defuerint,præterquam ſi bilioſus valde morbus extiterit. Si quis igitur præter ea omnia quæ diximus,ſæpius mentem ægrotātibus adhibuerit, hunc nullum latebit tempus. Sed ſi quidem acutum fuerit,& dum præſens erit, exacte cognoſcet, & ſtatim ſubſequuturum præcognoſcet. Si vero diuturnum,ex multo tempore coniecturabitur,ac propius accedens manifeſtius etiam pręcognoſcet. Hoc enim vniuerſaliter præcognoſcere oportet,quòd ſi aliquod manifeſtum inſpiciatur coctionis ſignū:quicquid tēporis interiacet, principiū eſſe ægritudinis. Quantum igitur adhuc præſentibus deficit ad manifeſtum illud coctionis indiciū, & à morbi motu,& natura,& tēpore anni,& regione,& ætate,& tēperatura ipſius laborantis inuenies. Nam ſi morbus natura longus extiterit, quemadmodum (exempli gratia)febris amphimerina,& videatur tarde in hoc ægrotāte moueri,ac quodam modo ſuccendi,ac ſuffocari,& tempus anni fuerit hyems,& regio frigida, ætáſq; atq; natura laborantis ad frigidum declinauerit,multū interim tempus erit neceſſariū ad manifeſti ſigni generationē. quod totum tēpus principio erit contribuendum.Sit igitur ita vt hyberno tēpore incipiat febris amphimerina in corpore ita ſe habente quemadmodū diximus,vnà cum exquiſite crudis & aquoſis vrinis: non modo neq; intra ſeptimū,ſed neq; etiā decimūquartū diē quiſpiā habere poſſet manifeſtum coctionis ſignū. Sic autē appello ea quæ inter debilia ſunt,& perfectæ coctionis indicia.Perfecta igitur coctio eſt,quādo in vrinis ſubſederit aliquid albū læue & æquale & continuum.Debilis autē coctio eſt,quādo ex aquoſa mediocriter ſubpallida facta fuerit.& quidem ſi turbulenta apparuerit,& talis permanſerit,hęc quoq; occultæ & debilis coctionis eſt ſignum:& ruffa etiā ac tenuis ex eodē genere eſt. Sed nihil horum iam principium eſſe finitum oſtendit. hoc enim manifeſtius indicium ſemper expetit,vel ſolam nebulam albam,aut ſuſpenſionem æqualem, continuam,atq; albam.Et quidem rubens nebula,& ſubſidentia talis,& ſine ſubſidentia bene colorata vrina,& craſſitudine mediocris,principij finem manifeſtat.

CAPVT XVIII.

SIc & in laterum & pulmonum paſſionibus,ea quę propriè ſputa vocantur,vrinarū ſubſidentijs aſſimilantur. Nihil vero omnino expuere,ſed tuſſim tantūmodo ſiccam habere,tale quiddam eſt quale in vrinis extreme crudum, quod aquoſum nominamus. Quod ſi ab eo quod eſt nihil expuere,aut expuere,verum humida,& omnino cruda,fiat tranſmutatio:liquet quòd debilis & occulta eſt huiuſmodi permutatio,& nondum eſt finitum primū ægritudinis tēpus,

quod principium diximus nominari. Quando igitur hoc quidem ceſſabit, atq; integre ad augmentum morbus conuertetur? Quando cœperit expuere pauca cocta, reliquo vero omni tempore ab hinc vſque ad ſtatum ſemper eo plura ac meliora atq; facilius expuẽte. Cum vero exquiſite cocta fuerint, & multa, & ſine difficultate educta: tunc ſtatus eſt tẽpus. Quando vero ſimiliter quidem exquiſite cocta, & ſine moleſtia educta, atq; eorum multitudo minuta fuerit, dolorq; nõ amplius affuerit: tũc ceſſare ſtatũ oportet. ſubſequitur enim declinatio. Supponamus igitur ægrotũ aliquem á morbo laterali habitum, neq; expuentem aliquid, & vrinas quidem mingentem tenues, ſed bene coloratas. circa diem vndecimũ expuere quædam incipiat, verum humida & cruda. hunc quidem nemo diceret ante diẽ vndecimũ eſſe in alio morbi tẽpore, quàm in principio: in vndecimo vero fortaſſis videretur cuiquã manifeſte tranſgreſſus. verum non ita ſe habet. nam dies vndecimus quartidecimi index exiſtẽs, ſecũdi tẽporis ægritudinis manifeſtum ac certũ principiũ illũ habiturũ commonſtrat. Obſeruabis igitur diem decimumquartum ſi præoſtenſis ab vndecimo concordat: & poſt hunc rurſus decimumſeptimũ: quoniã hic vigeſimi eſt index: quemadmodum in libris de diebus decretorijs diximus. Age iam hoc die ſupponamus expuiſſe pauca quidem, ſed cocta. huic in die vigeſimo poſſibile eſt aduenire criſim, non tamen perfectam, ob talem cauſam, quoniam non eandem vim habent neque inter indices primi cum poſterioribus, neque primi decretorij cum vltimis: at valẽtiores quidem primi ſunt, ſed iam in longum protracta ægritudine imbecilliores redduntur. Oportet igitur procedente morbo, & tum præcipue quãdo admodum crudus extiterit, magnam fieri trãſmutationẽ, vt ſecura criſis ſperetur. Magna autem eſt permutatio, cum perfecte cocta minguntur atq; expuuntur. talia vero non ſupponebantur in die decimoſeptimo affuiſſe. quare nec fieri poterat vt hic ægrotus in die vigeſimo liberaretur, aut perfectam criſim haberet. ideo mutationem aliquam effatu dignam fieri ſat erat, cum poſſet in aliquo ex ſequentibus decretorijs diebus integra ſolutio aduenire. Nunquid igitur ſolũ ſuppoſitio quædam eſt hic ſermo? vel eſt etiam talis ægrotus? Mihi quidem habere hęc omnia quæ diximus, ille videtur de quo ſcribit Hippocrates in tertio epidemiarũ, ille inquam ægrotus á peſtilenti cõſtitutione ordine octauus. Ita autem omnis ſermo ſe habet: In Abderis erat Anaxion qui habitabat circa portas Thracias. Febris acuta inuaſit hominẽ. lateris dolor cõtinuus aderat, tuſſis ſicca: neq; expuebat primis diebus. ſitibũdus erat, & peruigil. vrinæ bene coloratæ, tenues, & multæ. Sexto die delirauit, ac concalefactionis nulla fiebat remiſſio. Septimo die grauius ſe habuit. nam & febris intẽdebatur, neq; dolores minuebantur, & tuſſes infeſtabant: difficilemq; habebat anhelitum. Octauo die venam in cubito ſecui. ſanguis multus effluxit, qualem oportuit. dolores remiſſi ſunt, tuſſes tamẽ ſiccæ inſequebantur. Vndecimo die febres minores factæ ſunt: paruus ſudor circa caput exijt, tuſſeſque á pulmone humidiores. Decimoſeptimo cœpit quædam pauca concocta expuere. Vigeſimo febre liberatus eſt. poſt criſim leuatus eſt. ſiticuloſus vero erat, neque á pulmone optimæ erant expurgationes. Septimo & vigeſimo febris redijt, & tuſſis. eduxit plurima, & cocta. vrinarũ ſubſidentia multa, & alba. ſine ſiti, & bene ſpirans factus eſt. Quarto & trigeſimo die ſudauit per totum corpus. per criſim febris ſoluta eſt. Huic vero & omnia alia quemadmodum ſuppoſuimus videntur adueniſſe. Et de vrinis, quanuis nõ pluries, quemadmodum cõſueuit in alijs ægrotis, ſed bis mẽtio-

nem faciens, in principio quod tenues eſſent, in ſeptimo & vigeſimo die ſubiungens, Vrinis inerat ſubſidentia multa, & alba: palam facit tum primum exquiſite coctas vrinas minxiſſe. propterea igitur (vt & antea dixi) in die vigeſimo criſim habuit, ſed imperfectam quidem, quoniã in decimoſeptimo cœpit quædam cocta expuere. non tamẽ integra criſis ſubſecuta eſt, quoniã neq; exquiſita coctio vrinarum, aut ſputorũ. propterea igitur inquiet: Erat autẽ ſiticuloſus, atq; ex pulmone non erant optimæ expurgationes. Hic igitur nobis ad memoriam reuocans quod recte dictum eſt. Quæ relinquuntur in morbis poſt criſim, ſubuerſionem facere conſueuerunt. de ſeptimo ac vigeſimo die lege enarrationem, quæ ita ſe habet, Septimo & vigeſimo rediјt febris, tuſſiјt, eduxit cõcocta plurima. vrinis multa ſubſidentia alba. ſine ſiti reſtitit. Nam cum antea dixiſſet quod in tẽpore intermedio poſt vigeſimum diem & ſitis remãſit, & a pulmone non erant optimę expurgationes: deinceps inquit quod in ſeptimo & vigeſimo die facta ſubuerſione febricitauit, ſine ſiti autem reſtitit, & optima expuere cœpit, in vrinis ſubſidẽtiam habebat multam, atq; albam. Hoc igitur eſt quod prius dicebatur, quod videlicet in morbis febrilibus tale quid accidit, quale in iјs quæ ſuppurantur inflammationibus. Sicuti enim ibi quum generatur pus, & dolores & febres præcipue contingunt: ita & hic dum cõcoquuntur humores qui febrẽ inducũt. Sic igitur & in Anaxione quantum ex prima illa criſi defecta relictum erat, hoc rurſus efferueſcens in coctionis tempore, illam, quę anteceſſit criſim, febrem generauit. Hoc vero a naturali calore, non autẽ febrili proueniſſe, dierum natura non minime indicat. dies enim vndecimus, optimæ, ſed debilis coctionis principium fecit: deinde decimuſſeptimus ſignum coctionis manifeſtius oſtẽdit: deinde vigeſimus criſim imperfectam: poſt hos vero ſeptimus & vigeſimus integræ coctionis indicia dedit. Propterea ſubinferẽs inquiet: Quarto & trigeſimo die ſudauit per totum, ſine febre reſtitit, atq; ex toto criſim habuit. Liquet enim quod in trigeſimoquarto die poſt ſeptimũ & vigeſimum concoctæ ſunt ſimul & excretæ omnes ægritudinis cauſæ, per vrinas quidem quæ febres faciunt, per ſputa vero quæ thoracẽ infeſtant. Oportet autẽ huius meminiſſe ſermonis & ob præſentia, & ob illa quæ dicẽda ſunt: & hæc tria inuicem differre arbitrandum, & debilem coctionem, & manifeſtã, atq; perfectam. Debilis enim in vndecimo, manifeſta vero in decimoſeptimo, perfecta vero in vigeſimoſeptimo facta eſt: poſt quem in omnibus ſeptem diebus morbus ſolutus eſt. & totum hoc tempus ſtatus fuit: quemadmodum & in ſequentibus manifeſtius oſtendemus. Hoc igitur ſputũ quod ſeptimo & vigeſimo die apparuit, in primis morbi diebus ſi quidem apparuiſſet cum optimam ſubſidentiam vrinis habentibus, fieri nõ potuiſſet quin in prima ſeptimana morbus iudicaretur. Primos voco dies ægritudinis, quos primus præfinit quaternarius.

CAPVT XIX.

ET primum igitur morbi principiũ iuxta ſecundum ſignificatũ in hoc circunſcribi tempore prius dicebam. Et hoc eſt quod inquit: In lateralem morbum patiẽtibus ſputum ſi ſtatim appareat, incipientem breuiorẽ facit. Nam cum principiũ triplex dicatur, ſecũdum vnum quidem modum de primo inſultu, qui ſimplex eſt, & latitudine caret: ſecũdum alterum vero de eo quod ad tertium ex-

tenditur diem,quod ſolum mihi ſomniare videtur Theſſalus:& præter hæc etiam id quod tanquam pars accipitur totius morbi,quod manifeſte coctionis ſigna definiunt:de omnibus his Hippocrates verba facit,quemadmodum ex ijs quę antea ſcripſimus,liquet,& in ſequentibus commentarijs manifeſtius oſtendetur. Quòd vero iuxta ſecundum ſignificatum principium oſtenderit,cum dixit id ſputũ quod in lateralem morbum patientibus apparet in principio, breuiorē facere: neminem latere arbitror.Sed hoc etiã in ſequentibus diſtinguemus. Quo pacto vero quiſpiã aut iam præſens atq; perfectum id quod tanquam totius morbi pars principiũ accipitur,cognoſcere queat,aut iam futurum pręcognoſcere:mihi iam videor demõſtraſſe. Nam iam perfecti principij manifeſtum & firmum eſt ſignum,coctio manifeſta.Finituri autem,& ipſius morbi natura,& tempus anni, & ætas laborantis: ex ſuperabundanti autem,& regio in qua ægrotat, & modus eius qui anteceſſerit victus cum nondum morbo correptus eſſet. Specialiora vero indicia futuri finis primo ægritudinis tempore, coctionis indicia ſunt. Et quo pacto hæc præcognoſcere oporteat quando maxime futura ſint,dicetur quidem diligentius & in ijs quę ſequuntur:dicetur autem & nunc quòd conſyderare oportet quãtum diſtant prima cruditatis ſigna ab ijs quæ aderunt in manifeſta coctione,& quis'nã ſit in morbo motus: hoc eſt,vtrum acute,aut tarde veluti ſuccenſa moueatur. Vtiliſſimum vero ad hæc,imò vero ſummopere neceſſariũ eſt,exquiſite ſcire dignoſcere quantũ inuicem diſtãt ac ſuperabũdant & coctionis & cruditatis ſigna. nam & cruditates non paruam inter ſe habent differētiã:adhuc autem magis coctiones. Si quidem integræ cruditatis indicia in primis quatuor diebus permaneant,longum erit huic morbo principij tempus. Si vero mediocris in ipſo apparuerint,lõgum quidem & hoc erit,ſed non priori ſimiliter.Si autē parua fuerint cruditatis ſigna,futurum etiã principij tempus paucum erit. His addenda ſunt & illa quæ ab Hippocrate dicta ſunt longioris tēporis eſſe ſignificatiua, de quibus in ſequētibus nobis plenior erit ſermo. Nunc vero gratia exēpli huius aphoriſmi meminerimus: Frigidi ſudores cum acuta quidem febre,mortem ſignificãt: cum mitiori vero,morbi prolixitatē. Nam ſi in primis diebus,præualētibus adhuc cruditatis ſignis,talia ſigna apparuerint,principij tēpori addent:& liquet etiam quòd tempus aſcēſus longius erit:atq; eadem ratione ſtatus poſt multum tempus occurret. ſic autem & morbi ſolutio.

CAPVT XX.

QVare non ſolum primi temporis in primis diebus aliquam habebis artificioſam coniecturam,ſed etiam ſequentium. Exquiſitius autem & magis ipſa præcognoſces,ſi ſuccedentibus quartanarijs mentem adhibueris.Nam primus qui parum euidens coctionis ſignum oſtendit,ipſe manifeſtius reliquum primum tempus indicabit:cum iam hoc tibi ſine vlla dubitatione cõſtabit,quòd vniuerſum illud tempus in quo nullum eſt manifeſtum coctionis ſignum,primum eſt ex quatuor morbi temporibus,quod nos principium nominamus.Nam ſi ad hoc reſpexeris, nihil erit amplius difficile inuenire ſi in tot primis diebus ab ijs quæ primo die apparuerunt,tot iam abſceſſerint,quot erant reliqua trãſigenda vſq; ad manifeſtam coctionem. Inde autem aſcenſus incipit, ſed in hoc vel aliqua defecta criſis apparebit:quēadmodum paulo antea in ægroto qui lateralem morbũ patie-

batur,oſtendi,vel ſi morbus expectauerit integrum ſtatum,ſic & criſis integra erit. Sæpius vero neq; vlla fit criſis poſt ſtatus tempus, ſed paulatim morbus ſoluitur, longo tempore coctionem recipiens. Quo pacto autẽ antequam fiant hæc,futura præcognoſcere oportet, in ſequentibus commentarijs explicabitur. nam in ipſis liquidò oſtendam quando in aſcenſibus,quando etiam in ſtatibus morbus criſim habeat,& quando ſine vlla omnino criſi paulatim coctus diſſoluatur. Et clarum eſt quòd huiuſcemodi ſolutionẽ,neq; criſim nomino:ſi qua vero vniuerſa fiat permutatio,& multo magis adhuc eam quæ antecedit agitationẽ,ita appellare conſueui. Equidem harũ præcognitiones in ſequentibus dicam. Melius enim eſt non ſolum quòd in hoc tempore integram morbus habebit ſolutionem, ſed etiam vtrũ cum magna aliqua certatione,vel ſine vexatione atque periculo aliquo,intelligere. Hæc igitur omnia in ſequentibus commentarijs oſtendentur,& præterea bonarum aut malarum criſium præcognitiones,integrarum quoq;,ac defectarum. In horũ vero omnium principio præponam ipſorum morborum inuadentium dignotiones. Quoniam enim & ab ipſo morbo diximus oportere quædam de temporibus ſingulis noſſe, ac præterea à ſtatu anni,& ab alijs quæ diximus:niſi eorũ omnium ſtatim à primo die aliquam haberemus cognitionem, ſimile quiddam multis medicorum iuniorum patiemur. Nam ſicuti illi vtrunq; ignotorum,alterum per alterũ monſtrare conantur,vel quod notius eſt,per id quod minus notum eſt:ſic & nobis accidet,niſi vniuſcuiuſque morbi formam ſtatim à primo die aliquo modo dignoſcamus. Optimum igitur eſt ſi ab initio protinus (& hoc milies iam fieri poſſe probauimus) & tertianos & quartanos & quotidianos circuitus in primo ſtatim die conſyderemus. Si vero aliquando in hoc manifeſte dignoſci non poſſit, tunc cõiecturam aliquam artificioſam habebimus,ex qua bonã victus rationem inſtituere incipiemus. Exactam autem notitiam aſſequemur in ſecundo die,vel omnino in tertio,vel in quarto. Et hoc igitur ipſum melius foret oſtendere,& præbere indicia eorum quorũ à primo die ſtatim exquiſitã poſſumus habere cognitionẽ: eorumq; etiam de quibus coniecturam aliquam non rudem habere poſſe ſperamus,ſecũdo, tertio vel quarto exquiſitius diſtinguere. Rurſus igitur incipiẽtes ſecundum librũ, & reliqua etiam ſingula quæ promiſimus,conuenienti ordine proſequemur.

PRIMI LIBRI DE CRISIBVS, GALENI, FINIS.

GALENI DE CRISIBVS LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

DIctum quidem & iam antea eſt ab initio,ſed & nunc etiã melius eſt cõmeminiſſe,quòd ſiue vniuerſam ex morbo tranſmutationem ſubitam tãtum,ſiue bonam,ſiue eam quæ antecedit omnes veloces alterationes conturbationem,quiſpiã velit nominare criſim,non meũ hoc in loco propoſitum definire:ſed quo pacto optime quiſpiã has omnes iam præſentes dignoſceret,& futuras adhuc præcognoſceret,id eſſe huiuſmodi ſermonis inſtitutum. At quum id quod ſummopere eſt neceſſarium,iam oſtẽderimus,morborũ ſcilicet tẽpora iam præſentia cognoſcere,& futura pręcognoſcere, deinde cuiuſq; ægritudinis cognitiones ac præcognitiones annotauerimus,& quoniam eas ex multis fieri demõſtrauimus,quorũ vnũ eſt ipſius ægritudinis natura: quo pacto & hanc optime quiſpiã poſſet internoſcere , ad hunc ſecũdum librũ tradere diſtuli. Si quiſpiã nobiſcum affuit in curatione ægrotantiũ,ex prima acceſſione & quotidianã febrem,& tertianam,& quartanam,& ſemitertianam,& eam quę ab ardore καῦσος appellatur,plurimoſq; alios morbos prænoſcẽtibus:ex ipſo opere huius contẽplationis habuit experientiã. Quòd ſi nũquam talibus prædictionibus interfuit,æquũ eſt hunc neq; admirari de ijs quæ dicemus,antequã veritatẽ in ipſis experiatur,ſed neq; etiam damnare prius quàm vniuerſum ſermonẽ noſtrũ auſcultauerit,atq; vſu ipſo explorauerit. Audire quidem atq; intelligere ea quæ dicũtur, omnibus cõmune eſt(ita enim à me clare explicabuntur,vt neminẽ latere poſſint) ſermones autẽ noſtros experientia cõprobare, ſi quidem nobiſcum futurus eſt,illi erit quàm facile. quòd ſi ipſe per ſe ipſum explorare voluerit,nõ æque expeditum. Verùm & in pulſuũ differentijs exercitatũ eſſe oportet,atq; omnium artis ſufficiẽtem habere operationũ experiẽtiam. Veram enim cognitionẽ,non ex ijs qui male opinãtur,ſed ex ijs qui recte pertractant,cõprobari,fit veriſimile. Hos igitur ſolos ad diſciplinã,atq; eorum quæ docẽtur iudiciũ,ſermo noſter admittit:reliquos vero qui medicinę artem adeo dedecorarunt,vt eam ſex mẽſium fecerint diſciplinã:hos neq; iudices,neq; diſcipulos adhibet. Alterum enim non poſſunt,alterum nolunt.

CAPVT II.

DIcendum iam igitur quo pacto quiſpiam in primo die morbi naturam agnoſceret. Diem autẽ per totum hunc ſermonem noſtrũ in eo accipiemus ſignificatu, vt non ſolùm lucem,ſed noctẽ etiam complectatur:ſicuti & mẽſem ex triginta diebus cõſtare dicimus, non id tẽpus tantũ quo ſol ſupra terram fertur,appellantes diem, ſed etiam illi tẽpus noctis adijciẽtes. Sic etiam annũ quodãmodo dicimus trecentos & ſexagintaquinq; dies complecti. Sicuti autem de diei nomine & de eius ſignificatu diſtinximus,eodem vt arbitror modo de ægritudine oſtendere oportet,quòd eſt diſpoſitio quædam lædẽs operationes, & quòd duplex ſæpe

conſiſtit. Hæc vero vtraque in libris de morborum differentijs ſunt demonſtrata. Simplicem itaque diſpoſitionē nemo qui perſpicaci ſit intelligentia, in primo die ignorabit. Habet enim propria indicia. Eam vero quæ cōmixta eſt, non omnibus per initia cōtingit agnoſcere. Neque vero abſurdum eſt ad duplicis diſpoſitionis cognitionem duobus opus eſſe diebus: ſicuti ſi triplex fuerit, tribus. at vero vnam ſimplicem ignorare diſpoſitionem, abſurdum, & maxime turpe. Oportet itaque in omnibus ſimplicibus diſpoſitionibus exercitari, vt ex his ſingulis iam perfectas noſcamus. nam niſi in hoc accurate antea laborauerimus, neq; incipientem & paruam adhuc exiſtentem agnoſcimus: ſicuti neq; oliuam vel ficum vel quercum nuper è terra pullulantem poteris vnquam internoſcere, ſi iam perfectas plantas ignoraueris. ſed, quod hoc etiam maius eſt, neque ipſas iam perfectas ſimpliciter cognoſcere ſufficit: ſed niſi iam perfectas præcognoueris, nullam ex ijs quæ nuper natæ ſunt, ſeparatim internoſces: nō tamen neq; ſtatim, neq; quàm primum quum in iſtas incideris: ſed ſicuti ex perfectis ſingulas non ſemel neque raro conſpicatus, ſufficiens ad prompte cognoſcendum factus es, eodem (arbitror) modo te oportet & ex ijs quæ nuper natæ ſunt, ſingulas non ſemel neq; bis ſed ſæpius contēplando, ſufficiētem ipſarum habere notitiam. Quare ſi quid eorū quæ in hoc loco ſcribuntur, ad exercitationem referre tentaueris, prima autem te experiētia fefellerit, non propterea ſtatim deſperaueris, prius quàm ſæpe in eadē exercitatione perſtiteris. Neq; enim qui ſagittandi artem meditatione aſſequi ſtudent, licet ſæpius in principio aberrent à meta, vides ob id ſuum exercitiū intermittere, aut propter aberrationem animo contriſtari. Quando igitur ſagittandi artem, minimam exiſtētem, adeo vt etiam à mancipijs commode pertractetur, nemo ſtatim incipiens aſſequi integre poteſt, quid de arte Aſclepiadis exiſtimare oportet? quæ tam multa indiget cōtemplatione, & tam exquiſita ac laborioſa in operibus exercitatione? Si quidem vnus ex eorum numero fueris qui pro rebus pulcherrimis atq; honeſtiſſimis laborare inſtitueris, primū omnia quæ dicentur in ſingulis morbis, diligenter perdiſces, deinde in ipſis operibus exercitaberis, deinde ita de his ferre ſentētiam tentabis num quid verò aut falſò dictū ſit. Quod ſi (vt diximus) otioſam & ſecordem vitam egeris, vel laborioſam quidem, ſed circa deteriora, diuitias honorem & ciuilem potentiam veritati præferendo: melius tibi fuerit neq; hanc contemplationem attingere, ne in plenum cœno puteū aquam purā infundas. nam & aquā deſtrues, neq; puteum quicquam iuuabis. Simplicem igitur morborum ſingulorum diſpoſitionem (iam enim ad veritatis amicum me conuerto) primo ipſam per ſeipſam cognoſcere ſtudeas, ac circa hoc te exerceas, nō ex ijs ſolum quæ ipſi extrinſece adiacent, qualis eſt contemplatio multorum, ſed primum quidem ac maxime ex ijs quæ ſecundum propriam inſunt ſubſtantiā: deinde iam ex ijs quę ſæpius accidunt: veluti in ea febre quæ tertiana nominatur, non hoc tātum aduertas, ſi tertio quoq; die fiant acceſſiones in febricitationē deſinētes. nam ſi duę tertianæ fierent, aut duæ quartanæ: duæ quidem tertianæ quolibet die, per tertium autem duæ quartanæ accenduntur. quare vel duas tertianas vnam putabis quotidianam, vel duas quartanas vnam tertianam. Sed formam ipſam febrium te inſpicere iubeo. neque enim inſultibus acceſſionum ſimiles ſunt, neq; aſcenſibus, neque ſtatibus, neq; remiſſionibus, neque in caloris qualitate, neq; in motu arteriarum, neque in ijs quæ ſuperueniunt accidentibus. Si ergo neque tertianam ipſam per ſeipſam, neque quotidianā

vnquam inſpicere licuiſſet, obſcura foret earũ dignotio. Sed quoniam & tertianã ſeparatim datur contemplari, quando incipit, atque progreditur, & iam perfecta ſoluitur, eodemque modo quotidianam: non admodum difficile eſt ab vna quotidiana duas tertianas diſtinguere.

CAPVT III.

AGe igitur, primum incipe exercitari in veris atq; exquiſitis typis. Neque enim aliud nequicquam ſcripſit Hippocrates, neq; illud etiam, quod exquiſite tertianæ longiſſimus terminus eſt ſeptem circuituum. Quæ nam igitur eſt hæc tertiana exquiſita? Nullum enim eius indiciũ ſcripſit Hippocrates tale vt etiam vulgaribus eſſet manifeſtũ. Sed ſi ego te manuduxerim, facilè intelliges quã vocet exquiſitam tertianam. Quòd ſi te per volumina circumuolui permiſero, antequam cõmode introducaris, non modo nihil vtile diſces neq; de tertiana, neque de aliquo alio morbo, ſed mille erunt quæ obaudies. Cum igitur legeris in aphoriſmis, morbos qui tempore æſtiuo maxime vigent, eſſe febres continuas, adurentes, & tertianas plurimas: primum aduerte ne hoc ipſum male accipias, quòd æſtatem intelligit, non quæ præter naturã ſe habet, qualem aliquando ait fuiſſe in Cranone cum pluuiæ violentæ per æſtum tanto tempore deſcẽdiſſent. Sed ſi ordinem aliquem ac modum in ſingulis tẽporum ſtatibus annotaſti, tu nunc ad memoriam reuoca quòd hyems quidem præ omnibus anni temporibus humidiſſima eſt ac frigidiſſima: contraria vero æſtas ipſi, eſt calidiſſima atque ſicciſſima. Rurſus ſi hyems quidem ſicca, æſtas vero humida fuerit, temporum ſtatus haud ſecundum naturam ſe habet. Neq; igitur æſtiuæ ægritudines tempore æſtatis tunc abundant. Neq; enim exiſtimare debes quòd propter anni temporum appellationes, ſingulæ ægritudines accidant, tales ſcilicet vel tales, ſed propter ambientis aëris temperaturam. Nam qualem hic naturam habet, ita etiam nos afficit. Secũdum hoc igitur aiebat Hippocrates: Cum ver autumno ſimile factũ fuerit, autũnales ægritudines expectare oportet. Calidam autem & ſiccam temperiem æſtatem habere oportet quãdo exquiſite ſuam naturã ſeruauerit. Sed ſi hoc ita ſe habeat, liquet quòd æſtas quæ maxime talis exiſtit, plurimas afferet febres. Nunquid igitur ſtatus temporis calidus & ſiccus magnum prouentum febrium tertianarum efficiet: regio autem calida & ſicca, nõ etiam plus quàm frigida & humida, earundem feracior erit? Hoc etiam omnino clarum eſt. Sed nonne & ægrotantis temperatura? Hoc quoque eſt neceſſarium. Quòd ſi victu calidiori ac ſicciori etiam vſus fuerit, hoc eſt laboribus atque vigilijs, & curis atq; triſtitijs, cibiſq; paucioribus ac bilioſioribus, nonne etiã in hoc ipſe ſeipſo bilioſior reddetur, & ideo calidior & ſiccior? Nam quòd ex cauſis calidis ac ſiccis flaua bilis aggregari conſueuerit, didicimus ab Hippocrate tum ex multis alijs, tum ex ijs quibus eam abundare æſtate dicit. Hæc a me dicta ſunt, & iam tertianæ febris generationem didiciſtis. quę enim in æſtate aduenerit calida & ſicca, quũ etiam regio talis fuerit, & laborantis natura ſimilis, & victus qui anteceſſit, ad idem ſpectauerit, hęc poteſt eſſe febris tertiana. Et nos quidem hucuſque bilioſam febrem ſermone genuimus, nondum autem conuenienter tertianam. Nam ſi febres continuas, & adurẽtes (quas Græci καυσώδεας vocant) & tertianas plurimas, & æſtas ipſa, & aliæ quas antea commemorauimus cauſæ ſingulæ faciunt, commu-

nis eſt vſque ad hæc cum febribus adurentibus tertianæ generatio. Sed & hoc ita ſe habere videtur, & ipſa tertianæ acceſſio ab acutiſſimis maximeq; adurentibus febribus nullo modo relinquitur, ſed hoc differt, quòd in hac per totũ corpus bilis defertur, atque ideo vehemens fit rigor, biliſque ſuperuenit vomitus, vrinæque ac ſudores biliosi ſunt. dictum vero de his alibi eſt. In alijs vero adurẽtibus febribus quæ nullam habent intermiſſionem, flauæ bilis humor in vaſis vnà cum ſanguine contineri oſtendebatur. atque hæ ipſe à tertianis differunt, quãuis eo qui vtrunque facit morbum humore communicent, quòd in his quidem intra venas continetur, in illis vero cum vehemẽter moueatur, per ſingulas corporis partes diſſeminatur, quo fit vt delationis impetu ipſa per ſeipſam expurgetur. Eadem cauſa eſt cur febris ex ſudoribus atq; vomitibus finiatur. In adurentibus autem febribus ſingulæ acceſſiones ad infebricitationem non perueniunt: quoniam qui earum cauſa eſt humor, non expurgatur. ſed quando in his bilis vehementius agitatur ac veluti efferueſcit, cùmque à natura inualeſcente impellitur, tunc rigor ſuperuenit, & febris ſoluitur. Nam à febre adurente (inquit Hippocrates) habito, ſuperueniente rigore, ſolutio. Quòd vero non modo cauſa frigida, ſed & acris & calida rigorem faciat, in libro de cauſis accidentium oſtendimus, addentibus nobis eos qui calido atque acri medicamento vlceri impoſito vehementer morſi ſunt, atque inde rigorem experti: & qui ſuperfluitatibus pleni fuliginoſis, deinde balnea ingreſſi horruerunt. Sic enim & febricitantes, & qui vehementem cruditatem patiuntur, & omnes quorum corpus ſuperfluitatibus acribus redundauerit, ſiue in balneis, ſiue in locis vehementius à ſole calefactis, ſiue quocunq; alio motu agitẽtur, ſtatim quidem videmus horrere, & ſi diutius in eiſdem perſtiterint, ad rigorem concuſſumq; perduci: quoniam ſcilicet vbi ad balnea atque exercitia ventum eſt, qui interim humores conquieuerant, vehementius moueantur. hi enim omnes agitati, & per ſentientia corpora violenter delati, percutiunt, pungunt, ac feriunt, atque hinc ſenſum inæqualem, rigorem, cõcuſſumq; inuehũt. Hęc quidem igitur alibi dicta ſunt. Tertiana vero febris, quæ ex flaua bile mota ortũ habet, rationabiliter ſtatim ab initio rigorem affert non mediocrem, hoc ipſo primum à quartanæ rigore differens, quoniam pungi videtur ac percuti corpus (talis enim eſt in tertianis febribus rigoris ſenſus) ſicuti in quartana febre ſimilem frigefactionem habet, qualis per gelu tempore hyberno ſentitur. Nam & illud oſtẽſum eſt, quòd in quartana febre atra bilis redundat, ſicuti in quotidiana, pituita. Tertianam itaq; febrem fieri contingit ſine rigore vehemẽti pungente ac feriente carnem. Quartana autem febris non primo ſtatim die cum rigore inuadit vehementi. nam progrediente ipſa atque aucta, vnà etiam rigor augetur, ſenſuſq; ægrotantibus adeſt non quaſi pungantur, ſed potius contundantur, cum quibuſdam veluti refrigerationibus vſq; ad oſſa tendentibus. nam ita eos audire licet dicentes, quòd videantur in oſſibus pati laborem, & carnẽ habere cõfractam. In quotidianis autem non antecedit rigor, neq; ſtatim ab initio, neq; in progreſſu, ſed ſolum frigefactio. Nunquid igitur hæc ſunt tertianarũ febriũ indicia? vel neq; pulſus vllam habent cum quartanis ſimilitudinem? hæ enim paruos & debiles & tardos & raros adeò pulſus faciunt in inuaſionibus, ſicuti nulla altera diſpoſitio. tertianis vero parui quidem ac debiles, tardique ac rari, cum inuadunt, pulſus neceſſario adſunt: verũ tarditas ac raritas non parum ab ijs abeſt qui in quartanis accidunt. nam in quartanarum principijs videbitur tibi arteria quo-

dammodo eſſe alligata,atq; ad interiora retracta,neq; liberum habere aſcenſum.in tertianis vero neq; aliquid tale percipitur,tarditaſq; propè accedit ad eum qui ſecundum naturam eſt motus. Quum verò quartanæ febres inuadunt,quãuis ægrotus iuuenis fuerit,talis fit motus arterię qualis in ætate decrepita.His igitur omnibus legitimæ tertianæ deprehenditur acceſſio, ac præterea certus ordo atq; æqualitas pulſibus ineſt. neq; enim in his aliqua in vno motu adeſt inæqualitas,neq; etiam in collectione: quanuis hoc rarum ſit,& quod paucis acceſſionum principijs ſolet accidere. Iam igitur hæc febris cum primum inuadit,neminem eorum latebit qui ſæpius ipſam ſunt contemplati,ſed adhuc minus in ijs qui vocantur aſcenſus atque augmẽta. Nam æqualem & liberã habet celeritatẽ,ſtatimq; ad magnitudinem atq; vehementiã excitatur,hiſq; omnibus frequentiã reſpondentẽ,neq; ipſi vllum adeſt inflammationis ſignum. Iam igitur & ſitim inuehit,& hominem exurit,& paulo poſt in vigore conſiſtit: calor æqualiter quaqueuerſus extenditur: nihilóque plus thorax extremitatibus calet:& ſi manum impoſueris,in primo occurſu quidem fit calor multus atq; acris,quiq; veluti quodam cum vapore efferatur: paulo poſt verò à manu ſuperatur:nõ vti in febribus malis adurẽtibus accidit.contra enim illæ grauiores ac moleſtiores,quanto diutius perdurant,apparent.Et iam bibendi tempus adeſt ægrotanti,& ſtatim poſt potum plurimus vapor calẽs per cutem exhalat,ſudoris nuncius,biliſq; ſuperuenit vomitus,venterq; ſoluitur,& bilioſum mingunt. Nunc ergo vel quiuis exquiſitam tertianam agnoſcat. Incipit enim ſudor vaporoſus ac calidus,quemadmodum in balneis.totum verò ipſis corpus æqualiter ſudat: taliſq; eſt pulſus qualis in ijs qui bene valentes exercitantur & balneantur,velox ſcilicet ac magnus & vehemens,ac frequẽs. erat autem & ſtatim ab initio æqualis. Sed præter hæc omnia etiam ad infebricitationem deſinit,vniuerſum acceſſionis tempus vltra duodecim horas non extendens. nam hoc tempus longiſſimum eſt in veris tertianis.Sæpius autem aliquando ſeptem horas acceſſio cõtinet. nonnunquam citius aut tardius,ſed non multo,finitur. Hanc quidem febrem ſi nondum noueris tertianam,ſed expectaueris deliram illam appellatam diatritum,iam non eſſes Theſſalinus aſinus,ſed potius lapis. Si verò etiã ipſo ægroto mingente vrina ſubruffa vel ſubflaua & craſſitudine mediocris apparet,ac paulo poſt vel albam nebulam vel ſuſpenſionem optimam fecerit,iam nõ etiam lapis ſimpliciter fores,ſed is qui molaris appellatur,ſi quidem hanc tertianam eſſe ignoraueris,& exquiſitam tertianam quę vltra quartũ circuitum non progredietur.Ruffa verò vrina exiſtẽte, neq; ſuſpenſione aliqua,neq; nebula in primo circuitu apparente,ad ſeptẽ circuitus extendetur.Inter omnes autem tertianas illa ſimpliciſſima eſt,quæ cum omnia illa nuper à me dicta exquiſitę tertianæ ſigna cõmonſtrauerit,in vrinis etiam ſubſidentiam & læuem & æqualem ſtatim in primo fecerit die. neq; enim hæc vltra tertium progredietur circuitum.Nũquid igitur prius diximus omnia exquiſitę tertianæ ſigna,quandam veluti ipſius genealogiam per capita facientes? Iam ad aliud trãſgrediamur. Acceſſio quidem incipit cum vehementi rigore,faciens quales diximus pulſus:deinde paulo poſt augetur,properatq; ad ſtatũ cum ijs quæ diximus omnibus,deinde ſoluitur eo quo diximus modo.Ipſius verò generatio & tẽpeſtatẽ aridã & calentẽ requirit,&,vt ſummatim dicã,æſtiuã,ætatẽ iam cõſiſtentem,& naturã bilioſam,quæ in laboribus,vigilijs,curis,& inedijs extiterit.Et ſi libet,his etiã adde id quod conſueuit Archigenes ꝓpter lapideos iſtos methodicos adſcribere,ſic ſcilicet

vt præſens tempeſtas multas tertianas populariter fecerit: vt artificioſis indicijs vulgarem quidem, veram tamen, coniecturam adiungens, fidem præcognitionis adaugeas. Nunquid per deos nondum etiam dicemus hanc eſſe tertianam, ſed lanificorum diatritum expectabimus? quam delirus Theſſalus inter mulieres educatus ſub patre flagitioſe lanas texente, male auſus eſt dicere Hippocratem & reliquos medicos veteres expectaſſe. Qui tam ſuperbe omnia medicinæ theoremata ſtantia ac firma pronunciauit, tertianam febrem inuadentem nequit agnoſcere, ſed diatritum expectat. hoc ſiquidem admirabile eſt, quæ quidem non erant certa, hæc certa dixit eſſe. omnia autem quæ verè certa erant, ignorauit. Sed huius quidem vetulæ nec meminiſſe conuenit.

CAPVT IIII.

POſtquam verò exquiſitam tertianam iam patefecimus, ad exquiſitam quartanam trāſire tempus eſt. Cuius principium quale ſit, iam diximus antea, quòd videlicet nihil ſimile habeat in rigore ac pulſibus cum tertianæ circuitu. Nunc reliqua tranſigamus. Sed neq; illud ratione caret, vt pulſus qui in aſcenſionibus ſunt, quanuis antea enumeratos, iterum repetamus. Si enim cognoueris pulſum ægrotātis naturalem, vel in altero ipſius morbo per initia acceſſionis affueris, nil amplius expectabis quin febrem inuadentem quartanam eſſe pronuncies. nam eximia quædam ad tarditatem ac raritatē cōuerſio fit. Ego quidem nonnullos meos familiares quorum pulſus exquiſite cognoueram, iam ingruente acceſſione contēplatus, quòd tale principium nullius alterius quàm quartanæ febris fore contingeret, demonſtraui, atq; ita euenit. Tu verò ſi artis quæ circa pulſus verſatur, magnam non habes peritiam, deinde raritas ac tarditas eorum te moueat, ſecurius tamen velis diſcernere, præcepta Hippocratis hoc in loco ad memoriā reuoca, qui tēpore æſtiuo tertianam, autumnali verò quartanam abundare aſſeuerat. Primum verò hoc ipſum conſydera, nunquid autumnus frigidam & ſiccam & inæqualem habuerit temperaturam: & tunc magis ſperabis quaternos circuitus in ipſo fore frequentiores. Poſt hæc ſi regio ipſa talium febrium ſit generatrix, & ſi ægrotantis natura atræ bili obnoxia ſit, taliſq; ratio victus anteceſſerit quæ huiuſmodi humorē aggregauerit, & ſi eo tempore quartanæ febres populariter fiant. Hæc autem cum illis quæ deinceps dicentur, obſignabis, ſi homo lienoſus fuerit, vel febres erraticas paſſus fuerit, ſi augmētum & ſtatus plurimū contraria fuerint & ſecundum caloris motum, & pulſuum, & præter hęc omnia ſi tenues & albæ & aquoſæ vrinæ fuerint. hæ enim omnino tertianarū vrinis diſſimillimæ ſunt. Tertianā quidem à quartana qui primo ſtatim die neſcit diſtinguere, neq; omnino medici meretur nomen.

CAPVT V.

QVotidianam autem à tertiana diſcernere facilius eſt: neq; primo ſtatim die cum rigore inuadit, ſed progreſſu temporis refrigerationes potius quàm rigores ipſis adueniunt: neq; vllus ordo aut æqualitas pulſibus aſſidet cum primum acceſſiones fiūt. Nouimus autem quòd & in augmentis, motus velocitas, magnitudo, atq; vehemētia, quæ omnia tertianis perſpicuò adſunt, quotidia-

nis non adſunt.ſed neq; deurũt laborãtes,neq; denudare corpora,& pallia iactare cogunt,neq; multũ aut frequẽter reſpirare,ac veluti flãmam ex ore efflare,frigidumq; potũ expetere:verũ iſti cum febricitãt,minimè ſitiũt:vrinæq; ipſis in primis diebus tales ſunt quales quartanis incipientibus adſunt: atq; in primis diebus minimè ſudant:ſed progrediẽte tempore hoc etiam illis aduenit. À tertiana quidem adeò manifeſte differt,vt nihil cum ea ſimile habeat.ad quartanã autẽ propius accedit.ſed & ab hac differt manifeſte,primũ quidem & maximè pulſibus,quos in ægrotis familiaribus quiſpiã exacte deprehẽdat: ſed & rigore etiã,atq; alijs extrinſecis omnibus propter quæ accidit.nam & natura eget humidiore,vitaq; otioſa plena crapulis.Sic igitur & in pueris aſſidue fit.ac perrarũ eſt quin & os vẽtriculi & hepar in ipſis male afficiatur.ſed & cruditates antecedũt plurimæ,& coquẽdi moræ,& acidi ructus:& quum primũ febrire incipiũt,prȩcordia vltra naturalem habitũ intumeſcũt.magna vero ex parte inflãtur,ac diſtẽduntur.color his cũ palliditate albus,etiã cum acceſſio in ſuo vigore cõſiſtit. taliumq; ægritudinum hybernum tempus ferax eſt,& ſtatus tẽporis humidus,& eiuſdem naturæ locus. fitq; acceſſionũ principiũ circa veſperã. Ita quidem quotidiana,tertiana,& quartana,primo die inuicem diſcernuntur.

CAPVT VI.

COntinuas autem febres quæ idem genus cum illis quas nuper diximus habent,quiſpiã exercitatus neq; in primo die agnoſcendi ac diſtinguendi facultate carebit,ſecundo vero neq; ſi etiam fuerit imperitus. Dico autem febres cõtinuas idem habere genus cum ſingulis intermittentibus,cum tertiana quidem exquiſita exquiſitam ardentem,cum quotidiana vero eam quæ quolibet die facit acceſſionem,ſed nunquam deſinit ad infebricitationem.ſic & cum quartana illam quȩ quarto quoq; die ſimiliter. Nam exquiſita febris ardens cum omnia alia ſeruet exquiſitȩ tertianæ indicia,eo ſolo differt,quòd neq; cum rigore inuadit,neq; ad infebricitationem deſinit. Quæ vero quotidie acceſſionem facit,quando temporis ſtatum,& ætatem & naturam corporis,& victus rationem antecedentem,ac præterea pulſuum formam,caloremq; eũdem habuerit cum exquiſitis quotidianis,non peruenerit autẽ ad infebricitationem,idem genus cum illis obtinet. Eodem modo & quæ quarto quoq; die acceſſionem facit ſine vlla intermiſſione,nulla interpoſita febris quiete:eiuſdem eſt generis cum quartana: & palàm eſt quòd neq; rigor in ea acceſſiones antecedet,neque ſequetur ſudor,ſicuti neque in febre ardenti fit horum neutrum:neq; ſtatim ab initio,neq; deinceps vſq; ad criſim fieri poſſibile eſt. In his igitur dignoſcendis quiſpiam prius ſe exerceat,atq; inuicem diſtinguere ſtudeat ſimplices atq; impermixtas eiuſdem generis febres,quas ob hoc ipſum legitimas atq; exquiſitas veteres medici nominarunt. Nam quæ in ſola flaua bile febris accẽditur ſine aliquo viſceris affectu,ſi quidem manente adhuc intra vaſa bile accendatur,exquiſita febris ardens nuncupatur. Si vero per totum corpus deferatur,tertiana. Sic & ſi ab atra bile fit febris,cum per totum corpus delata fuerit,quartana efficitur. cum immobilis,illa quæ quarto quoq; die excreſcit: ſicuti ſi ex pituita ortum habeant,vel quotidianæ ſunt,vel quæ ſingulis diebus accenduntur. Nam quæ ad infebricitationem deſinunt febres tertianæ quartanæ & quotidianæ,eãdem hypotheſim cum continuis de quibus diximus habent,vno ſolo differentes,quòd per

venas vel per totũ corpus in eis deferuntur humores.quare & reliqua ipſis cõparia adſunt. quia vero cũ rigore,vel non cum rigore,& vomitibus quibuſdã vel ſudoribus fiunt,& ſine his,differentiã habent.Continuã quidem nomino febrem,quæ ad infebricitationẽ, anteq̃ ex toto ſoluatur,non deſinit,etſi declinatio aliqua ſenſibilis appareat.Cum vero neq; declinatio aliqua ſenſibilis fiat,ſemper vero à primo principio febris vſq; ad criſim ſimilis perſeuerauerit,erit & hæc ex genere febriũ deurẽtium:ab iiſdẽ vero acutie differt.ſed neq; in primo die neq; in ſecũdo eſt huiuſmodi febrẽ prænoſcere,neq; aliter vtile. Sufficit enim genus agnoſcere, q̃ ſcilicet biliosa ſit atq; deurens,& peracuta. neq; enim ſi etiam ſynochum ipſam nominaueris,vt quidã medici faciũt,appellationis ratione à febribus deurẽtibus differt: ſicuti neq; ob id quod tres ſynochi differẽtias agnoſcẽtes, proprium ſingulis ipſarum nomen impoſuerunt,has quidem παρακμαστικὰς, id eſt increſcẽtes: illas vero ὁμοτόνους id eſt in eodem tenore perſeuerãtes:alias ἀκμαστικὰς, id eſt decreſcẽtes nominãtes:iam ex hac diuerſitate appellationũ differre eſt exiſtimãdum:quare neq; ad præſentẽ tractatũ eorũ dignotio plurimũ confert. Hæ enim omnes in prima ſeptimana diiudicãtur. Hic vero in præſenti eſt neceſſarium aliquã totius morbi ſtatus ac criſis in primis diebus aſſumere cognitionẽ.Si enim tertiana pura fuerit,intra ſeptimũ circuitum: ſi vero exquiſita febris ardens,intra primã ſeptimanã neceſſario finietur. Omnino autem diuturnæ ſunt & quotidiana intermittens,& illi adhærens cõtinua,ſicuti & quartana,& quæ per quartum excreſcit.Quare tria erunt vniuerſa ſimpliciũ febriũ genera:ſingula vero ipſorum in duas primas differentias ſecabuntur. vel enim intermittẽtes,vel cõtinuæ febres erunt. & primo die ſtatim inuadentes dignoſcẽtur, aliæ ſtatim in primo acceſſionum inſultu,aliæ vero in aſcenſu,quædam in vigore, quædam in primis declinationibus,vel febre vacantibus intermiſſionibus.

CAPVT VII.

QVód ſi morbus compoſitus fuerit,non æque facile dignoſcetur: at hic maxime intelligentia atq; exercitatio eſt neceſſaria.Intelligentiam igitur propriam ſuapte natura poſſidens,vel minime poſſidens quiſpiã accedet:exercitationẽ autem ea quę nunc dicetur meliorem nemo reperiet. Oportet enim ad hæc exercitari,vt ſimplicem febris ſpeciem agnoſcat,atq; ita deinceps ad cõpoſitas tranſgredi. Dupliciter vero genus febris cõpoſitum conſtituitur,in prima quidem ſectione vel quia eæ quas diximus febres citra alicuius mẽbri paſſionẽ cõmiſcẽtur, vel quia ex membri cuiuſpiã inflãmatione accẽduntur.Nam in vtraq; harũ differentiarũ alterã rurſus ſectionẽ fieri cõtingit. Nam quæ citra membri paſſionẽ cõſiſtũt, dupliciter cõmiſcẽtur:aliquãdo implicatæ,nõnunq̃ vero,vt quis dixerit,per ſe totas cõfuſæ. ſic mẽbra quoq; inflãmata. nam & ex ipſis quædã quidem veluti cõplicãtur tantũmodo,quædã vero veluti cõfuſionẽ quandã habẽt diſpoſitionũ. Primũ igitur exercitari oportet ad hoc,vt complicationẽ cognoſcamus,deinde ipſam cõfuſionẽ, à febribus incipientes. Febres quædã complicãtur vnius generis cum aliis eiuſdem generis,vel vnius ſpeciei cum aliis eiuſdem ſpeciei. Contingit vero nõnunquam vt etiã differentes.Nam quotidianæ tertianis,& his quartanæ,& quæ eãdem ſpeciem ſeruant,inuicẽ plerunq; complicãtur.Quo fit vt idem homo tres habeat quartanos circuitus.Sed hos quidem non eſt difficile agnoſcere.Quandoq; vero aliqua ex in-

termittentium genere cum continua,difficillimā vixq; explorabilē facit mixtionē: de qua deinceps dicemus,ſi prius omnes quas propoſuimus ſimplices differentias tranſegerimus.Nam ſicuti febres,ita & patientia loca mixtionē recipiunt,vel quia differentia membra propriā ſingula febrem accēdunt,vt lien & iecur:vel diſpoſitio mixta,veluti inflāmatio cum eryſipelate,aut eryſipelas cũ inflāmatione miſcetur. Sed in his omnibus mixtionibus dignoſcēdis exercitari oportet,quādo iam exquiſite omnes earũ formas ſimplices tenuerimus. Alia enim eſt forma febris ex latere, & ex pulmone,atq; hepate ortæ,tũ eius quæ phrenitica appellatur: ſicut etiā omnes aliæ febres quæ ex inflāmatione partium naſcũtur,diuerſificātur.Sed & aliæ rurſus formæ ſunt earum quæ ex eryſipelate accidunt. Et febris ardens maligna,vel pulmonis,vel hepatis,aut ventriculi eryſipelatibus aduenit.Diſtinguere autem oportet in ſingulis ægrotantibus,primum quidem,ſi ſine loci paſſione ſit febris,vel ex humorum putredine,vel quia ſolus ſpiritus ſit alteratus: deinde,ſi membrum febris ſit cauſa,quænam ſit eius diſpoſitio. Vbi vero horum notitiam exercitatione comprehenderis,tunc eorum omnium mixtionem inuenies.

CAPVT VIII.

NVnquid igitur à me exiges vt vel de patientium locorum,vel de omni febrium complicatione recenſeam? At ipſe rurſus operis damnabis prolixitatē. Hoc enim admirādum plurimi hominũ patiũtur,vt pauca diſcere expetant,& nihil prætermittere. Decē igitur Archigenis de febrium dignotione volumina cum dicunt eſſe longa,ſolum legere compendium inſtituunt,neq; hoc ipſum omnes. Sunt autem qui & illum damnent,quoniam volumen integrum de febris dignotione conſcripſerit,atq; ideo hunc nolunt attingere,neq; quicquā audire aut diſcere quantũ Eraſiſtratus in febris notione aberrauerit.Quum vero exigunt ſibi aliquid de febribus enarrari,primā ſtatim differentiā non admittũt,quòd videlicet quædam ex locorũ paſſione,quædam autē ſine illa conſiſtant. Idem autē circa criſes patiuntur,ſi quid prætermiſſum fuerit reprehendentes,verborũ tamen damnantes prolixitatē:cum hæc duplex ſit,veluti hoc loco diſtinguā: quarum vtranq; cum ipſi vituperēt,magis tamen ſermonũ carpunt breuitatē. Hanc quidem,vt quæ aliquid ex ijs quæ ſunt neceſſaria,prętermittat,vel ſaltem obſcurā tradat doctrinā.Prolixitatē vero,quę omnia enumerat opportuna,atq; vnà falſas aliorũ opiniones refellit, longas eſſe nugas autumāt:eóſq; qui ſolum vtilia docēt,collaudant:rurſúſq; aduerſus eos qui hęc tantũ dicunt,obijciunt cōtrarias aliorum opiniones,temeritatémq; reprehendunt,ſi ſine demonſtratione ſimpliciter proferētibus ſibi fidem velint adhiberi.Neq; vero etiam illos tolerant qui in docendis vtilibus ſermonē extendunt. Quare neq; mirādũ ſi eos qui de criſibus ſermones habētur,eodē modo accuſabũt, breuitatē quidem vituperando,vt quæ obſcure doceat,& multa prætermittat:neq; plura audire ſuſtinendo,atq; inſuper quod paulo ante dixi,reprehēdendo. Nam & de patientibus locis Archigenes tres libros conſcripſit,optime quidem omniũ qui circa eandem materiā fuere verſati. Hæc igitur ſi in præſentē tractatum transferre tentarem,atque his præterea addere quæ à nobis inuenta ſunt,prolixitatem operis accuſabunt: & ſi etiam de febrium differentijs omnia hoc loco tranſigerem,multo etiam magis viderer ipſis eſſe prolixius.Quòd igitur nullus ſcribēdi modus mor-

dacitatem poſſit effugere, tam eſt antiquum, ꝙ etiã Plato huius rei meminit. His autẽ ita ſe habẽtibus, mediã ſermonis formã eligere optimũ mihi viſum eſt. Quid autem eſt mediũ? Quod ego nũc mihi videor attingere, omnia illa demonſtrãs quæ oportet eũ de neceſſitate cognoſcere qui recte pręuiſurus ſit morbi ſolutionẽ qualis quóve tẽpore futura ſit: nõ omnia quidem hoc loco trãſigens, ſed ea enarrãs quæ ab alijs obſcurè ſunt tradita: quę vero prętermiſſa, hęc addẽs. Quæcũq; autẽ manifeſtè ac rectè ſunt à veteribus ſcripta, tranſcribere: aut ijs quæ ſunt ab eiſdem male dicta, cõtradicere, vt longum opus euitare valeã, ſuperſedi. Poſtquã igitur dum in primo Aphoriſmorũ Hippocratem exponeremus, ibi oſtendimus ꝙ ex ipſius morbi natura nõ paruã liceat occaſionẽ accipere ad futura prænoſcenda, mirum vero multis videtur ſi in primo die quiſpiã morbi ſpeciẽ agnouerit, quod nos demonſtrare tentauimus difficile quidem forte fore, non tamen impoſſibile, viamq; qua hoc facere oportet, expoſuimus: hic mihi à ſermonis prolixitate abſtinere viſum fuit, atq; eos qui vellent hæc exquiſite cognoſcere, in Archigenis cõmentarijs de locis patiẽtibus exercitari iubere, atq; inſuper in cõmentarijs de febriũ notis, & typis. Nam & forte nos in eoſdem locos tractatus edemus, vt ea quæ à veteribus inuenta ſunt, tranſigamus, ac quædam quæ nõ rectè ſcripta ſunt ab Archigene, ſubtrahamus, omniaq; dilucide aperiamus. At quod ad præſens attinet, in illis oportet exercitari.

CAPVT IX.

RVrſus igitur quãtum huius intereſt operis repetentes, tranſigamus. Intereſt autem viam tradere exercitationis de compoſitis morbis, qualem nuper de ſimplicibus fecimus. Exquiſitas enim febres, ſiue intermittentes ſint, ſiue continuæ, ſtatim à principio noſcere datur. quæ verò ex mixtione aliarum variantur, atque adulterãtur, difficile quidem eſt in die primo, non tamen impoſſibile agnoſcere. plurimas quidem in ſecundo vel tertio vel omnino quarto die exquiſite poſſumus inuenire. Nulla enim eſt neq; ſpecies, neque genus morbi, quod circa tertiã vel quartã diem, cuius naturæ ſit, non poſſit innoteſcere. Inuadat igitur febris aliqua horrida ſimul, atq; omnino inæqualis in pulſibus, atq; in eo qui per totum corpus ſentitur calore, vt ſæpe propius ſtatũ eſſe exiſtimetur, vel medium augmenti obtinere: rurſus verò horrida fiat, & pulſus minores & debiliores ac tardiores & rariores habeat, & calorem quidem ab extremis partibus recedentem, circa verò ventrem atq; thoracem redundantem. hanc non abſq; ratione quiſpiam hemitritæum, id eſt ſemitertianã fore ſperet, vel potius iam eſſe. à multis verò in tertio die noſcetur. Sed hæc quidem mixta eſt ex biliosa & pituitoſa febre, de quibus antea ſermo habebatur, non iam inuicẽ complicatis, ſed per ſe totas confuſis. Quæ autem ex complicatione fit, quadrupliciter conſiſtit, vel tertiana quotidianæ commixta: vel ea quæ quotidie acceſſionem habet continua, illi quæ per tertium continua eſt: vel tertiana, ei quæ ſingulis diebus acceſſionem facit continuæ: vel quotidiana, ei quæ per tertium diem continua eſt. Nec vlla ex his mixtionibus in primo die exquiſite cognoſcitur, ſecũdo verò inſtanti die agnoſcere facile eſt, ac multo magis tertio: raroq; eſt vt quarta dies ad id ſit neceſſaria. Fiat enim (ſi ita cõtigerit) in primo die acceſſio vnà cum rigore, deinde calida atque deurens febris accendatur ardenti ſimilis, ac ſitibunda, atque ad ſtatum celeriter properet, pulſus æquales

habens,magnos atq; veloces,vehementeſq; atque frequentes. Sit autem vnà cum pulſibus & calor æqualis omnino:deinde cum vomitu & ſudore finiatur,& quædã infebricitatio ſuccedat. iam manifeſtum eſt huiuſmodi acceſſionem eſſe tertiani periodi propriã.Fiat autem & in conſequẽti die quotidianæ acceſſio:(neq; enim de eiſdem milies dicere eſt neceſſariũ)hic mẽtem adhibere oportet ad horas acceſſionum,vt aliquid de die tertio prænoſcas.Nam ſi tertianæ febris acceſſio circa primã horam fieri debeat,circa vndecimam autẽ quotidianæ:ſic quidem manifeſta erunt vtriuſque principia:& magis ſi longiori interuallo diſiungantur. Si vero vtraq; eadem hora inuaſerit,erit omnino mixta acceſſionis forma: & ei qui diligentius inſpicere quiuerit,quædam apparet facta confuſio quotidiani & tertiani circuitus. Diſtinguit autem eos manifeſte quartus dies,cum tamen ſint artifici etiam in ſecundo cogniti. Adhuc autẽ difficilior eſt intermittẽtium cum continuis mixtio,vt pluribus omnino impoſſibilis videatur.ſimul enim & febrem intermitti,atq; haud ſine febre hominem eſſe,ex tali accidit cõmixtione:quo nihil minus poſſibile eſſe videtur. Sed ſi quis & hic exquiſite poſſit cognoſcere vtriuſq; febris naturã,manifeſte comprehendet quòd neq; huiuſcemodi mixtio eſt impoſſibilis. Nuper igitur quædam muliercula imparibus diebus horridam habebat acceſſionẽ,ſemitertianæ exquiſitæ propriam : in paribus verò,mane alteram quandam,ea quæ præceſſerat longe minorem:vt altera die ſemitertianæ febris acceſſio ſuper acceſſionem aduenire videretur: quod in tali febre fieri conſueuit. Circa octauam vero horam diei altera inuadebat acceſſio cum rigore vehemẽti,omnia exquiſitæ tertianæ febris indicia afferens. Iam verò hæc confracta ſudoribus ac bilis vomitibus hora tertia noctis,mox extendebatur ad diei paris horam ſecundam. Et cum iam quieti appropinquaret,rurſus horrida atq; inæqualis acceſſio ſuccedebat,quam imparibus diebus fieri diximus. deinde per totam diem maligne cõpreſſa, ac deinceps adducta, vix occidente ſole ad ſtatũ perueniebat, ac declinare incipiebat hora quarta noctis: deinde mane rurſus ſuper abundantes reliquias augmẽtum nõ valde inæquale vſq; ad octauam horã intendebatur. Et quum iam manifeſte ſtatum obtinere febris videretur,iam febrem hãc altera febris exquiſitæ tertianæ acceſſio ſuſcipiebat. Hanc nos febrem ſtatim die ſecunda ex complicatione ſemitertianæ febris atq; tertianæ factam agnouimus: longe vero certiorem tertius dies præbuit cognitionem. Atq; in ſpem venimus,alterum tertianæ febris circuitum finem habiturum,alterum in longius tempus debere protendi. quod etiam contigit.Et tunc aperte viſum eſt in reliqua parte ægritudinis ſolã ſupereſſe ſemitertianã,quæ principiũ quidem totius circuitus par faciebat,in die vero impari ſuperaccẽdebatur. Tales quidem mixtiones non eſt vniuſcuiuſque dignoſcere. Si qua vero febris in primo die exquiſita tertiana deprehenſa,deinde die ſequenti ſimilem priori omnino fecerit acceſſionẽ, hæc longe tolerabilior eſt,duplex exiſtens tertiana. Sic autem & duæ & tres quartanæ ſæpius inuicem complicãtur,quas acceſſionũ forma à quotidianis diſtinguit. Neq; enim quòd ſingulis diebus acceſſio fiat,hoc ſufficiens ſignũ eſt ad febres quotidianas indicãdas,ſed & febris ipſius accidentium formæ. Oportet igitur in vnaquaq; re primùm artificẽ fieri (quibus verbis vſus eſt quidam ex noſtris præceptoribus) deinde ſic ipſa aggredi opera. Artificem autem fieri eſt quidem primum & maxime totius artis ſubiectæ materiæ ſimplices vires agnoſcere,mox ipſarum etiam compoſituras,quot & quales ſint.Nam de medicamentorum compoſitione

atq; vſu eadem eſt doctrinæ via,quemadmodum in commentarijs de ipſis ſcriptis oſtendimus:cum duplex materia medicis adſit,altera in qua aduenit finis,quæ eſt ipſa hominum cõtemperatura:ſecunda vero auxiliorum,à quibus vel ex quibus fit finis.Ea quidem quæ eſt de medicamẽtis tractatio,ad ſecundam materiam attinet: at quæ nunc inſtat,ad primam. Nunc enim diſcere oportet in ijs qui de febribus ſermones habentur,quòd tria ſunt omnia quæ ex humorũ putredine febriũ accenduntur genera.quædam enim ex flaua bile(hæq; plurimæ ſunt)quædã verò ex atra, quædam ex pituita conſiſtunt. Hic verò ſermo haud parui momenti eſt quid'nam patientibus dictis humoribus,febris accenditur.neq; enim his ſecundum naturam ſe habentibus. Sed in hoc ſermone etiam illud oſtẽditur,quòd non ſit admiratione dignum ſi ex frigidis natura humoribus putreſcentibus febris accenditur,& quòd omnis aliarum febrium varietas ex horũ fit cõmixtione:(ſed & quæ ephemeræ,& hecticæ febres dicuntur,alia duo genera ſunt,ab ijs quæ acutæ febres nominantur, ſeparata)& quòd febris acuta vel aliquo dictorum humorũ putreſcente,vel membro inflãmationem patiente generatur: & quòd inflammationis vocabulum non ſecundum antiquam conſuetudinẽ ſit audiendum. Hæc vero omnia multis digna admiratione videtur, quẽadmodum & id,quod paulo ante dicebamus,ſi queat vnquam intermittens cum continua cõmiſceri. Sed nihilominus hoc,ſi multa quiete ægrotanti adueniente,ſolum intermittentes miſceantur. At & hoc manifeſte oſtẽdimus non tertianis tantum vel quotidianis intermittentibus,ſed etiam quartanis accidere. Cum enim plures inuicẽ complicãtur,ſiue eiuſdẽ generis ſint,ſiue diuerſi, ſecũda plurimum anticipat aduenire ante quàm prima in quietem deſierit, deinde rurſus tertia eidem ſuccedit,ante quàm & hæc ad infebricitationẽ perueniat. Hoc vero maxime accidit in longioribus acceſſionibus. Nam in ijs quæ intra primum interſtitium deſinunt(ita autẽ voco duodecim horarũ ſpatium)vel multos neceſſe eſt complicari circuitus,vel eam quæ ex intermittentibus componitur febrem,impoſſibile eſt ad continuitatem peruenire. Multas vero earum quæ ita complicãtur febrium,medici qui circa talia non ſunt exercitati,ſi quidem acutiores videantur, omnes vocant ſemitertianas: ſi vero tardius moueãtur,erraticas. Cum enim ſemel copiam acceperint putandi in ſemitertianis ſuppreſſiones multas fieri,& in erraticis inordinata principia:omnes ſic febres in quibus non inueniũt compoſitionem, ſemitertianas vel erraticas appellant,cum tamen ſæpius manifeſtiſſimam habeant proportionis ſimilitudinem: ſicuti adoleſcens qui circa autumni finem, quum in prima die circa quintam horam cœpiſſet febricitare vnà cum rigore breui, deinde cum paululum ſudaſſet multo veſperi,mox circa horã ſeptimã noctis,prius quàm exacte febris deſiſteret,febricitare rurſus incepit cum rigore breui: deinde paulum ſudauit in ſecundo die,ac circa decimam horã iterum ſimiliter acceſſionem habuit, & ſtatim ſimiliter ſudauit in nocte:deinde tertia die hora ſecunda cœpit febricitare ſimul cum rigore,ante quàm prioris diei declinatio in quietem deſineret. Nobis igitur omnem febris formam diligenter conſyderantibus, viſa fuit trium complicatio tertianarum.Nam & quæ primo die cœperat hora quinta,& ſequẽti nocte rurſus hora ſeptima, & quæ in ſecundo die hora decima,& pulſus & caliditatem omnia ꝓpria tertianis habebãt,ſicuti etiã rigores atq; ſudores: nulla vero ex his ad quietem perueniebat,quoniã ſequẽtis ipſam tertianæ acceſſionis principiũ anticipabat:ſic vt ſi nulla alia febris ſucceſſiſſet,horis tribus aut quatuor homo ſine febre

perſtitiſſet. Trium vero tertianarum cõplicatio in ſecũdo ſtatim die nobis viſa eſt manifeſte. Quod autem anticipando acceſſiones facerent, tertio die primum cognouimus. nam hora ſecũda febris inuaſit, non quinta, quemadmodum in primo: tertiani vero circuitus indicia omnia, ijs quæ in primo die apparuerant, attulit manifeſtiora. Ab hoc vero die deinceps obſeruantes, omnes inuenimus acceſſiones duabus aut tribus horis anticipãtes. Quare & illa quę primę proportione reſpondebat in circuitus ſucceſſione, quinto die oriente ſole facta eſt, ſeptimo vero multo celerius, veluti circa horam noctis nonam: deinde quæ poſt hanc, ſecundum eandem proportionem in hora noctis ſeptima: & quæ ſequuta eſt, hora quarta: atque ab hinc rurſus quæ ſucceſſit, quarta: & quæ poſt hanc, quinta: deinde iterum ſexta, deinde octaua hora, decima à principio acceſſio facta eſt. Secundum vero ſimilem huic proportionem & aliæ duæ poſt ſeptimum periodum non ſolũ anticiparunt, ſed etiam tardius aduenerũt, quando & mihi & reliquis omnibus manifeſte apparuit, qui ſemitertianam febrem eſſe putarunt, quantum ſua opinione aberraſſent. Nam acceſſionum prolixitate ad octo horas contracta, ipſoq; acceſſionis inſultu non amplius anticipante, ſed potius retardante duabus iam horis, tunc acceſſiones ad infebricitationem deuenerunt, & ſic iam paulatim à longitudine dementes ceſſauerunt, primũ quidem quæ leuiſſima erat, deinceps quæ magnitudine ſecunda erat, & tertia vehementiſſima inter ipſas: quod & ipſum non mediocre fuit indiciũ quod ſtatim ab initio tres tertianæ extitiſſent. Sed cuius gratia hæc omnia dicta ſunt? Ad hoc rurſus redeo, quod oporteat exercitari vt exquiſite noſcamus omnes ſimplices diſpoſitiones, adeo vt cum ſolæ conſiſtunt, primo die facilè ipſas agnoſcamus: inuicem vero & ſibi ipſis cõplicatas, etiam ſi non in primo die, ſaltem in ſecundo vel tertio vel omnino quarto diſcernamus. Nos igitur haud quicquam latuerunt tres iſtæ tertianæ in ſecundo die, non ob aliam cauſam, niſi quod earum naturam exquiſite noſcebamus. Tale enim quid accidit in morborũ notitijs, quod nobis omnibus in tota vita cõtingit. nam eos amicos qui nobis familiariſſimi ſũt, ex longo interuallo ſtatim primo intuitu agnoſcimus. Si vero quempiam ſemel aut bis tãtum viderimus, vel ſæpe quidem, non tamen continue, non iam æque iſtũ neq; ex longo interuallo, neq; primo intuitu ſtatim agnoſcimus, ſed nonnunquam diu ambigimus ac dubitamus nunquid iſte Coriſcus, an Socrates ſit. Ita & in morbis res ipſa ſe habet. ſinguli propriã habent figurã, quam quiſpiam ſæpius contemplatus, prompte dignoſcit, ac præcipue cum ſola fuerit ac ſimplex. Earum igitur febrium quæ ſine loco patiente ex humorum accẽduntur putredine, tres ſunt primæ ac ſimplices formæ, & earum ſcilicet quę ex pituita, & quæ ex atra bile, & quæ ex flaua ortum habẽt. quas ſi quiſpiam exquiſite dignoſcere ſtuduerit ſingulas ſeorſum ac ſolas, iam non amplius difficulter earum mixtiones inueniet.

CAPVT X.

EArum vero quæ ex locis patiẽtibus accidunt, iam forma compoſita eſt. Quædam enim loci indicia præ ſe ferunt, quædam autem eius ob quam cõſiſtunt, cauſæ: veluti in morbo laterali locus quidem patiens eſt membrana quę coſtis ſubtẽditur: & cum inflammata ſit, neceſſario dolorem inuehit, quoniã neruoſa eſt: ſed hunc pungentem, & longe extenſum: quoniam pars illa quæ patitur,

membrana eſt. Tales enim ſunt ſentientiũ membranarũ dolores. Et quidem quoniam eadem pars vnũ eſt ex ſpirandi inſtrumentis, neceſſario animal difficilem habebit reſpirationem. Quoniam autẽ cordi proxima eſt, facilè aliquid inflãmationis ei impartiet (quòd ſi hoc eſt, febricitabit animal) ſicuti quoniã pulmoni proxima eſt, facilè ſuum illi cõmunicabit affectum: cum præſertim adeo rarum ac molle ſit membrum, quòd omnem ſubſtãtiam humidam facilè poſſit admittere. Tuſſiet igitur ſtatim homo, nõ tamẽ omnino ſtatim ſpuet: ſed ſi quidem multũ ac craſſum ab inflammatione defluxerit, cum tuſſi expuet. ſi vero paucum & tenue, iritabitur quidem neceſſario ita vt tuſſis moueatur, non tamen expuet antequam collectum ſimul atq; concoctum ad multitudinem craſſitudinemq; peruenerit. Sed hoc quidem ipſius diſpoſitionis indicium eſt, non autem membri patientis. Nam quum pars ſufficienter anguſta fuerit, & veluti alligans in ſeipſa vniuerſum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos laterales, qui ſicci nominãtur. Sed cum ſatis relaxata fuerit, atq; ad pulmonem dimiſerit, tunc iſti magis tuſſiunt atque expuunt. hoc igitur formam inflammationis, non autem patiẽtem indicat locum. Nunquid vero magis pituitoſus ſit vel bilioſus humor is qui inflammationẽ facit, ex ſputorũ forma cognoſces. Nam & ſpumoſa, & flaua, & ruffa, & rubra, & pallida, & nigra expuũt. Ex ijs vero, quæ quidem ſpumoſa ſunt, fluxũ maxime pituitoſum oſtẽdunt: flaua autem bilioſum impermixtum. quæ vero ruffa ſunt, amaram quidem & iſta referunt bilem, ſed non paucam ſeroſam ſuperfluitatem cum bile cõmiſceri ſignant, & multo ampliorẽ quando pallida quis expuerit. Sic & nigra, atræ bilis fluxum oſtẽdunt: ſicuti quæ magis rubida ſunt, plurimum quidem ſanguinis, minimum autẽ amaræ bilis in eo qui inflammationem facit humore contineri ſignificãt: atq; ideo inter omnia ſputa hęc ſunt mitiora: ſicuti nigra, magis exitialia. Et quidem in hiſce omnibus accidentibus magnitudines, diſpoſitionis magnitudinẽ indicãt: breuem autẽ diſpoſitionem indicant accidentium paruitates. Non igitur omnium omnia indicia ſunt, ſed ſingula vnum quoddam peculiare demonſtrant. Nam quę & duorum vel trium rerum ſignificationes eſſe videntur, ſi ea diligẽter perquiſieris, altero quidem ſuorum accidentium patientem locum, altero vero diſpoſitionem, altero ipſius magnitudinem, altero eorum aliquem caſuum qui ſubſequuntur, ſignificare reperies. Pulſus igitur laterali morbo laborantium, hæc omnia indicat, ſed non eodem modo omnia: ſed quà quidem duram tenſionem præ ſe fert, neruoſum eſſe locum patiẽtem oſtẽdit. quà vero ſerræ ſimilis eſt, inflammationis affectum. quà vero velox ſimul & frequens ac magnus, ad inflammationem cõſequi febrem. quà vero ſingula quæ diximus, maiora aut minora exiſtunt, vel magnam eſſe vel paruã oſtendit diſpoſitionem. Mihi vero hęc exempli gratia dixiſſe ſufficiat. neque enim nunc de locis affectis agitur, ſicuti neq; de febribus, vel typis, vel cauſis. Sed horum ſingulorum memini, ſimul viam quandam volens oſtendere qua ſit in ipſis exercitandum, (quam ſi quis habeat: etſi nos proprium de ijs quæ diximus, tractatum nõ ſcripſiſſemus, poſſet per ſe ipſum ex ijs quę ab alijs ſcripta ſunt, ſi modo perſpicaci ingenio fuerit, & diligentiam adhibuerit, id quod ſupereſt, inuenire) ſimul autem & vtilitatem ſingulorum quæ dicta ſunt, oſtendere volens, cõmemoraui & febrium differentias, & typos, & diſpoſitiones, & cauſas, ipſáſq; patientes partes.

CAPVT XI.

NAm in his omnibus exercitatū eſſe oportet qui debeat diligēter in primis nouiſſe diebus ægritudinis formam. Vel enim ſimplex eſt febris, vel compoſita, vel cum loco patiente, vel ephemera, vel hectica. Quod ſi ſimplex fuerit omnino, humoris indicia affert ex quo genita eſt. Si vero cōpoſita: ex quot ſimplicibus febribus cōpoſita eſt, totidem numero humorū multitudinē indicabit. at ſi hoc indicet, illud etiam ſignificabit, nūquid morbus diu durabit, an cito finietur. Nam ſi humor pituitoſus extiterit, neceſſario diuturnus erit. longe vero magis ſi atræ bilis naturam afferet. At ſi ad flauā bilem pertinebit, nō erit diuturnus. Sic & locus patiēs, qui quidem motu multo exercetur, caliduſꝗ eſt, ac rarus, & principatum gerit, acutiorem morbum futurum portendit. qui vero neꝗ in motu cōtinno eſt, frigiduſꝗ ac denſus & ſine principatu eſt, ad longius tempus extendi debere ſignificat. Eodem modo & diſpoſitio, ſi quidem difficilem motum habuerit, frigidiorꝗ fuerit ac denſior, diu duraturum. ſi autem facilè moueatur, calidiorꝗ fuerit ac rarior, cito ſolutum iri. Eodem modo & de cauſis iudicandum eſt. Quare ſi quis diligēter agnouerit totam morbi hypotheſim, non paruum habebit ad prænoſcendum momentum. Eas igitur quæ cum magno & repentino certamine fiunt morborum ſolutiones (quas præcipue criſes nominari dicebamus) febriū earum quæ ex calidis humoribus accēduntur, proprias eſſe eſt exiſtimandum: poſt has, earum, quæcunꝗ membrorū ſunt principatum habētium facilè mobiles & calidæ diſpoſitiones. Ephemeræ vero & hecticæ febres, & ſine magna perturbatione, & minime ſubitas faciunt permutationes: ſed quoniam & has per abuſionē aliquando criſes appellant, de iſtis etiam deinceps dicetur. Nunc vero finem imponere ſtatuimus præſenti ſermoni, ad vnum omnia quæ ante diximus caput redigentes.

CAPVT XII.

SVbitas in morbis trāſmutationes ſi velis prænoſcere, neceſſariū tibi primùm eſt principij & aſcenſus ac ſtatus & declinationis habere cognitionem & prænotionē. Hęc autem aſſequeris & ex ægritudinis forma, & regione, & anni tēpore, vnà cum illis quæ his correſpōdent, ex circuituū etiā proportione, atꝗ etiā ex mox apparentibus. Ex morbi quidem forma, ad has tres ſimplices & primas febres inſpiciens, ad eam ſcilicet quæ ex pituita, & atra bile, & amara generatur. Primū igitur in iis dignoſcēdis exercearis, quæ exquiſitæ ſunt, atꝗ legitimæ. ſic enim aliquando poteris etiam cōpoſitas inuenire. Tunc vero exquiſitę ſunt atꝗ legitimæ, quādo & ætas, & anni tempus, & regio, ac cōſtitutio, naturaꝗ, atꝗ ea quæ anteceſſit ratio victus, præſentia quoꝗ accidentia, & omnia ſimpliciter quæ antea dixi, humoris formæ cōuenerint. Manentibus igitur in venis humoribus, cōtinuæ ex ipſis febres generantur. Si vero moueantur, ac per totum corpus deferantur, hæ quæ cum rigore atꝗ horrore incipiunt vehementi. Cum ſudore vero, omnino ad infebricitationem deſinentes. Eſt autem ex ipſis tertiana quidem, & quę per tertiū accenditur, breuis temporis: ſicut quartana, & quæ per quartum accenditur, longi. minus vero, quàm hæc, longa quotidiana, & quæ ſingulis diebus facit acceſſionem. Si has noueris expedite diſcernere, haudquaquā difficulter eas quæ ex quorundam

locorum paſſione conſiſtunt inuenies. Nam in omnibus inflammatis particulis humorũ impactio, quæ locum bene difflati prohibet, ſtatim quidem humores putrefacit, ſimulq́ꝫ calorẽ quendã excitat, qualis & in reliquis omnibus putreſcẽtibus oritur. Huius igitur caloris modus cum ſimplex fuerit, earum alicui quas diximus febrium neceſſario aſſimilatur, vel potius (ſi verum velimus dicere) vna ex illis eſt, vel ad amaram bilem, vel ad atram, vel ad pituitã attinens. Audiuiſti autẽ Hippocratem quodam in loco dicẽtem quòd hos vocant acutos morbos, quorum febres magna ex parte continuæ ſunt. Quare ſi ſeorſum ac per ſe ſingulas febres noſſe meditaberis, haudquaquã difficulter neqꝫ cum pulmonis, aut ſplenis, aut hepatis, aut vẽtriculi aliqua inflammatio affuerit, formam ipſius agnoſces, totiuſq́ꝫ morbi vſqꝫ ad ſolutionem, lõgitudinem præcognoſces. Omnino enim fluxus qui inflammationem efficit, vel flauæ bilis eſt, vel atræ, vel pituitæ. Si igitur impermixtę multæq́ꝫ flauæ bilis fuerit, tunc facit eryſipelata, & eos qui herpetes nominantur: ſicuti nigræ cancros & phagedænas, aut elephãtes, aut aliquem ex his adeò incurabilibus morbũ. Quæcunqꝫ vero ingruente pituita in tumorem attolluntur, hæc œdemata nuncupãtur. Simplex igitur & ſolus vniuſcuiuſqꝫ horum quos diximus humorũ, quamlibet harum quas commemorauimus, facit ægritudinẽ. Sanguini vero permixtus atqꝫ cõfuſus, deinde in particulam aliquã incumbẽs, vel duras, vel inflatas, vel eryſipelatibus ſimiles facit inflammationes. duras quidem is qui atræ bili coniungitur. eryſipelatibus vero ſimiles, qui amaræ. inflatas, qui pituitæ. Cum vero ipſe ſecundum naturam ſe habens ſanguis, truſus in locum fluxioni obnoxiũ putruerit, hic quidem affectus inflammatio eſt: ſimplex vero ex ipſa febris accẽditur, ſimilis maxime ephemeris quæ ex inflãmationibus inguinũ accidunt. nam & ipſa inguinis inflammatio ex bono ſanguine fit. Liquet autẽ quòd cum hic putreſcere cœperit, non amplius bonus remanet, ſed iam ad amaræ bilis naturam tranſit. Atqꝫ in hoc illud ſernatur, triplex eſſe genus vniuerſum ſimplicium febrium. Quæ enim ex ſanguinis putredine fit, iam quodammodo binoſa eſt: ſicuti in naturalibus ſermonibus recte oſtenſum eſt quòd ſanguis ex moderato calore generatur, flaua autem bilis ex maiore, atra vero ex ſufficienter immodico. Quicquid igitur pingue & tenue in ſanguine eſt, fit flaua bilis: craſſum vero, ac veluti fex, quãdo immodice calefactum exaruerit, atra. Flaua etiam bilis quandoqꝫ in atram cõuertitur, cum aſſata fuerit. duplex etenim eius generationis modus oſtẽſus eſt. Omnes igitur quæ in particula aliqua febres accenduntur, vnum aliquem ex dictis vel ſimplicem vel cõpoſitum habebunt characterem. ſimplicem quidem, quando ſufficiẽter præualuerit vnus aliquis ex humoribus dictis. non ſimplicem vero, quando commixti alterius potentia apparuerit. Nonnunquam autem non ſolum apparet, ſed ex æquo dominatur: & nonnunquam tres ſimul viribus æquales cõmiſcentur. Sed ſicuti qui ſcit & vinum & mel & aquam ſeorſum exquiſite diſcernere, neqꝫ horum ignorabit temperaturã: eodẽ, vt arbitror, modo, neqꝫ qui facultatẽ habuit eas quas antea diximus febres ſingulas exquiſite noſcendi, earũ mixtionẽ ignorabit. Quare in omnibus talibus principio illud optimum eſt, tres iſtas febres poſſe exquiſite diſcernere, quotidianã, tertianam, & quartanã. ſimiles enim ipſis omnino ſunt continuæ eiuſdem generis adiacentes. Non igitur ad plures atqꝫ obſcuras intẽtiones, ſed paucas & manifeſtas omnẽ tibi reddam exercitationẽ. in his enim exercitatus, haudquaquã difficulter in primis diebus formã ægritudinis perſpectam habebis.

CAPVT XIII.

DVo quidem genera febrium quo pacto quiſpiam ab initio cognoſcat, expoſui. Dico autem duo genera febrium, & quod occaſione membrorum quorundam patientium, & humorum tantũmodo accẽditur. Reliquum eſt vt de tertio febriũ dicamus genere, quas ephemeras appellari dicimus. Sunt autẽ hæ tantũmodo ſpiritus paſſiones, abſq; humorũ putredine, aut membri inflammatione, niſi inflammatis inguinibus accidant. Earum autem generationis ſunt occaſiones vigiliæ, ac cruditas, & triſtitia, & timor, & ira, & curæ, deuſtioq́; ac refrigeratio, laſſitudo, & ebrietas, & quęcunq; ſimilia ſunt. Quomodo igitur & has in primis diebus cognoſcere oporteat, deinceps exponã. Communiter omnium pulſus ad paruitatem & frequentiam promouetur, & nonnunquã ad magnitudinem. exquiſite autẽ ſeruat eam quæ ſecundum naturam æqualitatem, atq; mollitiem, & ordinem. Sic & vrinæ, nõnullæ quidem ſuſpenſiones, nõnullę vero ſubſidentias bonas habẽt, quędam autem nebulas: omnes vero bene coloratæ ſunt: ſicuti & in omnibus calor vaporoſus eſt, ſed quibuſdam ſtatim quidem in primo contactu, quibuſdam vero poſterius. Atq; omnibus ipſis abſunt maligna accidentia de quibus docuit Hippocrates in prognoſticis. Hæc igitur cõmunia ſigna ſunt omnium febrium ephemerarum: propria vero ſingulis quæ à me dicta ſunt in primo libro artis curatiuæ ad Glauconem. Nunc vero inchoabo ſermonem ab affectibus animæ, à cura, à timore, & ira, & triſtitia. Si quidem remanẽtibus adhuc animi affectibus cõſyderatio fiat, ex pulſibus maxime tentãdum eſt facere dignotionem: quẽadmodum in libris de pulſibus ſcriptum eſt. poſt autẽ etiam ex alijs inueſtigandum. Quod ſi illi quidem affectus ſedati fuerint, diſpoſitio vero remanſerit, debile quidem & hic in pulſibus indicium inuenies illarum quæ febrem anteceſſerunt paſſionũ. tibi autẽ etiam ſine pulſibus reliqua omnia ſufficient. Cõmunes enim omnibus vrinæ ruffiores. Adeſt autẽ ijs quidem qui ob triſtitiam febricitant, acritudo potius quàm multitudo caloris: ſicuti ijs qui ob iram, contrario modo. Sed & tenuitas corporis in ijs qui curis aut triſtitia vexati ſunt, manifeſtius apparet, & oculorum concauitas, & quædam inſolita decoloratio. Et hæc quidem cõmunia omnium etiã aliorum qui quocunq; modo cogitationibus impliciti fuerint, indicia ſunt: ſed præcipue ex oculis diſcernendi ſunt. licet enim ex his etiam in ſanis animi affectum conijcere. In ægris autẽ manifeſtiora ſigna ſunt ei qui inſpiciendi habeat facultatem. Sic quidem illos qui propter diſciplinas aut ꝓpter meditationẽ aliqua cogitauerũt, ab ijs quos triſtitia corripuit, diſcernere oportet. eos autẽ qui nimium vigilarunt, diſtinguit decolorationis modus. nam ſubtumida ipſis facies ineſt, & oculorum motus manifeſti (vix enim attollũt palpebras) & humiditas oculorum. ſicciores enim cõtriſtatis ſunt, & cogitãtibus. Concauitas vero cõmune omnium accidens eſt, triſtitiæ, vigiliæ, curarum, non tamen & iræ. huic enim neq; oculorum cõcauitas, neq; decoloratio manifeſta: & calor etiam amplior, & qui celeriter ex profundo referatur: & pulſuũ magnitudo nõ diminuitur, quẽadmodũ in vigilijs, triſtitijs, & cogitationibus. Quare iram quidem ab ipſis valde manifeſte diſtingues: illa vero inuicem, quẽadmodum antea diximus. Eorum qui ex laſſitudinibus febricitãt, cutis eſt ſiccior plus quàm in aliqua alia febrium ephemerarum. Sed hoc quidem omnibus qui ex laſſitudine febricitant, cõmune eſt in eo acceſſionis tempore quod vſq; ad ſtatum protẽditur:

reliquis vero plurimis quidem quicunq; non ſupra modum fatigati ſunt,humiditates quædam vel vapor calidus ex profundo attollitur, quibuſdam vero etiam in ijs quæ ſtatum ſubſequũtur temporibus,ſiccitas remanet. Fit vero maxime ijs qui ſupra modũ fatigati ſunt,vel deuſti,vel refrigerati vnà cum laſſitudine. Et pulſus etiam non eodem modo in vtriſq; ſe habent.parui enim ijs qui ſupra modum ſunt fatigati,magni vero alijs ſunt. At quæ ex denſata cute febres oriuntur (denſatur autem vel frigefacta,aut qualitate acerba ſubito ipſam inuadente:veluti accidit eis qui aqua aluminoſa ſe balnearunt)hæ ſolum ex omnibus febribus paſſio adſtricta ſunt. Licet autẽ ipſas ex tactu dignoſcere,ſicuti & aridas febres quæ ex laſſitudine fiunt. Neq; enim vel harum denſitas tactum lateat exercitatum. Sed & caliditatis motus in ijs quodãmodo inaugeſcit. Nam in primo inſultu mitis apparet,acrior tamen poſtmodum euadit,ſi perduraueris. Sed neque vrinæ ruffæ in talibus,neq; corporis moles collapſa,neq; oculi concaui & ſicci apparent:ſed ſunt quibus & humidiores & prominentiores quàm ſecundum naturam eſſe videntur: pulſus vero non,quemadmodum in triſtitia & curis & vigilijs atq; immoderatis exercitijs,minores. Earum vero febrium ephemerarum quæ ex inflammationibus inguinum accenduntur,pulſus maximi ſunt,& veloces atq; frequentes,calórque plurimus,& poſt ſtatum ſtatim ex profundo attollitur,ſed ſuauis. nam acre & mordax minimè omnibus his febribus adeſt.& rubida facies magna ex parte ipſis ineſt,& maior tumor,& vrinæ ſubalbæ. Cõmunis vero his febribus ineſt æqualitas pulſuum. Nam ex ipſis paucæ admodum eam quæ ſecundum vnã percuſſionem eſt inæqualitatem oſtendunt:ſed neq; hæ valde manifeſte,neq; liquidò. A me dicta ſint hæc febrium ephemerarum indicia. De hecticis autem non eſt præſentis temporis ſermo. nulla enim earum in primis diebus,ſed in progreſſu temporis fit. quare de his quidem in ſequentibus diſſeremus,hic vero libro finem faciemus.

SECVNDI LIBRI DE CRISIBVS, GALENI, FINIS.

GALENI DE CRISIBVS LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Propoſitum noſtrũ eſt,ſicuti & prius dicebatur,omnis in morbo mutationis, præſentis quidem cognitiones, futuræ vero præcognitiones dicere. Quia vero ſex modis iſtæ fiunt,tentandum eſt de ſingulis ſeparatim ſcribere,hac prius facta memoratione, ꝙ ſex ſunt in morbis mutationum differentiæ. vel enim ſubito ad ſanitatem veniunt,vel ſubito interimũt,vel paulatim horum vtrunque contingit,vel mixtim. Paulatim quidem,vel ſcilicet morbo decreſcente,vel ægri viribus debilitatis. mixtim vero,quando ſubita aliqua ad melius vel peius commutatio facta fuerit, deinceps vſq; ad omnimodã ſolutionẽ vel mortẽ reliquũ tempus fuerit abſumptũ. De prima igitur quæ repente fit permutatione dicamus,quoniam omnium quas antea diximus optima eſt:atq; ideo ipſam per excellentiã criſim nominamus,quoniam natura quæ præter naturam ſunt ſuperante,exquiſite perficitur. Ex alijs autẽ permutationibus,quę quidem ad ſubitã mortem,mala criſis eſt. quę vero aliquam effatu dignam faciunt mutationem,non tamen integram ſolutionem,imperfectæ criſes vocantur:ſicuti & quæ ſenſim emoriente vel virtute vel morbo contingunt: quæ ſolutiones ſimpliciter, non criſes nominantur.

CAPVT II.

Sola igitur ſubita ad ſanitatem cõuerſio,ſimpliciter criſis nominatur. Et quidem omnino fit ſubitis quibuſdam excretionibus,aut effatu dignis abſceſſibus. Quicunq; enim aliter quieuerint,malignius retrocedũt. Antecedit autem huiuſmodi excretiones & abſceſſus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Nam & anxietates,& vigiliæ,& demẽtiæ,& graues ſomni,& difficiles anhelitus,& hallucinationes,& difficiles ſenſus,dolores capitis,colli, & ſtomachi,& multorum aliorum membrorum: nonnullis vero aurium ſonitus, & vanæ ante oculos apparent imagines,& lachrymæ inuoluntariæ effluũt,& vrina retinetur,& labrũ agitatur,aut aliquid tremulum fit,obliuio,& præſentium ignorantia,& vehemens accidit rigor,& plurimũ acceſſio conſuetam anticipat horam, & multus æſtus ſitiſque intolerabilis ſequitur. clamant & ſaliunt ſicuti furientes, neq; poſſunt in eodem ſitu recumbere:deinde multus ſudor erumpit,aut vomitus aliquis non paucus inſequitur, aut venter ſubito ſoluitur,aut abundans fit fluxus ſanguinis,aut hæc omnia ſimul cõtingunt,vnde non paruus imminet timor videntibus. Et quiſpiam homo vulgaris cum iſtis adeſſet, ipſa re cogẽte ita pronũciauit quod iudicium tunc de vita ægrotantis ageretur. Neque enim medicorum aliquis primus inuenit id nomen:ſed omnino neceſſarium eſt vt qui pręſens eſſet,conturbaretur,atq; ideo exclamaret,& criſim,id eſt iudiciũ rem ipſam nominaret. Decet autem medicum generoſum neq; turbari,neq; futurum euentum ignorare. melius

autem fuerit ſi ſe ad prænoſcendam futuram criſim exercuerit. neq; enim iſta cognitio quæ habetur de præſentis criſis euẽtu, multum diſtat à præcognitione eiuſdem futuræ, ſed ex eadem contemplatione vtraq; perficitur.

CAPVT III.

ET iam hæc omnia dicta ſunt, partim quidem in primo libro de diebus iudicatorijs, partim in duobus libris qui iſtum antecedũt. dicã vero & nunc omnia ſummatim, quæ & præſentẽ criſim quo euaſura ſit oſtẽdunt, & futurã præmonſtrant. Primum quidem & maximũ inter omnia eſt cõſyderare coctiones ex vrinis, & excrementis, & ſputis. Siquidem ego milies cum dum criſes fierẽt intereſſem, neminem vnquam vidi intereuntem qui præcedentibus coctionibus criſim habuiſſet. Non tamen æqua omnium ſignorum dignitas exiſtimãda eſt, ſed in morbis quidem thoracis atq; pulmonis præcipue ſputa ſunt animaduertẽda: non tamen vrinarum contemplatio negligenda: ſed & excrementa ſunt inſpicienda. Si vero tantum febricitent ſine alicuius viſceris paſſione, aut inflammatione hepatis, vel renum, vel veſicæ, vel ſplenis, maxime vrinis animum oportet adhibere: ſicut ſi circa ventriculum paſſio ſit, primum excrementis alui: deinde neq; vrinæ ſunt negligendæ. Semper enim quum febris affuerit vel ex ſola humorũ putredine accẽſa, vel ex membro inflammationẽ patiente, præcipue vrinas inſpiciendas cenſeo, atq; inde coctiones agnoſcẽdas, ſicuti & prius definiuimus. Primum quidem & maximum inſtantis criſis indicium ſunt coctiones. Secũdum autem, quod ab aliqua die iudicatoria antea indicetur, cui annexa eſt diei iudicantis potẽtia. Deinceps autem inſpiciendum & ſpeciem morbi, & morem. ſpeciem quidem, ſi tertiana vel quotidiana, vel febris ardens, vel pleuritis, vel peripneumonia. morẽ autẽ, ſi moderatus & mitis, vel prauus atq; malignus. deinde ſi formæ morbi excretio reſpondeat. ſi enim ſit febris incendens: vel ſanguis è naribus profluet, vel poſt vehementem rigorem ſudor multus & calidus per totũ corpus emanabit, aut per vomitũ aut per aluũ aliquid bilioſum excernetur. Ita & tertiana vomitibus & excremẽtis bilioſis & ſudoribus toto corpore fluentibus finiri debet. Plurimum autẽ pituitæ in quotidianis febribus excernitur, & multi in toto corpore ſudores fiunt. Finit autẽ & phrenitidem ſudor multus, & præcipue ſi ex capite multus & calidus fluxerit, ſudante ſimul reliquo corpore. Contingit autem aliquando quòd etiam per ſanguinem è naribus fluentem phrenitis finitur. Non tamen lethargus aut peripneumonia fluxum ſanguinis amant. Inter ipſas autem pleuritis medium obtinet locum. minus enim quàm febris incendens & phrenitis, magis autem q̃ peripneumonia atq; lethargus, profluuio ſanguinis ſoluitur. Soluit autẽ lienis & hepatis inflãmationes ſanguis è naribus profluẽs, cum hæc viſcera vnà cum acutis febribus habent inflãmationes. Et omnes quæ ſub præcordijs fiũt calidæ atq; acutæ inflãmationes, fluxu ſanguinis finiuntur. Oportet autẽ per directum fluere ſanguinem, ex dextra quidem nare hepate patiẽte, vel locis ſub dextris præcordijs poſitis: ex ſiniſtra autẽ liene, & locis vicinis. Iuuat autem & ſudor bonus omnes quæ ſunt iuxta pręcordia inflammationes calidas & acutas. Hepatis vero cõuexæ quidem partes patientes tribus præcipue modis excretionis obediunt, fluxibus ſanguinis è nare dextra, & ſudoribus bonis, & vrinis abũdantibus. Cauæ autẽ partes excremẽtis bilioſis, atq;

ſudoribus,nonnunquam vero & vomitibus. Magis autem expetunt per vrinas expurgari,quàm conuexæ hepatis partes,omnia ea quæ vel in partibus renum vel veſicæ laborant: ſicuti loca quæ ad thoracem pertinent,ſputis ex pulmone. Sudores vero omnibus febribus proprij ſunt,& præcipue incendentibus. Iuuant autem non parum & efferuentes inflammationes,quando,ſicuti & antea diximus, vnà cum coctionibus emanauerint. Finiunt autem & quotidianas febres, ſimul vomitibus atque excrementis pituitoſis adiunctis. Et quartanas etiam,ſi atra ſimul ac varia excernuntur. ſemitertianas vero,ſi bilioſa ſimul & pituitoſa. Finiunt autem parotides,lethargos,& reliquos omnes capitis affectus. Alijq́ abſceſſus, omnes febres diuturnas ſecure finire conſueuerunt. Sed nondum de diuturnis morbis dicere propoſuimus. nam repentinæ mutationes acutorum ſunt:quarum optimam qualis ſit nunc enarramus, quòd videlicet omnino ſine coctione non eſt, & quòd in aliquo die iudicatorio fit,ac præterea ab aliquo indicatorio indicatur,& etiam criſis motum facit morbo cõuenientem. Præter hæc autem hortor hoc loco vt ægrotantis ætatem,atque naturam,necnon antecedentem victum, locúmq́ in quo ægrotat,& anni tempus,atq́ pręſentem temporis ſtatum conſyderes. Si enim quemadmodum morbus eſt bilioſus,hæc etiam ſingula bilioſa ſint,oportet bilem excrementis expurgari: ſicut ſi pituita ſuperabundauerit,pituitam oportet euacuari. varijs autem humoribus ſuperfluẽtibus,variam etiam oportet eſſe euacuationem. Quum vero hæc vniuerſa bene tibi fuerint explorata,tũc ex euẽtu reliqua ſunt conſyderanda. Si enim ægrotante criſim paſſo febris ſoluatur,atq́ alijs accidentibus liberetur,& melius fuerit coloratus pro ratione euacuationis,cum melioribus pulſibus,& ad ſurgendum robore,hæc optima criſis eſt. Si vero ex his aliquid deſit,tantum ab optima deficit,quanta eſt eius quod deficit vis.

CAPVT IIII.

SIc quidem dignoſcere oportet optimam criſim præſentem: futuram vero,hoc modo. Morbi natura conſyderanda eſt,an ad amaram bilem pertineat,vel atram,aut pituitã,vel mixtas habeat ſignificationes. Scripta autẽ ſunt in libro præcedente horũ indicia. Poſt hoc autem,tempus anni,& laborantis ætas,& temperatura,& quæcunq́ alia eiuſdem ſunt cõtemplationis,de quibus paulo antè ſermonẽ habuimus. vnde facta de vno mẽtione,reliquorum etiam ſi vel ſilentio prætermittantur,meminiſſe oportet. Nam longum eſſet omnia percurrere. Poſt hæc autem,acceſſionum circuitus ſunt conſyderandi,ſi vel per tertiũ, vel per quartum,vel per ſingulos dies eueniant,vel nullo modo eueniant,ſicuti in ijs accidit febribus quæ proprie ſynochæ nominantur. Si enim properauerint,ac ſemper proportionabiliter anticipauerint horam,aut multo vehementius infeſtauerint,& per tertium occurſauerint,cito criſim ſubſecuturam denunciant. Si vero lente moueantur,atq́ eadem inuaſerint hora,& ſingulis diebus fiant,poſt longius tempus criſim futuram denunciant. Præterea coctiones inſpicere oportet,& harũ præcipue effatu dignis tranſmutationibus mentem adhibere. Si enim in diebus iudicatorijs fiant,indicia ſunt quòd ſequentes iudicatorij dies ægrotum morbo liberabunt. Summatim enim,vt in præcedentibus ſermonibus diximus,vniuerſa morbi conſiſtentia per quatuor dicta genera manifeſtatur, de quibus diximus

» Hippocratem in Aphoriſmis diſſeruiſſe,in hunc modum: Acceſſiones autem & » conſiſtentias oſtendunt morbi,& anni tempora,& circuituum adinuicem incre» menta,ſi quotidie,ſiue alternis diebus,ſiue longiore tempore fiant. deinceps ita » inquit: Sed & in poſt apparentibus,veluti in morbo laterali ſputum ſi ſtatim ſu» perueniat,incipiẽtem quidem breuiorem facit.ſi non mox apparuerit,longiorem. In præſenti autem tractatu de ſignis mox apparentibus,quæ quidem ſigna morbi coctionem oſtendunt,plurima diximus:& quo pacto ab iis quæ ſigna & accidentia iudicatoria vocantur differant,explanauimus. Si igitur ea memoria retines,ſpero te facilius prę cognoſcendi ac dignoſcendi optimam criſis facultatem ex hoc ſermone adepturum. Reliqua enim coniectura quadam artificioſa cognoſcuntur. Optimam vero criſim,quam etiam ſolam criſim vocari diximus, non per coniecturam, ſed firma cognitione comprehendes. Omnia enim in talibus morbis ſtatim ab initio ſecura videntur.Cum igitur talia integre fuerint,in primo quaternario criſim futuram denunciant; ſicuti Hippocrates in Prognoſtico hiſce verbis » oſtendit: Mitiſſimæ enim febres quæ ſecuriſſimis ſignis fiunt,quarto die finiũtur, » vel prius. Neque enim contingit febrem omnia ſigna ſecuriſſima habentem,neq; illam in qua ſunt omnia maxime pernicioſa,alteram quidem non liberare,alteram autem non occidere in primo quaternario ægrotantem: veluti ſi hæc quidem parum ab extreme pernicioſis diſceſſerit,illa vero à maxime ſalubribus:huiuſmodi febres ſeptimum diem non contingit tranſcẽdere. Si vero criſis vehemens & cum conflictatione futura ſit,aut potius moderata,vel neque criſis omnino,ſed ſolutio ſimpliciter:non amplius ex pernicioſis ſignis & ſalutaribus,ſed potius ex aliis præcognoſcitur. Duo autẽ ſunt & horum genera,magnitudo,& morbi motus.In quibus ab initio diligenter oportet exercitari,vt ipſa noſcamus,& facilè à more ac morbi ſpecie diſtinguere valeamus.Sed ſpeciem ipſam quo quidem pacto dignoſcamus,in ſecundo volumine diximus. Nam tertiana & quotidiana & quartana & ſemitertiana & pleuritis & peripneumonia & phrenitis ſunt ſpecies morbi.Si vero benignus,aut malignus ſit morbus,ex ſubſequentibus accidentibus noſcitur. quæ omnia ferè Hippocrates in Prognoſticis enumerauit. In his autem annumerare oportet coctionis & cruditatis ſigna. Magnitudo vero,& morbi motus,ab his diuerſa ſunt. Debiles quidem & paruæ febres quandoque valde malignæ ſunt,& aliæ calidæ atq; incendentes,vt aliquando ſtomacho anguſtiam & calorem & ſitim intolerabilem afferant:nihil tamen habent nonnunquam periculoſum. Dictum autem & prius eſt quòd ſiue vehementiam,ſiue magnitudinem morbi quiſpiam vellet nominare,nihil differt. Ab hiſce vero omnibus differt motus: & ex parte partium acceſſionis comprehenditur. Cum enim vnaquæq; acceſſio quatuor habeat partes, principium, augmentum,ſtatum: & declinationem, vel has omnes breui tempore acceſſio percurrit,vel tardo:vel nonnullas quidem citius,nonnullas vero ſerius. Si omnes igitur celeriter peragat,manifeſtum inde fit quòd ad criſim properat. Et omnino huiuſcemodi febris eſt de numero intermittentium. neque enim contingit vt illa quæ omnes celeriter peragat,amplius continua permaneat: ſicuti neque vt quæ in omnibus partibus prolixitatem ſeruat,ſit intermittens. Liquet autem quòd eam quidem quæ ad infebricitationem deſinit,voco intermittentem. Continuæ vero febris omnino conuenit vt pars aliqua aut duæ vel omnes longæ ſint. Febris enim quæ proprie ſynochus nominatur,longus eſt ſtatus:magis

autem tota hæc febris ſtatus eſt. Eius vero quæ nõ eſt ſynochus, non tamen deſinit ad infebricitationem, cum ſtatus alijs temporibus longior exiſtit, motus eſt velox. quod ſi breuior, tardus eſt motus. Quum igitur morbi ſpecies & magnitudo & motus & mos fuerint diſtincti, & ſpecies quidem ex proprijs accidẽtibus cognita, magnitudo vero ex eorundem quantitate, motus vero ex tempore acceſſionis partium, mos autem ex accidẽtibus ſuperuenientibus, his quoq; adiuncta conſyderatione tẽporis anni, & naturæ, & regionis, & ſimiliũ: nũquid morietur æger aut ſaluabitur, ad hæc tria reſpiciens inuenies, ad ſpeciem, & morẽ, & magnitudinẽ. ſed maxime morem inſpicere oportet. Vtrum vero per criſim terminabitur morbus aut non, primum quidem ex motu ac magnitudine inſpicies, deinceps autem ex ſpecie ipſius, deinde ex anni tempore, & ex alijs quæ eiuſdem ſunt ordinis, & ex ſuperuenientibus quidem accidentibus, non omnibus, ſed ijs quæ paulo ante memoraui, quæ vel vna cum criſi ab initio inuadunt, vel paululum anticipant: quæ ipſa critica proprie nominauimus. Nam cum ſuperuenientia accidentia trifariam diuidantur, in ea ſcilicet quæ morem morbi natura oſtendere apta ſunt, & quæ non ſolum ſigna, ſed etiam cauſas criſis poſuimus: primum quidem ex his ſimplex eſt genus: (nam quædam ipſorum praua, quædam vero optima omnino exiſtunt) ſecundum vero & tertium non ſemper neq; idem facere, neque oſtendere aptum eſt, ſed ſecũdum morbi tempora variatur. Diximus autem de omnibus his in primo libro. Doctrinæ igitur manifeſtioris gratia ducatur ad exempla aliquis ægrotus qui primo die habeat ſigna ſalutis. Huic enim omnino in primo quaternario finietur morbus: vtrum vero per ſolutionem vel criſim, magnitudine & paruitate diſtinguitur. Siquidem magna, iudicantur omnino: quæ autem parua, ſoluuntur ſolum. ſed dies criſis ex motu inuenientur. Nam ſi febris ſynochus fuerit, ac nullus error acciderit (nam ſemper huiuſcemodi oportet meminiſſe) in quarto die ſperãdum eſt criſim futuram. Si vero cõtinua fuerit, magnitudinem ac motum inſpicere oportet. Conuenit enim in tertio vel quinto die criſim fieri. In tertio quidem, ſi morbus ſit magnus, ac motũ velocem habeat. In quinto autem, ſi neq; valde magna mole neque velociter moueatur. Oportet enim criſim in idem tẽpus incidere cum acceſſione. Et ita raro accidit vt in quarto die fiat criſis: vt videatur bis tãtum Archigenes in toto tempore vitæ ſuæ id obſeruaſſe, ego vero ad hanc horam ſemel ſolum. Et cauſa eſt, quemadmodum diximus in libris de diebus iudicatorijs, vt criſis ſæpius ex quarto die ad tertium & ad quintum trãſmutetur. Nam morbus qui tam ſubito criſim habet, omnino peracutus eſt. In omnibus autẽ morbis peracutis neceſſarium eſt febres vel ſynochos eſſe, vel cõtinuas quidem, ſed quæ per tertium acerbãtur. Synochi quidem raro eueniunt: & vbi nullus ſit error, in quarto finiũtur per criſim, natura a proprijs circuitibus ad criſim perueniente. Rarum vero eſt vt nullus ſit error. Continuæ autẽ febres quæ in acceſſionibus criſim habẽt, tertio die vel quinto rationabiliter finiũtur. Nam ſi quandoq; etiã quarto iudicentur, ratione eius acceſſionis quæ tertio die fit, id patiũtur. Quæ enim circa horã vndecimã, ſi ita contigerit, diei tertij, acceſſio inuadit, vel tertij diei noctis, vel quarti, inuehit criſim. Cum igitur primo die (rurſus enim hæc repetẽda) ſignum aliquod coctionis manifeſtum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portẽdentibus: tunc proculdubio ſciemus quod in primo quaternario morbi ſolutionem ſubſequi ſit neceſſarium. Quod ſi etiã eius magnitudo inſpecta ſit, vlteriorẽ habebis notitiam

quòd cum criſi finietur. Ex morbi autem motu te ſperare oportet quòd criſis vel tertio die fiet, vel quarto, vel quinto. Si quidem celer ſit motus, tertio. Si vero quodammodo tardior, in quinto. Si vero febris fuerit ſynochus, in quarto. Adiuuat motus celeritatem, eius magnitudo, & anni tempus, & regio, & ætas, & quæcunq; alia amaræ bili cōueniunt. Tarditati autem motus, inſunt contraria. Aeſtate enim adoleſcens natura calidior poſt inediam & labores & cibos & potus bilioſos tertianam criſim aduocabit, & præſertim ſi is qui anteceſſerit temporis ſtatus ſiccus extiterit, & præſens etiam: & locus in quo ægrotat, fuerit natura calidior. Si vero & tertianæ criſes tunc abundauerint, adhuc certior eſt coniectura. Quòd ſi omnia cōtraria conuenerint, & motus morbi tardior, neq; magnitudo valde effatu digna, & tēpus anni fuerit hybernum, æger autem vel natura pituitoſior, vel iam declinantis ætatis, ſperādum eſt criſim ad quinti diei acceſſionem peruenturā. Adhuc antē magis ſi locus natura frigidior atq; humidior extiterit, & prȩſens temporis ſtatus conſimilis, & quintanæ criſes abūdauerint, & reliqua his proportionabilia, veluti otiū, repletio, & eſus ciborum pituitoſorum à plurimo tēpore. Rurſus igitur alius ægrotus ſubijciatur, qui nullum habeat ſignum coctionis manifeſtum neque in primo, neq; in ſecundo, neq; tamen pernicioſum, ſed omnino omnia ſint citra periculum. ſaluabitur quidem & hic, ſed in primo quaternario nō liberabitur integre. Oportet igitur mentem diligenter adhibere nūquid aliquod ſignum manifeſtum coctionis oſtēdat. Nam ſi hoc fiat, neceſſe eſt vt in ſeptimo die æger liberetur, modo interim nullus error admittatur. Si vero per criſim vel ſine criſi ſalus ſit ſequutura, hoc ex morbi magnitudine noſcitur. Liquet enim quòd ſi magnus fuerit, omnino per criſim morbus finietur. Quòd ſi etiam motus velocitas adiungatur, multo magis id fiet. Quòd ſi aliquis error, non magnus tamen, circa ægrotantem factus fuerit, ſperandum eſt criſim in ſeptimo euēturam. Quòd ſi nō multum velociter moueatur, aliquis vero error circa hominē interim fiat, ad contrarium diem criſis tranſfertur. Rurſus itaque ſupponamus aliquem ſalubri morbo laborare, qui die quinta aliquod coctionis ſignum habeat manifeſtum. hic, ſi morbus magnus extiterit, & celeriter moueatur, vndecimo potius q̃ decimoquarto die criſim patietur. Quòd ſi minor fuerit, neq; celerem motū habuerit, decimoquarto magis quàm vndecimo. Simul vero cum alijs eſt diſtinguendum ſi & iuuenis fuerit, & natura bilioſus, & tempus æſtiuum, & in loco calido ægrotauerit, & prior victus, & quæcunque præſenti attinēt ſtatui, ad calorem declinauerint. omnino iſte die vndecimo criſim habebit: quemadmodum ſi omnia contraria ijs quæ dicta ſunt affuerint ægrotanti, in quartodecimo. Quòd ſi nonnulla quidem affuerint, nonnulla vero non, atq; interim aliquis error inciderit, fieri non poteſt vt criſis die vndecimo ſubſequatur: ſæpius vero nec die decimoquarto, quādo magis fuerit erratum. Sed ſi nullus error acciderit, mixta vero fuerint accidentia, hic opus erit medico exercitato ac perſpicaci, vt ea quæ vim maiorem habent ſigna diſtinguat, & illi quæ ab ipſis oſtenditur criſi, fidem adhibeat certiorem in hiſce adeò ambiguis præcognitionibus. Si autem non in ipſo ſeptimo die, in alijs certe inter ſeptimum & vndecimum id quod futurum eſt exquiſite diſcere licet. Nam ſi magnitudo vel velocitas motus morbi in eiſdem diebus intēdatur, ac coctionis ſignis effatu digna acceſſio facta fuerit, huiuſmodi ægrotus die vndecimo criſim patietur: ſicuti ſi contrà ſe habuerint, in quartodecimo. Subijciatur rurſus ægrotus qui in morbo ſalubri in primis diebus tardio-

rem febris motum habeat, neq; cum nimis vehementi calore, veruntamen adſint cruditatis ſigna. quod quidem intra quartumdecimum diem hic non liberabitur morbo, iam manifeſtum eſt. ſi vero in illa ipſa die, vel poſtea: ex morbi temporibus diſtinguendum eſt. Nam principij quidem ſigna ſi diu permanſerint, diuturnum fore morbum ſignificant. Augmenti vero ſi in quarta vel ſeptima die apparuerint, ſperandum eſt aliquid in quartodecimo: ſed in vltimo deſignabitur. Nam ſi hæc tria in eo die coniuncta fuerint, & motus velocitas quæ ſufficiens ſumpſerit incrementum, & febris magnitudo, ac præterea manifeſtum coctionis indicium, fiet criſis in quartadecima. adhuc autem magis ſi & anni tempus, & ætas, & ægrotantis natura, & quæcunq; alia his ſunt proportionalia, ad criſis celeritatem contulerint. Si vero ſolum manifeſtum coctionis ſignum die vndecima appareat, neq; tamen morbi magnitudo, aut motus velocitas feſtinauerint: tunc vltra diem decimumquartum criſis differetur. Sed ſi quidem anni tempus, & ætas ægrotantis, & quæcunque alia his ſunt proportionabilia, ad frigidius declinauerint, forte ſperandum eſt morbi ſolutionem in vigeſimo die ſecuturam. Quod ſi mixta ſigna affuerint, & dies decimuſquartus coctionem inſigniter auxerit, die decimoſeptimo criſis occurret. Si vero neque die quartodecimo aliquid nouatum fuerit quod ſit valde exquiſitum, tunc ad ſeptimum diem eſt reſpiciendum. Si enim in eo aliquod ſignum apparuerit, id fidiſſimum erit, quanuis valde exiguum fuerit: vigeſimoq; die criſim præmonſtrabit.

CAPVT V.

QVod vero hæ criſes vniuerſæ quas numeraui, omnium optimæ ſint, hoc eſt ſecuræ atque perfectæ & coctæ, non amplius egebit demonſtratione. Quum enim poſt ſigna optima atq; exquiſitã coctionem factæ fuerint, neceſſe eſt vt optimæ ſint: quoniam & ſola coctio criſis celeritatem, & ſalubrem ſecuritatem oſtendit. Neque enim vel animo concipi poteſt quod poſt morbi exquiſitam coctionem criſis mala ſequatur. Exquiſita vero coctio fit tempore ſtatus. Atq; idcirco ab initio ipſo nos admonuimus, nulli alteri exercitationi tam eſſe intẽdendum, quàm ad morbi ſtatum prænoſcendum. Nam ſi forma victus ad illum inſtituatur: & criſis optima in illo fit, atque omnium criſium ipſe eſt regula. Quæ vero huic proximior eſt, altera magis diſtãte potior eſt. In nulla re adeo exercitãdus eſt medicus, quantum in ſtatus præcognitione. Eſto igitur vt in die quartodecimo ſpes ſit fore ſtatum, & aut ob morbi magnitudinem, vel eiuſdem velocitatem, vel propter aliquod aliud extrinſecum iritamentum criſis die vndecimo anticipet. neque ipſam perfectam, neque omnino bonam quimus ſperare: ſed hoc tempore omnino male ſperandum eſt, præſertim ſi neque in totum morbus periculo vacat. Quod ſi ſalubris apparuerit, verendum eſt ne criſis vel cum grauibus fiat accidentibus, vel non perfecta, vel omnino reuertatur. adeo magnam habent vim coctiones, ac propterea etiam morbi ſtatus. Et quidem ſi morbi in hoc tempore criſim non habuere, fieri non poteſt vt in declinatione habeant. Quæcunque enim ſtatus tempus ſemel præterierint, hæc ſine criſi perſeuerant, & paulatim ſoluuntur. Et nullum eſt mortis periculum tẽpore ſtatus elapſo, quãtum iudicio aſſequi poſſum. Et tamen quidam ſunt quibus videtur multos ægrotos in declinationibus periſſe.

Sed ſi experientiæ vel rationi credere oportet, noui ipſos alia ratione quàm morbi interijſſe. Omnes ſiquidem erroribus interiere, præcipue quidem ſuis ipſorum: ſed & aliquando medicorum. Sic quidem experientia teſtatur, neminem vnquam vi morbi in declinationibus perijſſe: ſed adhuc magis ratio. Neque enim contingit vt poſtquam cauſæ morboſæ iam coctæ ſunt, ac iam natura ſuperauerit, æger moriatur, modo recta curatio à medicis adhibeatur. Vbi enim natura ſuperior euaſit, & debellauit, & reſtitit vehementiori morbi conatui, & quæ infeſtabant oppreſſit, hoc enim eſt ipſa coctio, fieri non poteſt vt deinceps ſuccumbat. Quod ſi à morbo natura nō vincatur, mortē ſubſequi nullo modo cōtingit. Siquidē nihil aliud mors eſt niſi omnimoda naturæ proſtratio. Vbi vero ipſa perdurat, dominatur ac vincit, hominem neceſſe eſt liberari. Ex omnibus igitur morbi partibus hāc præſertim quæ ſtatus vocatur, præcognoſcere eſt intendendum. Verum ſi moriturus eſt æger aut non, nemo præcognoſcet niſi ſtatus tempus præcognouerit. Tunc enim primùm mori ægrotantem eſt neceſſarium, quando vires morbo ſuccubuerint. Siue autem vires ſiue naturam dixero, idem te nunc intelligere oportet. Et quidem vtrum prius ſuperabitur, ſciri non poteſt ſi futurum fuerit incertum. Nam ſi criſis intra vnum diem eſſe debeat, ſaluabitur æger antequam vires à morbo proſternantur. Si vero ante viginti dies (ita enim contingit) non poſſit ſtatus aduenire, fieri poteſt vt interim natura fatigetur, adeò vt eiſdem ſignis morboſis apparentibus alter quidem ſaluetur, alter moriatur ob ſtatus futuri tempus. Si quis vero nos alium modum ſciret edocere quo morituros à ſaluandis poſſemus diſtinguere, non eſſet fortaſſis ad hoc ſtatus neceſſaria præcognitio. Sed quum eiſdem apparentibus morbis, quis ſit ſalubris quiſ've mortalis, alia via quàm nuper dicta inuenire nequeamus, magna ex hoc cognitionis ſtatus neceſſitas oritur. Hippocrates igitur ita inquit: Coniectura aſſequi oportet an æger cum eo victu vſq; ad morbi ſtatum perdurabit, & vtrum ipſe prius deficiet, neque cum eo victu perdurabit, vel morbus antea finietur, vel obtundetur. Videntur quidem & Diocles & Pliſtonicus & Praxagoras & Philotimus, atque omnes, vt ita dixerim, probatiſſimi medici, nihil aliud melius inueniſſe ad iudicandum nunquid æger ſaluabitur, aut morietur. Qui vero omnia bona artis deteriora fecerunt: neque aliquid aliud doctius excogitauerunt, & hæc maxime neglexerunt. Quis enim eorum eſt qui aut morbi magnitudinem, aut naturæ robur cognoſcere ſtudeat, aut futurum ſtatum præcognoſcere? Et quidem ſine horum trium cognitione nihil de ſalute inueſtigari contingit, non magis quàm hoc, nunquid aliquis portando oneri ſufficiat, ſciri poteſt, hominis robore, oneris magnitudine, & viæ longitudine antea non perſpecta. Nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem quod vſq; ad ſtatum extenditur, longitudini viæ reſpondet. Quo pacto igitur de ægrotāte ſciri poteſt nūquid ſufficiat, ſi nulla ſtatus præcognitio habeatur? Si enim neq; conueniens victus adhiberi poteſt ſi hic non præcognoſcatur: neq; de ægri ſalute vel morte alio modo manifeſtam habere notitiam contingit. Sed neq; de criſi, nunquid futura ſit, aut omnino non erit, & cum ſit, quanta aut qualis ſit, ſciri poteſt, ſi præcognitio ſtatus non habeatur. Quare maximum hoc erit artis opus, & cæteris omnibus anteferendum, ad præcognoſcendum futurum ſtatum exercitatio. Sed quomodo hoc fieri poteſt, antea diximus. Nunc vero quæ nuper dicebamus, repetenda.

CAPVT VI.

SI cognouerimus ex magnitudine morbi, & viribus ægrotantis, & tempore ſtatus, nunquid liberabitur aut morietur: colligere ita poterimus de criſis tempore, & modo. Siquidem morbus ſalubris inueniatur, & neque eius acumen, neque magnitudo feſtinent, neque error aliquis circa ægrotum admittatur, ſtatus tempus morbus expectat. Et hæc quidem optima criſis eſt. Fit enim morbo iam cocto. Si vero vel propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod aliud iritamentum ante ſtatum criſis venire cogatur, tanto hæc optima deterior eſt, quantum ſtatum anticipauerit. Quod ſi neq; vſq; ad ſtatum ſufficere poſſit, neceſſarium eſt ægrotantem ex hoc morbo interire, non tamen omnino prope ſtatum. contingit enim & multo celerius, & ſtatim circa morbi totius initia. Criſis enim vel in ſtatu, vel parum ante ipſum fit: mors autem in tribus temporibus, principio, augmento, & ſtatu.

CAPVT VII.

CVm vero res plures ſint, concedant mihi ſophiſtæ, manifeſtioris doctrinæ gratia, ſingulis proprium nomen imponere. Et ſi hoc ipſi non conceſſerint, longe eis valere iuſſis (neque enim ipſis, ſed ijs qui veritati ſtudent, hic ſermo componitur) ita conſyderemus. Si quis ſubitò morbo liberatur, omnino huic aliqua euacuatio effatu digna contingit vel per vomitum, vel per ventris exonerationem, vel ſudores vel vrinas, & ſanguinis è naribus profluuium, aut ex ſede per hæmorroidas, aut in mulieribus per purgationem menſtruorum. Sed etiam parotides non paucos in tempore opportuno liberarunt, & ad genua & ad pedes & ad aliud quodpiam membrum ignobile abſceſſus. Et quædam antecedit his omnibus atque aſſidet non modica in ægrotantis corpore perturbatio. delirant enim, & difficilem habent anhelitum, & ſtomachi anguſtiam, atque alia quæ prius diximus patiũtur. Vnus quidem hic modus eſt morborum ſolutionis, quem non modo nos criſim nominare inſtituimus manifeſtioris doctrinæ gratia, ſed omnes etiam qui nos anteceſſerunt, eodem nomine criſim nominabant. Alter vero modus eſt qui hæc quidem omnia ſeruat, vno autẽ tãtummodo differt, quia nõ integre à morbo liberat. Nominatur vero & hic nonnunquam quidem criſis ſimpliciter, ſicuti & prior: aliquando etiam cum additione, criſis imperfecta, vel criſis defecta. Quicunque autem morbi paulatim finiuntur, ſolui quidem impræſentiarum dicuntur: per criſim autem finiri nequaquam: quanuis aliquãdo per abuſionẽ ita nominari dixerimus. Sed nunc ſingulis eorum quæ diximus, ſit proprium nomen impoſitum, criſis quidem ſimpliciter, morbi ſolutio ſubita. Imperfecta vero criſis, ſubita morbi diminutio. Solutio autem ſimpliciter, quæ in longiori tempore & paulatim facta eſt. Sicuti vero vel effatu digna euacuatio, vel omnino abſceſſus cum veloci perturbatione neceſſario in criſibus fiunt, ita in ſolutionibus neque agitatio aliqua, neque euacuatio, neque abſceſſus accidit. Tres quidem hi ſunt modi perturbationis morborum quum à morbo liberari debet ægrotus. Tres vero alij iſtis proportionales quum moriturus eſt. Vel enim ſubito moritur vnà cum turbatione & agitatione, & quibuſdã excretionibus vel abſceſſibus effatu dignis: vel

mortem non ſubijt quidem ex iſtis,ſed multo deterius euaſit.Vocentur autem hæ duæ criſes non bonę:cum nihil referat ſiue hoc modo ſiue malas criſes nominemus. Seorſum vero,prima quidem perfecta,ſecũda vero imperfecta,tertia vero ſpecies malæ permutationis,quæ paulatim fit vſq; ad mortẽ,arefactio nominetur.Hæc igitur tria alijs tribus oppoſita ſunt. Quartus modus eſt ſubitæ mutationis ad peius, ſine magnis excretionibus vel abſceſſibus:quam neq; criſim appello. Quòd igitur hunc modũ ab alijs differre dicimus quos cum agitatione ac perturbatione & effatu dignis excretionibus aut abſceſſibus fieri dicebamus,vnicuiq; manifeſtũ eſt.differt enim, ſine his fieri accidentibus,quæ prius cretica nominauimus,atq; abſq; excretione vel abſceſſu,& fieri cum illis. An vero recte vel non huic modo mortis nomen criſis detrahimus: hoc eſt de nomine,non autem de re ipſa contendere. Ego autem quatuor modos docui inuicem differentes, & ſingulis proprium nomen, manifeſtioris doctrinæ gratia,imponendum cenſui.Si quis vero melius vel manifeſtius ſcit nominare,de eius nuncupatione minime diſceptaremus. Docendi vero vtilitas haudquaquam in iſto conſiſtit,ſed in noſcẽdo potius hos ſingulos morbos quum adſint,& futuros prænoſcendo. Neq; etiam ſi horũ modorum cauſas explicare tentarem,deinde quiſpiam eiſdem cauſis tanquam non recte habentibus contradicens,putaret ſe aduerſus modos diſſerere,recte opinaretur. Cognoſcere enim quòd tot ſunt modi quibus ſanentur aut moriantur ægrotantes,ac quòd dictis nominibus nominãtur,atq; vbi præſentes fuerint,ipſos dignoſcere,futuros vero præcognoſcere,hæc ipſa ad medendum conferentia ſunt:atq; expedit quidem nomina concedere,dignotiones vero ac præcognitiones experientia explorare.

CAPVT VIII.

SI vero conantibus nobis vnde hæc inueniamus edocere,quiſpiã in contradictionibus exercitatus,qualem habitum admirabilis Aſclepiades acquiſiuit,impediat,ac ſermonẽ meum interrũpat, meminiſſe oportet quòd hic iſtud agens,non rem ipſam,ſed quę de ea verba dicũtur,cauillatur. Neq; enim quòd nullæ repentinæ turbationes fiant aliquando circa corpus ægrotantis,poteſt aſſerere Aſclepiades:neque quòd ſæpius poſt ipſas effatu dignæ excretiones eueniant: neque quòd magna ex ipſis non ſit facta in ægrotantibus permutatio:neque quòd huiuſcemodi res vocetur criſis:ſed ꝙ certante natura contra cauſas morbos facientes,iſta non fiant,hoc demonſtare tentauit,non parum quidem etiam hac in parte delirans, propter admirabiles tumores atq; meatus quos ipſe ſuppoſuit: quorum cauſa neq; nouit potẽtias illas quibus animal gubernatur,neq; quòd hæc omnia ad ſalutẽ faciunt tam in ſanis quàm etiam in ægrotantibus,neque quòd ipſæ ſunt quæ morbos finiũt. Sed quum poſſit quidem in rebus ſenſui occultis huiuſcemodi ſermo nugari,nihil tamen quod ad artem medendi pertineat attingit.neque enim dignoſcere nos criſium modos,neq; prænoſcere talia ſophiſmata prohibẽt.In multis etiam ſæpius delirauit Aſclepiades,& quicunq; non norunt naturas eſſe morborũ medicatrices. neq; vnquam poterũt modum ſalutis aut mortis præcognoſcere.Et tamen quo pacto turpe non eſt medico,inſtante criſi more vulgarium perterreri, quem decuit non ſolum præſentẽ criſim quorſum euaſura eſſet intelligere,ſed etiã futuram præcognoſcere? Equidem hic omnia quæ ad criſim attinent,vel futura

prænoſcere,vel iam præſentia dignoſcere,ex alijs principijs haud inuenio,quàm ex ijs quę ſuppoſuit Hippocrates.Etenim quòd ea quę ſunt in corpore,concoquãtur vel non concoquãtur,Hippocraticis,non autẽ Aſclepiadicis,dogmatibus cõgruit. Et quum natura multas potentias habeat per quas animal gubernatur, vnum quoddam eſt Hippocraticum dogma,quòd ſine his præſentem cõtemplationem ſcientia comprehẽdere minime poſſumus.Neq; enim numero infinitos expectare oportet ſignorum cõcurſus, tanquã in ſingulis ipſorum propriam obſeruationem aſſequi poſſimus,ſed potius omnia particularia ad vnam redigere intentionem:de qua verba faciens,coactus ſum facere de ſophiſtis mentionem,qui non modo nihil opportunum inuenire ſtudent,ſed etiam quæ bene inuẽta ſunt,conãtur facere deteriora. Et tamen melius foret,quum nos intuentur,& diem ipſum in quo criſim morbus ſubibit prænoſcentes,atq; inſuper criſis modum,ac iam præſentem etiam quem finẽ ſit habitura dignoſcentes,tali cõtemplationi diſcendæ intendere,ex qua huiuſcemodi facultas comparatur: neq; more vulgarium perterreri,quorſum euaſurus ſit morbus ignorantes. Ego quidem ſæpius expertus ſum tales medicos qui de præcognitione noſtra ſunt admirati quãdo in ægrotis ſuccedẽtẽ inſpexerũt,atq; diſcere ſatagẽtes. ſed quando quiſpiam ipſos docere cœperit, aut quippiam de coctione aut naturæ robore diſſeruerit,vel de re aliqua alia ſine qua de criſi cõtẽplatio cõſiſtere nequit:quomodo,inquiũt,mihi ſuadebis quòd ſit natura quædam omnia agens ad animalium ſalutem?vel quòd eadem natura expellẽte ſuperfluitates,quidam à morbo liberãtur?vel quòd calidum in animalibus ſit præpotẽtius? vel quòd ex calido, frigido,ſicco,& humido corpora animalium ſint temperata? Aduerſus quos ego dicere ſoleo. Tu quidem ò vir,cœpiſti tãquã diſcipulus,audis autẽ tãquã contradictor. Neq; enim tibi ſufficit,naturæ operum,quorum te cepit admiratio, doctrinã perdiſcere,ſed etiã eius principia iudicare conaris non ſolum vt medicus, ſed etiam vt naturalis:& tamen tibi ſatius fuiſſet contrario modo de principijs iudicare. Multo enim præſtare arbitror,miranda opera quæ ex illis principijs ſequũtur,inſpicientem,ab eiſdem operibus fidem aliquam de ipſis principijs aſſumere. Fides ſiquidem artium contrà ſe habẽt quàm inuẽtiones. Creduntur enim ex operibus,inueniuntur ex principijs. Mihi quidem opus aliquod artificioſum inuenire eſt impoſſibile,niſi veris vtar principijs. quare mihi neceſſariũ fuit naturalem ſciẽtiam diligenter perdiſcere. Tibi vero,iam artis operibus adinuentis, viam diſcere ſufficit. Quare niſi tibi ſuppetat tempus vt tanquã naturalis omnia diſcere poſſis, tantum ſaltem tibi ratiocinari adſit,quòd nulla altera via ſit pręter iſtam quę te faciat futuri præcognitorem, & quòd nulla neceſſitas vrgeat ad principia ſcientiæ cõprehendenda,quum iam frui poſſis ijs quæ per ſcientiam inuẽta ſunt. Qui enim primus ſtuduit hæc inuenire,magno in periculo fuit ne fruſtra tempus contereret. Neq; enim verum aliquod ex falſis principijs contingit inueniri. Sed cum tu ab inquirendi labore ſis liber,& quæ iam bene inuenta ſunt,addiſcere cõcupiſcas,ſuperuacaneum foret principiorum ſcientiam cõplecti, ſi præſertim ad hæc tempus minime ſuppetat,neq; cupido te teneat,aliquid eorum quæ deſint,inueniendi,ſed tibi ea ſolum quæ recte inuẽta ſunt,ſufficiant. Tu itaq; ſupponens aliquam eſſe vitalem potẽtiam, ſtude vt agnoſcas eorum ita in robore ſicuti in imbecillitate diſpoſitionem. Vbi vero in his exercitatus fueris, ſtude deinceps omnes morborum tam in magnitudine quàm etiam in more differẽtias, & poſt hæc,futuri ſtatus præcogni-

tionem perdiſcere. Vbi verò hæc omnia didiceris, tunc te exerceas in comprehendenda per exquiſitam coniecturam tam morbi magnitudine, quàm ægrotantis robore, & quanto hæc tempore poſſint perdurare. Multum verò ad hoc te adiuuabit in operibus exercitatio. Prius vero quàm ea omnia quæ dixi, diligenter didiceris, nihil ægrotos intuendo proficies. Sed quomodo hæc omnia perdiſcere oportet? Non aliter quàm ſicuti prius à nobis dictum eſt. Etenim quòd oporteat & magnitudinem morbi inuenire, & morem, inſuper etiam ſtatum, exacte recenſui. In vnaquaque autem natura vel imbecillitatem vel robur, in alio libro vbi de multitudine agitur, antea narraui. Ex illo igitur eorum dignotiones exquiſite diſcere oportet, vti vero ad medendum, vt in alijs edocui: neque minus & nunc ad eam quæ habetur de criſibus contemplationem.

CAPVT IX.

SIcuti enim qui omnia ſigna bona præ ſe fert, in primo quaternario integre liberabitur, eodem (vt arbitror) modo qui omnia mala, hic intra primum quaternarium morietur. Sed qui quidem liberatur, omnia morbi tempora vniuerſalia pertranſit, principium, augmentum, ſtatum, & declinationem: quanquam nonnullis fieri non videatur declinatio vbi repentinæ criſes aduenerint. Nam paulo poſt de iſtis dicetur. Moriturus autem, ad declinationis tempus pertingere minime poteſt: non tamen neceſſario etiam non ad ſtatum. Contingit enim ipſum in augmenti & principij etiam tempore mori: criſim vero ſubire non eſt neceſſarium, & maxime ſi in principio morbi moriatur. Hoc autem accidit vbi natura plurimum à morbo ſuperatur. Tunc enim neque certare aduerſus ipſum aggreditur. ſine certamine enim criſis non fit. Hic igitur eſt quartus modus mortis, qui nulli ſalutarium aſſimilatur. Nemo ſiquidem ſubito morbum euaſit ſine criſi. Multi vero ſine hac ſubito intereunt, plurimiq; in acceſſionum principijs, illi pręſertim qui propter materiæ multitudinem, & craſſitiem, aut inflammationis magnitudinẽ exitialiter laborant. In declinatione vero propter viriũ imbecillitatem moriũtur. Hoc ſiquidem plus quàm aliquid pro veriſſimo haberi oportet, quòd in acceſſionũ particularium declinationibus plurimi pereunt. quod nõnulli videntes, idcirco opinantur etiam vniuerſalis declinationis tempore poſſe aliquem mori. verùm non ita res ſe habet. Vbi enim morbi ſtatus præterierit, natura quidẽ iam ſuperior euaſit: neq; enim aliter morbus declinaſſet: nullus autem modus mortis tunc aduenientis excogitari poteſt, præterquàm ex errore. Sed de hoc haudquaquam nunc cõſyderare propoſuimus, ſed an morbi ratione mori contingat. Neq; igitur hoc vidi vnquam fieri, neq; id inuenit ratio. Sed particularibus acceſſionibus declinantibus multos ſæpiſſime interire vidi. Neq; rationem ſequentibus mirum videtur quòd naturæ vis imbecilla, in principio quidem acceſſionis & augmento & ſtatu queat perdurare, quum adhuc habitus ipſe in vnum compreſſus contineatur: tempore vero declinationis à medio, ad extrema calore retrocedente, naturę habitus ſpargitur atq; diſſoluitur. Horum itaq; nõnulli ſubita morte opprimuntur, vt præſentes exiſtiment deficere animo potius quàm mori. Quidam vero paulatim, non ſubito, interierunt, incipiẽtes quidem omnino ab acceſſionis initio, ita vero latenter, vt multis videantur tales citius q̃ ſperaſſent,

à ſtatu ad declinationẽ tranſire. Sed manifeſtiſſime ex pulſibus cognoſcuntur. neq; enim paruo interſtitio differũt qui mortis ratione citius q̃ ſperabatur ad quãdam falſam declinationem perueniunt, ab ijs qui vere declinant. In vtriſq; enim ſubito febrilis calor diſſoluitur. Fit vero contrarijs ex cauſis. ſiquidem naturæ robori contraria eſt imbecillitas. Vehemẽtior igitur fit cõtinue magis pulſus & æqualior atq; ordinatior in optima declinatione. Expellit enim natura fortius omnem ſubito febrilẽ calorẽ. Debilior verò atq; inordinatior & inæqualis eſt pulſus in mortalibus declinationibus. Nam vnà cum alijs tũc calor febrilis expirat, atq; hinc ſpes melioris exoritur. Mox quum ad leuãdum ventrem ſurrexerint, animi defectum incurrunt: & nonnulli pauco ac tenaci ſudore effuſo, moriuntur, vel etiam ſine ſurrectione. Sic quidem in particularium acceſſionum declinationibus ſine criſi moriuntur: in principijs vero propter magis ſubitum humorum ad interiora motum, veluti ſuffocata atq; extincta natura: non aliter quàm ſi lignorũ viridium aceruum ſuper flammas conijcias. Reliquus eſt igitur mortis ſine criſi modus, exitialibus morbis tempore ſtatus à vehementia acceſſionis natura ſuperata. Sic & in augmentis plerunq; moriuntur, non alio modo quàm ſtatus ratione. Omnino enim quãdo à vehementia natura ſuperatur, ratione ſtatus moriuntur. Contingit vero aliquando & in augmentis acceſſionum. ſed rarius hoc accidit. atq; idem eſt modus cum illo qui fit tempore ſtatus. Tres igitur ſunt omnes mortis modi ijs qui ſine criſi moriuntur. Primus quidem in principijs acceſſionum, qui in magnis inflammationibus plurimum contingit quæ membra occupant principalia, vel ob humorum multitudinem, craſſitudinem, ac tenacitatem, qui ſubito cõfluunt, vt ſpiritus meatus obſerent. Alter vero iam tẽpore ſtatus, à morbi vi natura ſuperata. Alius vero iam reliquus in declinationibus, qui rariſſime accidit, vigore ſoluto vitali. Horum vero nullus cõtingit cum criſi. neq; enim morbum depellere in huiuſmodi mortis modis ab initio natura tẽtauit. Vbi vero tentauerit, ſed ſuccubuerit, malam criſim talem euẽtum appello. & fit omnino vel cum excretionibus, vel abſceſſibus effatu dignis, ſimul cum reliqua omnium perturbatione, de qua diximus antea.

CAPVT X.

HViuſmodi vero criſium præcognitiones minus ſtabiles ſunt, & valde prudente & arte inſtructo atq; exercitato medico indigent, primum quidem nunquid futuræ ſint, deinde ſi ſtatim hominem interficient, vel tantũmodo nocebunt. Sed prius exercitari oportet in optimarũ criſium præcognitione, de quibus prius locutus ſum: deinde in ijs quæ non ſunt optimæ, bonæ tamen: ac deinceps ad malas deſcendere. Sicuti enim in his eſt plurima incertitudo & coniectura, ita in bonis ſcientia & firmitas præualet. Determinati ſiquidem ſunt atq; ordinati naturæ motus, quum valida fuerit, & materiæ dominatur, & proprias operationes operatur. Indeterminati vero atque inordinati, atque ideo incogniti, quando ſuccumbit. Sed ſi quædam integre ſuperatur: neq; ab initio criſim facere tentat, neque omnino reſiſtere: & ſi paulum omnino ſurgat ad pugnam, ſtatim ſuccũbit. Cauſa vero huius intempeſtiui aſſultus eſt morbi violentia, iritatrix quædam exiſtens, & acuta. Videtur ſiquidem natura nihil huiuſmodi poſſe tolerare, ſed ſtatim properare ad expellendum id quod infeſtat, ſicut ex ijs quæ ventrẽ aut ſtomachum mor-

dent,torquent,frigefaciūt,& grauāt,ſiue quouis alio modo ſtimulāt,licet inſpicere. quæ enim ſupernatant,per vomitus expellere tentat. quæ vero inferiora occupant loca,per ſedem excernit. Et hoc eſt quidem maximū ſignum criſis intempeſtiuæ. Quæ enim temporis ſpatio fiunt,hæc in ſtatu & coctionibus,etiam ſi nullum adſit iritamentum,in feruidis & magnis morbis videmus accidere. Quæcunq; vero dirumpuntur,(vocat autē ſic Hippocrates omnia quæ ante ſtatum ad criſim ruūt) ob aliquod iritamentum id patiuntur. Et tanto deterior fit criſis illa quæ in ſtatu fit,quāto magis anticipauit. In exitialibus autem morbis eodem modo res ſe habet:neq; criſis ſtatus tempus expectat,aut admodum raro:ſed magna ex parte in augmentis interficit,vel in principijs. Et ſi aliqua dies indicatrix futurā criſim præoſtenderit,ſimul & malam futuram præoſtendit. Age enim in quarto die viſa ſit primum nebula in vrinis nigra, vel ſuſpenſio nigra, vel tale aliquid huiuſmodi. ſint vero & omnino alia ſigna & accidentia pernicioſa. morietur quidem omnino hic ægrotus. Sed ſi in imparibus quidem acceſſio facta fuerit,ſeptimo die criſis accidit. Si vero in diebus paribus,in ſexto. Certiorem vero tibi expectationem faciet morbi motus. Si enim acute moueatur,criſim accelerantem conſignificat,hoc eſt, in ſexta venturam. Si vero tarde,ad ſeptimam differetur. Quum vero dies indicatrix nullum de mala criſi futura ſignum oſtēderit,neq; eius præcognitio facilis eſt. Oportet tamen hic animaduertere ea quæ dicētur ſigna. Eſt autē primum & maximū in morbis mortalibus ſignum ꝙ ſine criſi mors ſit ſubſequutura,viriū imbecillitas. nam virtus ita proſtrata,ad pugnā contra morbum nō excitatur. Secūdum vero,ſi nullū adſit ſignum,vel minimū,coctionis:& præter hæc,ſi magnus ſit morbus atq; malignus,atq; etiā celeriter moueatur. Quum enim hęc affuerint,omnino abſq; criſi mors ſubſequetur. Mortis autem dies præcognoſcitur, quanto ſuperat morbus naturam,cōſyderando,& grauiores acceſſiones inſpiciēdo. Si enim effatu dignus fuerit exceſſus,& parum reſiſtere adhuc vis naturę videatur,mors cito ſubſequetur. Si vero contraria affuerint,tardius. Sit igitur gratia exempli multus quidem exceſſus, non tamen manifeſtus an ad vnum diem vel duos extendi poterit. hoc vero diſtinguetur acceſſionum circuitibus. Quo enim die debet acceſſio fieri,in illo morietur. Et qua eiuſdem diei hora accidet, iam eſt dignoſcere facile,ſi meminerimus in vniuerſum eorū quæ paulo ante diximus,in quibus morbis principia acceſſionum maxime afferunt mortem,in quibus vero decremēta & declinationes. Particulatim vero in ſingulis ægrotantibus præcedentium dierum recordatio tibi plurima cōmonſtrabit. Si enim ex ipſa morbi ſpecie quiſpiam nequeat prænoſcere in qua parte maxime acceſſionis morietur: ea quæ in primis diebus contigere,ad memoriam reuocans,qua maxima parte grauiſſima atque exitialia accidentia ſuperuenerūt:hic etiā poterit de futuris coniecturari. Sit rurſus vere cognitum ꝙ morbus ſit exitialis,& nō multa viriū proſtratio. Primum ex hoc cōſtat mortem non eſſe propinquam. Deinde inquirēdum eſt ſi poſſit fieri criſis. Huius vero inuentio habetur ex contemplatione virtutis quomodo ſe habeat, atq; ipſius morbi motus,ac præterea ſignorū coctionis. Si enim virtus robuſta fuerit,& morbus velociter moueatur,non extra rationem eſt quòd natura tētabit criſim. Quòd ſi virtus quodammodo obtorpuerit,ac morbus tardum motū habuerit,nullumq; affuerit coctionis ſignū,in hoc ſubſequi criſim non cōtingit. Quòd autē ſi morbus ſit fortior virtute, non neceſſario virtus ipſa ſit debilis,iam alio oſtendimus libro.

atque inde diſcere oportet propria ſigna virtutis imbecillis. omnia enim ſimul tranſigi non poſſunt. Omnium autē meminiſſe ſimul, & nihil prætermittere ex ijs quæ ſeparatim aliquis didicit, ſed omnia in ſingulis ægrotantibus aſſumere, nihil difficile, nedum impoſſibile. Rurſus igitur memoria repetentes ea quæ in præcedentibus diſſeruimus, ad ſequentia tranſeamus. Diximus optimas criſes in ſtatibus fieri: in augmētis vero, ſi ſalus ſit ſubſecutura, vel imperfectas, vel non ſecuras. In morituris autem vel ſubito interimere, vel magnam ad peius facere mutationē. In principio autē morbi non fieri criſim. Eſſe vero optimarum criſium exquiſitas pręcognitiones, aliarū quidem cum coniectura, & maxime cum fuerint criſes ſigno carentes. Ita autem nominari diximus quæcunq; à nullo dierum indicātium antea fuerint indicatæ. Sed & has etſi non multo prius tempore, ſaltem paulo poſt futuras præcognoſci oportere aſſeruimus. Futuram autē præcognitionem ex eo quòd vrgeatur ac vehementer iritetur natura à morbo, atque ex ſubita præter rationem circa corpus facta perturbatione. Omnino enim fit aliqua nouitas quando criſis futura eſt, vel circa reſpirationem, vel circa mentem, vel auditum, vel viſum, vel ferēdi facilitatem, vel circa aliquod eorum quæ iam ſæpe diximus vno nomine ſummatim iudiciaria accidētia & ſigna appellantes. Quinetiam quod ab Hippocrate in Aphoriſmis dicitur, Quibuſcunque criſis fit, his nox moleſta quæ antecedit acceſſionem: eſt ipſum quod nunc nos dicimus. Quando igitur futura morbi criſis oſtenditur, & nox moleſta fuerit, & poſt ipſam acceſſio citius inuaſerit cum quibuſdam inſolitis accidentibus, neceſſe eſt in eadem acceſſione fieri criſim.

CAPVT XI.

Qualis autem erit, hoc eſt vtrum per ſanguinis fluxum, vel vomitum, vel ſudores, vel per aliquod aliud ex ijs quæ ſæpe antea enumerauimus, deinceps explanare tentabo. Hic quoq; initium faciemus ab eo qui nobis omnium fuit dux atq; auctor bonarum diſciplinarum, qui in primo libro epidemiarum ſcribit in hunc modum: Circa caput & collum, & dolores, & grauitates cum febribus, & ſine febribus, in phreniticis quidem neruorum diſtentiones, & vomitus æruginiſimiles, & quidam ex his cito interierunt. in febribus autē ardentibus, atq; alijs quibus adeſt colli dolor, & temporum grauitas, & tenebræ oculis oboriuntur, vel præcordia intenduntur abſq; dolore, his profluuia ſanguinis è naribus. Qui vero totius capitis grauitates, & oris vētriculi morſus, ac ſtomachū anxiū habent, iſti bilioſa & pituitoſa euoment. Magna vero ex parte pueris in huiuſmodi affectibus accidunt neruorum diſtentiones. Mulieribus vero, & hæc, & ex vuluis labores. Senioribus vero, & in quibus iam viget calor, deliria atq; furores, & atræ bilis morbi, & oculorum priuatio. In libro autem qui Prognoſtica inſcribitur, rurſus Hippocrates in hunc modum ſcribit: Quæcunq; autem febres protrahuntur, ſigna tamen ſalubria homine habente, neq; dolore ex inflammatione ægrum habente, neque ex alia occaſione manifeſta, huic expectādus eſt abſceſſus cum tumore atq; dolore ad vnū aliquem ex articulis, & præcipue ijs qui in inferioribus locis ſunt. Magis vero fiunt & in minori tēpore huiuſmodi abſceſſus iunioribus nondum triginta annos natis. Statim autē attēdere oportet ad abſceſſum ſi vigeſimum diem tranſgreſſus fuerit. Senioribus vero minus fiunt febre etiam diuturniore exiſtente. Oportet

» autem expectare talem abſceſſum quum febris cõtinua fuerit: in quartanam vero finiturã, ſi intermittens fuerit, & more erraticę inuaſerit, & ſi pręter hæc omnia etiã autũno appropinquauerit. Sicuti vero ijs qui ſunt iuniores triginta annis, abſceſſus fit: ſic ijs qui triginta annos habent, vel etiam ſenioribus, quartanæ accidunt. Abſceſſus vero ſcire oportet magis hyeme fieri. quæ autem tardius deſinũt, minus reuerti cõſueuiſſe. Sufficiũt quidem hęc, & valde manifeſta ſunt quę de abſceſſibus dicta. Adiũgenda autẽ ſunt ipſis ea deinceps quæ de criſibus inquit, in hunc modũ: » Quicunq; autem in febre non mortali dixerit ſe dolere caput, aut aliquod tenebroſum apparere ante oculos: ſi cordis morſus huic acciderit, vomitus bilioſus ſubſequetur. Si vero rigor inuaſerit, & partes quæ ſunt infra præcordia, frigidæ fuerint, celerius adhuc aderit vomitus. Si vero biberit aut comederit circa hoc tẽpus, multo etiam citius euomet. Ex ijs vero qui primo die dolere cœperint, quarto die grauantur vel quinto, ſeptimo die liberantur. plurimi vero ipſorum dolere incipiunt tertio die, conflictantur autem quinto maxime, liberantur autem nono aut vndecimo die. Quicunque vero quinto die dolere cœperint, & alia ſecundum rationem priorem ipſis affuerint, quartodecimo euadunt. Fiunt autem hæc viris quidem ac mulieribus in tertianis præcipue: iunioribus fiunt quidem & in his, magis vero in febribus legitimis continuis. Quicunq; vero in huiuſmodi febre caput doluerint, loco autem tenebroſæ alicuius apparitionis viſus hebetetur, vel quidam ſplẽdores ante oculos videantur, pro cordis verò morſu ſub præcordijs aliqua fiat extenſio vel ad dextram partem, vel ſiniſtram, neq; cum dolore, neq; cum inflammatione: his ſanguinis fluxus è naribus pro vomitu eſt expectandus: idq; magis in iunioribus triginta annis: minus vero in ijs qui iam triginta annos habent, & ſeniores ſunt: cum in ijs vomitus ſint expectandi. Et hæc quidem ſufficiunt. Præter hæc autem & illorũ nihilominus meminiſſe oportet quæ in eodem libro ſcribũtur » ab Hippocrate: Capitis autem dolores vehemẽtes atq; continui cum febre, ſi quidem aliquod ſignũ mortale affuerit, valde eſt exitiale. Si vero ſine his ſignis dolor vltra vigeſimum diem progrediatur, expectare oportet ſanguinis fluxũ è naribus, vel alium abſceſſum ad inferiores partes. Sed dum recens dolor fuerit, expectare oportet ſanguinis fluxiones per nares, vel ſuppurationem, multoq; magis ſi dolor circa tempora & frontẽ appareat: in ijs quidem maxime qui iuniores ſunt trigintaquinq; annis. in ſenioribus vero ſuppurationẽ magis expectare oportet. Et etiã in ſermone de peripneumonicis ita inquit: Quibuſdam abſceſſus fiunt ex pulmonis morbis, circa aures, & ſuppurãtur: vel ad inferiora loca, & ad fiſtulã perueniunt. iſti euadunt. Deinde ſubinferẽs inquit: Conſyderare autẽ oportet & talia hoc modo. Si febris perſeuerauerit, & dolor non ceſſauerit, & ſputũ non proceſſerit ſecundum rationẽ, neq; alui excremẽta bilioſa fuerint, neq; facilè diſſolubilia aut pura fuerint, neq; vrina plurima, & multam habens ſubſidentiam, reliqua autem ſigna ſalutem ſignificauerint, his oportet & tales abſceſſus futuros ſperare. Fiunt autẽ nonnullis quidem ad loca inferiora, quibus aliquid phlegmones affuerit circa præcordia. quibuſdam vero in ſuperioribus, quibus præcordia & mollia & ſine dolore perſeuerauerint. Vbi vero aliquod tẽpus difficilem anhelitum habuerint, abſq; alia occaſione quieſcet. Et quidem de tumoribus circa præcordia verba faciens, ita inquit: Significant autem huiuſmodi tumores, in principio quidem mortis non multo poſt ſequuturæ periculũ. Si vero proceſſerint vltra viginti dies, & febris & tumor

non deſierit, ad ſuppurationem conuertitur. Fiunt autem his in prima periodo & fluxus ſanguinis ex naribus, & fortiter iuuant. Sed interrogare oportet an doleant magis capite, aut oculi caligent. tunc enim fluxum ſanguinis è naribus expectare oportet in ijs qui iuniores ſunt trigintaquinque annis. Et hæc quidem in Prognoſticis ab Hippocrate dicta ſunt, indicantia modos ſecundum quos criſis fit. Quicunque autem mingunt vrinam tenuem ac crudam multo tempore, ſi quidem alia ipſis ſigna ſalubria affuerint, his abſceſſum expectare oportet ad loca quæ ſub præcordijs ſunt. Hæc quidem in Prognoſticis breuiter dicta ſunt ab ipſo futurum criſis modum prædocente. Addit vero ipſis multa particulatim & in libro prædictionum, & epidemiarum, veluti quòd retentiones vrinæ ante rigorem, & quòd oculi rubidi, ſanguinis fluxum monſtrant. Eodem modo & de oculis lachrymantibus, & de malis rubidis, & de ipſa nare. Ac pręterea ꝙ labrum inferius agitatum, futurum vomitum ſignificat. Et quòd ſomnus grauis cum dolore capitis, & ſurditas ſtatim adueniens, ſunt ſigna parotidum. Et multa huiuſcemodi alia particulatim ſcribit, quæ omnia potentia continentur in ijs quæ in libro Prognoſticorum ſcribuntur. Summatim, nihil aliud oportet conſyderare in modo criſis præter naturæ motum: quem manifeſte oſtendit Hippocrates in Prognoſticis, partim quidem cordis morſum atque rigorem memorans, in quibus vomitus ſubſequuturus eſt: partim ſpirandi difficultatem, & oculorum hallucinationes, in quibus profluuium ſanguinis expectatur: ac præter iſta, diſtinguēs de vrinis, & alui excremētis, in quibus inquit: Neque bilioſa fuerint alui excrementa, neq; facilè ſolubilia, & impermixta, neq; vrina multa valde, neq; plurimam habens ſubſidentiam. Si quid enim tale fuerit, manifeſtum eſt quòd huc repit ægritudo, & per iſta expurgatur. quum vero huc non repit, protrahitur morbus. cum ſignis tamen ſalubribus, futurum abſceſſum expectare oportet. Coniecturatur autem in his naturæ motū. Ad loca ſiquidem inferiora futuros abſceſſus inquit ijs quibus circa præcordia aliquid phlegmones, id eſt inflammationis atq; caloris affuerit, quoniam huc repant ij qui peripneumoniam humores efficiūt. hunc ſiquidem ſermonē veluti ad exemplum peripneumonicorum Hippocrates tranſigit. Vbi vero non repunt ad inferiora, præcordia quidem mollia & ſine dolore erunt ſemper, æger vero ad aliquod tēpus difficilem habebit anhelitū ſine occaſione manifeſta: & manifeſtum eſt quòd hinc abſceſſus ſubſequi eſt neceſſarium, hoc eſt circa glandoſas carnes quæ ſunt poſt aures. ſtatim enim in ipſo & aliquod aliud ſignū aderit quod ad caput habebit ſignificationem, veluti grauis ſomnus, & ſurditas repentina, ac pręter rationē aut grauitas capitis & tēporum, aut tale aliquid aliud. Nullum igitur indicium deficit modi futuræ criſis, ſed omnia ab Hippocrate exceptis pulſibus dicta ſunt. Plurimi vero priſcam breuitatem aduertere minime cōſueti, quædam deficere arbitrantur. Nos igitur altero ſermone manifeſte eadem ipſis dicamus. forte enim ſi hoc modo didicerint, neque impoſſibile eſſe arbitrabuntur præcognoſcere modum futuræ criſis, neq; adhuc circa exercitationem torpebunt. Quum igitur quòd criſis aderit, ex ijs quæ diximus præcognoueris, deinceps qualis futura ſit, hoc modo diſtinguendum eſt. Primum quidem, ſi acutus & calidus ſit morbus, & ſi criſis fiat in primis periodis. neceſſe eſt enim in talibus criſibus non abſceſſum, ſed excretionem ſubſequi. Secundo autē loco, ſi diuturnus & tardus. Nam hi per abſceſſus quieſcere cōſueuerunt: tamen præcipue quum vrinæ tenues & crudæ longo tēpore exierint. Si enim

multam & bonam ſubſidentiam habuerint, rationabile eſt morbum potius paulatim debere coqui, non per abſceſſum terminari. His præfinitis deinceps cõſyderandum eſt, ſi quidem per excretionem debet terminari, nunquid profluuium ſanguinis, vel vomitus, vel ſudor, vel alui ſubductio ſequetur. Si vero per abſceſſum: quod membrum, & quis articulus abſceſſum ſuſcipiet. In ijs vero qui per excretionem debent terminari, dupliciter diſtinguere oportet, & futuræ excretionis ſignis, ſi affuerint: & aliorũ, ſi nõ affuerint. Certius enim ſperabis eum qui ſemper præoſtenditur modum excretionis, ſi nullũ te aliud diſtraxerit. Me igitur oportet proprium vniuſcuiuſque dicere: te vero in ægrotantibus non hoc ſolum inſpicere, ſed & ſingula alia conſyderare. Si igitur præter rationem aluus comprimitur vel vrinæ iam prope criſi exiſtente, rigorem ſperare oportet. Si non, diſtinguendum hoc eſt, nunquid ſudor poſt ipſum ſequitur, vel vomitus, vel ſubductio ventris, vel aliqua horum, vel omnia. Et primum quidem ad morbi ſpeciem eſt inſpiciẽdum. Si enim exquiſite incendẽs fuerit, ſtatim certior erit & rigoris præcognitio. Quod enim incendit, bilioſum eſt. Dictum eſt autem in præcedentibus quod humor iſte quando vehemẽtius mouetur, rigorem facit. Poſt hęc autem & illud conſyderandum eſt, nunquid vrinis tantum, vel etiam aluo cõpreſſa riguit. Si enim ambobus, neceſſario ſudor multus ſubſequitur. Si vero vrinis ſolis, conſyderare oportet nũquid alui excremẽta plura, vel pauciora ante criſim exierint. Si enim multa, manifeſtius motus naturæ ad hunc locũ eſt agnoſcẽdus. Si pauciora, ad ſudores. Si vero & vomitus ſigna affuerint, per has ambas excretiones terminabitur. Et vel magis per earum alteram, quæ magis præualebit, vel æque per vtranque, quando æqualia quodammodo indicia affuerint. Si vero ſigna vomitus nõ affuerint, ſolos ſudores expectare oportet, & magis quando ægrotantes delirauerint increſcẽte acceſſione, & partes calidiores ac rubidiores extiterint, & vapor quidam calidus fuerit qualis antea non aderat. Quod ſi pulſus vndoſus fiat, & inſigniter mollis, adhuc amplius ſudores expectare oportet. Durus autẽ pulſus, vomitus magis quàm ſudores pręoſtendere ſolet. Altus enim, omnis excretionis indicium eſt, ſicuti & vehemens. Si vero magnus fuerit, motus ad exteriora potius quàm ad interiora ſignũ exiſtit. Quum vero vterq; duplex ſit, hic quidem qui ad exteriora per fluxum ſanguinis è naribus, atq; ſudores: alter autem interius per aluum & ſtomachum: vndoſus quidem pulſus ſudores, magnus autem ſimpliciter fluxum ſanguinis præoſtendet. Motu vero ad interiora ſuperante, quum non aderunt ſigna vomituũ, per ventris excrementa criſis fiet. Si vero affuerint, per vomitum potius. Si vero ea affuerint, & vẽter inſigniter ſubducatur, per vtraq; fiet criſis. Inæqualis autem pulſus in pluribus quidem criſibus fit, & præcipue cum non fiunt ſine periculo & pugna: multo vero magis quum bilioſi humores ad ventriculum confluunt, perſtantibus etiam alijs vomitus ſignis quæ Hippocrates ſcripſit. Tunc enim omnino pulſus fiunt inæquales, quum ſtomachus grauatur ac mordetur. Sed ſigna ex pulſibus ſumpta, Hippocrates, vel quia non nouerat, vel quia non magni momenti exiſtimauit, idcirco non eſt exequutus. Vomituum autem ſigna ſunt cordis morſus ſimul cum dolore capitis, & vertigines obortæ, cum ijs quę obijciuntur oculis, tenebroſis, & cũ agitatione labri inferioris, & multo ac tenui ſputo defluente. Hæc vero omnia accidunt quum bilioſus & mordax humor in ventre ac ſtomacho collectus fuerit, & ventriculi os momorderit, quod priſci cor nominabant, & cum ipſo totum ſtoma-

chum ſupra atq; infra diſtraxerit, vnde & labrum in ipſis agitatur, & ſputum tenuē defluit, & tenebroſa quædam oculis obuerſantur, & hallucinantur, & vertiginem patiũtur, & caput dolēt, euaporãte re aliqua ex humore bilioſo, & præterea facta ex neruis cōpaſſione. Propria vero ſigna profluuij ſanguinis, quidam fulgoris motus oculis apparētes, quoniam humor eſt flauus. Obtuſiones autem, quoniam multus & totus ſimul elatus ad ſuperiora ſpiritus meatus obſerat. Ita autē & oculi lachrymantur, ob fluxus multitudinē: quod etiam accidit in inflammationibus oculorũ. Eodem modo rubidi aliquãdo videntur, cum malis nōnunquam, & naribus. Proprium vero ſignum ſanguinis fluxus è naribus eſt etiam præcordiorum tenſio ſine dolore. Nam & hoc non paruũ indicium eſt ſanguinis ad ſuperiora tēdentis: ſicuti etiam difficultas anhelitus. nam & hæc ſanguine decurrente per thoracem fit. Si vero præcordia cum dolore extendantur, non modo fluxum ſanguinis, ſed etiam aliquam ibi adeſſe inflammationem ſignificant. Sed & dolores capitis quanuis cōmune ſignum exiſtant vomituum, & fluxus ſanguinis: qui tamen velut mordaces ſunt, vomituum: qui vero quodammodo graues atq; extendētes pulſanteſq; & calidi, ſanguinis fluxum proprie ſignificant. Sic etiam viſcerũ ſub pręcordijs exiſtentium inflammationes, cauſæ ſunt ac ſigna ſanguinis fluxuum, quando morbus per excretionem debet terminari. Quòd ſi ad latus diuerſum ſanguinem fluere nō eſt bonum, ſecundum directum vero eſt bonum, vt docet Hippocrates, & experiētia monſtrat: iam tibi facile eſt narē ex qua fluxurus eſt ſanguis, prædicere, vbi cauſam iam fluxuri ſanguinis inueneris. Dextra enim præcordia ex dextra nare bonã criſim afferunt, ſiniſtra vero ex ſiniſtra. Didiciſti vero prius & bonarum & malarum criſium ſigna. Quid igitur difficile eſt narem ex qua profluet ſanguis, prænoſcere, quum mēbrum patiens poſſis exquiſite dignoſcere, & criſis morem non ignores, & ſigna quæ fluxum ſanguinis indicant, ſint manifeſta? Præter hæc omnia, & ætas, & tempus anni, & regio, & ægrotantis natura, futurum ſanguinis fluxum poſſunt manifeſtare. Sanguinis igitur fluxus & vomitus propria & manifeſta ſunt ſigna: poſt hæc vero ſudorum. Si vero per excrementa alui criſis ſit ſubſequutura, manifeſtum quidem nullum eſt ſignum, nec proprium: ſed ex eo quòd adſunt quidem criſis ſigna, deſunt autem vomituum & fluxus ſanguinis & ſudorum, colligere licet: quanquam etiam ſi nullum horum ſignorum adſit, non hoc tantum, ſed etiam per hæmorroidas criſes fieri contingit, & mulieribus per menſtrua. Non tamen eſt difficile diſtinguere. Grauitas enim lumborum effatu digna, & tenſio, & dolor menſtrua hic antecedit. Hæmorroides vero nō omnibus conſuetæ ſunt. Quibus autem ſunt conſuetæ, in his difficile eſt diſtinguere. Alijs autem omnibus quando affuerint ſigna coctionis & criſis, vomitus vero non affuerint, vel fluxus ſanguinis vel ſudorum, omnino venter perturbabitur. Ita quidem diſtinguere oportet tum propria, tum communia modorum criſium indicia, in hiſce ſcilicet morbis qui per excretiones finituri ſunt. Si vero ad abſceſſus conuertantur, communia quidem omnia indicia ſunt vbi de ægri ſalute non deſperatur, quòd neq; morbus ſoluatur, neque vrina multa, & multam habens ſubſidentiam, ſed crudã & tenuis feratur: propria vero morbi non futuri diuturni ſunt, ſubita difficultas anhelitus ſuperueniens, moxq; quieſcens, quam grauitas capitis ac dolor ſubſequitur, & grauis ſomnus, ac ſurditas. his in glandoſis carnibus poſt aures neceſſe eſt abſceſſus fieri.

Si vero morbus diu durauerit, neq; vllum ex his ſignis affuerit, ſed in ægroto ex locis inferioribus vel grauitas vel tenſio vel inflammatio vel dolor apparuerit, huic abſceſſus ad partes inferiores eſt expectandus. Exemplum vero vtriuſq; abſceſſus ex vno morbo aſſumens Hippocrates, in Prognoſtico, qui poſſunt eius ſermonem diligenter inſpicere, edocuit quo pacto oporteat de omnibus abſceſſibus ratiocinari. Quare mihi viſum eſt hoc in loco facere præſentis ſermonis finem. Si quis enim dictis ab Hippocrate, hæc quæ modo ſcripſimus, addiderit, nōdum vero artem habet prænoſcendi criſes: in libris ſequētibus, qui vltimi erunt propoſitæ tractationis, ſpero ipſum id quod deficit cogniturū. Doctis enim & hæc poſſunt ſufficere, neq; quarto egent tractatu.

TERTII ET VLTIMI LIBRI DE CRISIBVS, GALENI, FINIS.

PARISIIS EX CHALCOGRAPHIA LVDOVICI BLAVBLOMII GANDAVI, IMPENSIS SIMONIS COLINAEI.
1530.